

סוגיות נבחרות במשפט התעבורה
ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

עלון בית הכנסת: "מורשת עדי"

בעריכת עו"ד אילן צ'בולבה

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

אקדמות מלין

מפעל עלון בית הכנסת: "מורשת עדי" הינו פרי רעיונו, יצירתו, עיבודו ועריכתו של עו"ד אילן צ'בולבה, מנאמני בית הכנסת, הי"ו. בעלון זה חברנו היקר אילן, פורס בפנינו מדי שבוע בשבוע צוהר מחכים בנושאים מגוונים מפרשת השבוע ומאירועים היסטוריים שקרו בתולדות עם ישראל בתקופות מקבילות.

הכללתו של העלון באתר זה, בהסכמתו של עורך העלון, עו"ד אילן צ'בולבה, מוסיפה ערך בל יסולא בפז ומעשירה את הקורא בידע רחב בנושאים מגוונים והכל מתוך עשייה מבורכת לטובת כל מי שירצה להרחיב את ידיעותיו בתולדות עם ישראל בארצו.

שיטת העריכה. העלונים השבועיים ייקובצו לקבצים חודשיים, כך שכל קובץ יכלול ארבעה עלונים מידי חודש בחודשו.

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 712 שבת לך לך יא בחשוון תשפג 5 נובמבר 2022

לע"נ יהושע בן אסתר נלב"ע ז' חשוון, חיים כ' תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברוריה בת חנה כ תמוז, חנה בת מסעודה כג בתמוז, מח'לוף בן רחל, יא חשוון, תנצב"ה

לרפואת: אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים יהושע בן גבריאלה (גבי), זיוה ז'ולית בת חסיבה

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1723 צאת שבת 1829 י"א

מרחשון - ב'ר"ח - נפטרה רחל אימנו בלידתה את בנימין. ה'תרמ"ד - נפטר רבי אברהם וינברג, מייסד חסידות סלונים, מחבר ספר "יסוד העבודה" (הרחבה תשע"ג).

יב מרחשון ה'תקמ"ט - נפטר רבי זאב וולף קיציס ממזיבוז' (הרחבה תשע"א) ה'תרל"ה - נפטר אברהם גייגר, ממייסדי התנועה הרפורמית ה'תשנ"ב - נפטר הרב יהודה צדקה - ראש ישיבת פורת יוסף ה'תשנ"ו - רצח ראש ממשלת ישראל יצחק רבין, ז"ל.

יג חשוון ה'תקמ"ב - נפטר רבי ברוך מקוסוב, מתלמידי המגיד ממזריטש ומחבר הספרים "יסוד האמונה ו"עמוד העבודה" ה'תקע"ה - נפטר רבי יעקב גינצבורג, רב ודיין בפראג ומחבר הספר "זרע יעקב" ה'תרע"א - נפטר בי אליהו יוסף רבינוביץ מליניץ, רב בבאפלו שבניו יורק, האדמו"ר הראשון בארצות הברית ה'תש"ג - נרצח בשואה רבי אברהם אלימלך מקרלין, זצ"ל, האדמו"ר מסטולין-קרלין (הרחבה- תש"ע). ה'תשי"ט - נפטר יוסף קלוזנר, היסטוריון, חוקר ספרות ואיש רוח ישראלי ה'תשע"ח - נפטר ישראל רוזן, רב ופוסק דתי-לאומי, ראש ומייסד מכון צומת (ראה הרחבה)

יד מרחשון ה'תר"ט - מת איברהים באשא, שליט ארץ ישראל ובנו של מחמד עלי ה'תרמ"ג - הברון אדמונד גיימס דה רוטשילד שולח תרומה ראשונה למושבת ראשון לציון. ה'תרנ"ה - יעקב רייפמן, היסטוריון של היהדות וחרב בתנועת ההשכלה היהודית ה'תש"א - גטו ורשה נסגר מאחורי חומות ושערים - אין יוצא ואין בא. ה'תש"ג - נרצח בשואה רבי אברהם אלימלך מקרלין, אדמו"ר מחסידות סטולין-קרלין ה'תשכ"ז - נפטר הרב פרופ' בנימין דה פריס, חוקר תלמוד ומשפט עברי ה'תשמ"ח - נפטר זוהר ארגוב, זמר ישראלי ה'תשע"ב - נהרג מירי שוגג הרב דן מרצבך, רב ואדריכל ישראלי (ראה הרחבה תשפ"א).

טו מרחשון - ג'תתקכ"ו - ע"פ המסורת, נפטר מתתיהו בן יוחנן כהן גדול. ה'תרע"ח - הבריטיים כובשים את באר שבע מהצבא העות'מאני במלחמת העולם 1. ה'תשי"ד - נפטר הרב אברהם ישעיהו קרליץ "החזון איש" (כשם ספרו) (הרחבה - תש"ע).

טז מרחשון - ה'תרכ"ד - נציגי שש-עשרה המדינות הנפגשות בז'נבה מחליטים על הקמת ארגון הצלב האדום ה'תרע"ה - בריטניה מספחת את קפריסין ויחד עם צרפת מכריזה מלחמה על האימפריה העות'מאנית ה'תרצ"ט - "ליל הבדולח" ברחבי גרמניה ואוסטריה (הרחבה תש"ף). ה'תש"ה - חביבה רייק פרטיזנית יהודייה, מצנחני היישוב - הוצאה להורג (הרחבה - תש"ע) ה'תש"י - החל "מבצע מרבד הקסמים" להעלאת יהודי תימן, בו הוטסו כשלושים אלף איש מעדן לישראל (תשע"זהרחבה). ה'תשנ"ה - נפטר הרב שלמה קרליבך מוותיקי המוזיקה החסידית-מודרנית. ה'תשס"ב - נפטר הרב אלעזר מנחם מן שך. ראש ישיבת פוניבז', מייסד מפלגות ש"ס ודגל התורה ומנהיגה של הקהילה החרדית-ליטאית.

יז - א'תרנ"ו - החל המבול לשיטת ר' אליעזר המונה את החודשים מתשרי. ה'תרנ"ט - בנימין זאב הרצל, "חווה המדינה", ביקר בירושלים ונפגש עם הקיסר הגרמני וילהלם השני ליד מקווה ישראל, במטרה לקדם את רעיון "ארץ ישראל ליהודים" ה'תרע"ח - ממשלת בריטניה פרסמה את "הצהרת בלפור" (הרחבה תשע"ט) המבטיחה לתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל ה'תש"ו - הקמת האו"ם. ה'תש"י - יגאל ידין מתמנה לרמטכ"ל השני של צה"ל

פרשת לך לך

לך לך - מי יודע?

1. עשרה נסיונות נתנסה אברהם; זה החל ב" פרשת לך לך היא ה-3 בתורה וה-3 בחומש בראשית. מתחילה בספר מארצך", ונסתיים ב"קח נא את בנך... ו אל ארץ המוריה" בראשית, פרק י"ב, פסוק א' ומסתיימת בפרק י"ז, פסוק כ"ז. נקראת (כ"ב ב').
2. רש"י י"ב ה' - מה פירוש: "אשר עשו בחרן"?
3. י"ב ו'ח' + י"ג ג' - 'מעשה אבות סימן לבנים' - אם נקרא ל"ג י"ח + ל"ה ז', נראה כיצד הולך יעקב בעקבות סבו.
4. רש"י י"ב ז' - על מה בקש אברהם להודות לה' בבנותו את המזבח?
5. רש"י י"ג ז' - 'ויהי ריב' - מה היו שתי הסיבות לריב הזה?
6. י"ג י"ז - מדוע נצטווה אברהם: "התהלך בארץ לארכה ולרחבה"?
7. י"ג ט"ז - 'ושמתי את זרעך כעפר הארץ' - במדרש אמרו: 'בזמן שאין עושים רצונו של מקום, יהיו כ' לדוש; וכשעושים רצונו, יהיו כ' .'

8. רש"י י"ד י"ד – "חניכיו ילידי ביתו" – מה משמעות השרש חני"ך?
9. הרים יד, אך לא היכה כלל – אדרבה, הוא עוד החזיר שלל.
10. י"ד כ"ג – מנין שאברהם אבינו הוא איש החסד?
11. רש"י ט"ו י" – על מה מעידה העובדה שאת הציפור לא בתר?
12. ט"ו י"ג – "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" – הדרשנים מצאו בו רמז לששת הצומות: 'ידוע' – צום י' ב', 'תדע' – תשעה ב' + תענית, 'כי' – י' ב' = כיפור, 'גר' – ג' ב' = צום ג', 'יהיה' – י"ז ב'.
13. רש"י ט"ז ה' – כמה פעמים הרתה הגר?
14. רש"י י"ז ט"ו – "וברכתי אותה" – מה היא הברכה לשרה?
15. י"ז י"ט – יש הדורשים את שמו של יצחק כנוטריקון: י' נסיונות של אברהם, צ' שנות, ח' ימי, ק' שנות.
16. מי אני? (רצוי להסתייע ברש"י)
- יש בו שדות וגם הרבה בארות.
 - שניים הם: האחד רע והשני רשע.
 - שני שמות לה: 'צעירה' שרצו 'לבלוע' אותה.
 - עם חזק ונורא – ואימתם על כל נברא.
 - אם תרצה להתעשר בקרן חזקה – תחטוף מהרפאים מכה.
 - היתה ארץ נחלי מים – גן ה' כארץ מצרים.
 - לא שילמנו בשלושה עשר 'לעומרי' – לכן 'אכלנו אותה' בסיד, במלח וחומר.
 - שתיקו עיינות – עין אחת בדרך המדבר נתגלתה, ועין אחרת – לבעלי דין היא מקום השפיטה.
 - דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים – ואדונו רדף עד שם את מלכי הנוכרים.
 - הוא עט על הנבלות לאכול מאכלות.

למתקדמים:

- י"ב ב' – "ואעשך לגוי גדול" – אבות האומה נתנסו בנסיונות קשים עד שנולדו להם בני; אברהם היה בן , כשנולד לו יצחק; יצחק הוליד את בניו, כשהיה בן ; ויעקב היה בשנות ה לחייו, כשהחל בהקמת משפחתו.
- ר' אברהם אבן עזרא – משורר, פרשן, בלשן ומדען – חי חיי עוני ומרורים, ולפני מותו ביקש שיכתבו על מצבתו: "ואברהם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מ..חרון אף ה' ". איזה פס' עמד מול עיניו?
- רמב"ן י"ב י' – 'חטא חטא אברהם אבינו' – א. מהו חטאו? ב. מהו העונש לבנים על יציאתו מן הארץ?
- י"ג י"ח – אחד המשפטים אודות חברון אינו נכון: א. דוד קבע שם את בירתו לפני י"ם. ב. אלון מורה שוכנת בה ג. שמה בערבית – אלחיליל. ד. אברהם מל את עצמו שם.
- רש"י י"ד י"ד – ידוע ש'אלעזר' בגימטריא=318, מהי דעתו של הראב"ע על מחשבי הגימטריות?
- רמב"ן ט"ו א' – "אל תירא": 'היה מתיירא משני דברים: מן ה פן ירבו צבאותם עליו, או ימות בלא '.
- ט"ו ה' – "ויוצא אותו החוצה" – הגביה אותו למעלה מן הכוכבים – ועל זה אמרו חז"ל: אין לישראל.
- רמב"ן ט"ו ח' – "במה אדע כי אירשנה" – מאלו שני דברים חשש אברהם?
- ט"ו י"ב – רמב"ן מביא מדרש לפס' זה: אימה זו , חשכה זו , גדולה זו מלכות , נופלת עליו זו .
- רמב"ן ט"ז ו' – מהו העונש שקיבלו צאצאי אברהם ושרה על עיניו הגר?
- ט"ז י"ב – כיצד מפרש הראב"ע את הביטוי 'פרא אדם'?
- ט"ז י"ד – "באר לחי רא"י" – הראב"ע רואה בבאר הזאת באר שבאים אליה חוגגים (חאגים) ישמעאלים כל שנה, ושמה באר , ובימינו היא נקראת 'ביר אלזמס'.
- י"ז א' – מהו הצו לאברהם, עפ"י הרמב"ן, להיות 'תמים'?
- מהו הקשר הלשוני בין (ברית) 'מילה' לבין 'מלה' –

ששביבותיה, שמרדו בהם. אברם שומע שלוט נשבה במלחמה, יוצא בראש אנשיו להילחם בארבעת המלכים, מנצח אותם ופודה את לוט. הוא מסרב לקחת לעצמו מן השלל ורק מברך את ה' בסיוע מלכיצדק, "כהן לאל עליון". ה' כורת עם אברם את ברית בין הבתרים: ההבטחה על הזרע והארץ מקבלת גושפנקה רשמית על ידי מעשה טקסי של ביתור בעלי חיים. אברם גם מקבל נבואה על העתיד לקרות לו רעו: "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה". שרי אשת אברם רואה כי איננה מצליחה ללדת בן ומציעה לאברם לקחת את הגר שפחתה לאישה. הגר אכן מתעברת, וכתוצאה מכך היא מזלזלת בשרי. שרי מתלוננת על כך בפני אברם, והוא נותן לה אפשרות לעשות כטוב בעיניה עם הגר. שרי מקשה מאוד את החיים של הגר, וכתוצאה מכך הגר בורחת. מלאך ה' מתגלה להגר במעיין, ואומר לה לשוב חזרה לבית אברם ושרי, ומברך אותה ואת בנה ישמעאל (שמיד לאחר מכן נולד לה). אברם כורת ברית נוספת עם ה', היא ברית המילה. הוא מצווה למול את עצמו ואת כל בני ביתו, וכן לשנות את שמו לאברהם ואת שם אשתו שרי לשרה. ה' מבטיח פעם נוספת ששרה תלד בן, שייקרא יצחק, ובו תתקיים ברית הזרע והארץ. העובדות המובאות החל מפרשה זו מכילות במפורש ובמרומו מידע הסטורי מדהים..הפרשה נכתבת ב-208 שורות בספר תורה ויש בה 7 פרשיות (מיקום 36), מתוכן 3 פרשיות פתוחות ו-4 סתומות. בפרשה יש 126 פסוקים (מיקום 13), 1686 מילים (מיקום 17) ו-6336 אותיות (מיקום 19). לפי ספר החינוך יש בפרשת לך לך 1 מצוות (מיקום 33), מתוכן 1 מצוות עשה (מיקום 31) ו-0 מצוות לא תעשה (מיקום 32). מפטירים בספר ישעיהו, מפרק מ' פסוק כז (לחלק מהמנהגים: כה) עד פרק מ"א פסוק טז (או יז). הנביא פונה לעם ישראל, "וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עֲבָדִי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זָרַע אֲבֹתְךָ אֲהַבִּי. אֲשֶׁר הִחַזְקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיךָ קָרָאתִיךָ וְאָמַר לְךָ עֲבָדִי אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא מֵאֲסִתִּיךָ" (ספר ישעיהו, פרק מ"א, פסוקים ח"ט-י).

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א בשבוע שעבר: ט – אמירה לגוי לעבוד בקרקע ישראל השבוע: י – אמירה לגוי לעבוד בשדה של הגוי

מותר לכתחילה להשכיר לנוכרי כלים חקלאיים כדי שיעבוד בהם בשדה שקנויה לו בארץ ישראל, ואין בכך איסור של סיוע לדבר עבירה, הואיל ואין על הגוי מצווה לשבות בשביעית. בעבר כשהיו חורשים בבהמות, היה מותר לישראל להשכיר את בהמתו לגוי לצורך חרישה בשביעית, כי רק בשבת מצווה על ישראל שגם בהמתו תשבות, אבל בשביעית אין מצווה שהבהמה תשבות (ע"ז טו, ב). וכן מותר לומר לגוי בשביעית: תחרוש את שדך כדי להשביחה, כי במוצאי שביעית אני מעוניין לחכור אותה ממך. משום שאין לגוי איסור לעבוד בשדה שלו בשביעית, והוא חורש בעיקר עבור עצמו, כדי שיוכל להרוויח כסף בהחכרתה לישראל (משנה שביעית ד, ג).

וכן מותר לתת לגוי כלי חרישה וחיטים כדי שהגוי יזרעם בשדהו בשביעית על מנת שיחלוק את היבול עם היהודי. מפני שאף בזמן שהשביעית היתה מהתורה, איסור האמירה לגוי הוא בקרקע של ישראל, אבל כאשר הקרקע שייכת לגוי אין איסור משנה שביעית ד, ג, "חוכרין נירין מן הנוכרים בשביעית אבל לא מישראל". דעת רוב המפרשים, שהכוונה לסכם בשביעית עם הגוי לקבל ממנו אחר השביעית את שדהו החרושה בחכירה, ואף שגורמים בכך לגוי לחרוש את שדהו בשביעית. וכ"כ ריבמ"ץ, ר"ש, רע"ב, תפארת ישראל. וכן מבואר בתוספתא ג, ז. אמנם במשנה שם אמרו גם: "מחזיקין ידי גויים בשביעית אבל לא ידי ישראל". ובירושלמי שם הובאו שני פירושים: א) שהכוונה לסכם איתו שיחרוש כדי שהיהודי יחכור ממנו את השדה אחר השביעית. ב) לעודד אותו בעבודתו. ובבבלי גיטין סב, א, מובא רק הפירוש השני. ויש סוברים לפי זה, שרק לעודד אותו מותר, אבל אסור לסכם איתו שיחרוש בשדהו בשביעית כדי להחכירה ליהודי לאחר השביעית (יש שלמדו כך מרמב"ם ח, ח, ועוד מפרשים). אולם דעת רוב הראשונים שהדיון הוא על פירוש המשנה, אבל מוסכם למעשה שמותר לסכם עם גוי שיחרוש בשדהו בשביעית, כדי שיהודי יחכור את השדה ממנו לאחר השביעית. וכ"כ למעשה רא"ש, סמ"ג ופאת השולחן כח, ס"ק כה, וזאת משום שהגוי חורש עבור הרווח שלו. וכיוון שרוב הפוסקים מקילים, והוא גם דין דרבנן, שכן כל איסור אמירה לגוי מדברי חכמים בלבד, הלכה כמיקלים. ק"ו שיש סוברים שאין איסור אמירה לגוי בשאר איסורים, ק"ו ששביעית בזמן הזה מדרבנן, ואין כלל איסור אמירה לגוי באיסור דרבנן, כמובא בהערה הקודמת. (ואף אם נקבל את לימודם של המחמירים מהמשנה שאסור לבקש מגוי לעבוד בשביעית בשדה שלו, אפשר לומר שהמשנה דיברה במצב שהשביעית מהתורה, ואמירה לגוי אסורה בשביעית, אבל בזמנינו גם הם יודו שאמירה לגוי מותרת). וכן פסקו למעשה מהריט"א (ישנות מו); נחפה בכסף

מלים?

15. י"ז ט"ו – הכלי יקר' מביא דעת חכמי הקבלה בדבר תוספת ה' לאברם ולשרי באומרם, כי האות ה' – יש בה כח התולדות, כמו שכתוב: "לכם זרע" (בר' מ"ז כ"ג).
16. כיצד מכוּנה אברהם אבינו בהפטרה (יש' מ"א ח')?

לך לך – אברהם אבינו

הרב אורי שרקי שליט"א - סכום שיעור

ח"א יו"ד ד; פרי הארץ ג, ד, שמותר לתת לנכרי חיטים כדי שיזרעם בשדהו עבור ישראל. וכיום יש מהחרדים שמסכמים עם גויים שיגדלו עבורם ירקות בשביעית, וטוענים נגדם, על פי מה שלמדו מהרמב"ם ועוד מפרשים, שאסור לומר לגוי לעבוד בשדהו בשביעית. ואף שהם טועים ופוגעים במצוות יישוב הארץ ששקולה כנגד כל המצוות ועוברים על "קנה מִיַּד עֲמִיתָךְ" (ויקרא כה, יד, ספרא שם) בכך שמעדיפים נוכרים על פני בני עמם שנוהגים על פי היתר המכירה (כמבואר להלן ט, א). מ"מ כפי המבואר לעיל, מותר לומר לגוי לעבוד בשדהו עבור ישראל. ועיין בשביתת השדה ג, ד, 10.

יש להעיר: הקרקע שייכת לגוי רק אם נקנתה בפועל מיהודי או התקבלה מיד המלכות על פי החוק, אבל קרקעות שהגוי או אבותיו תפסו בכוח, נחשבות גזולות, ואין גולתם מפקיעה את בעלות היהודי שממנו נגזלה. בפועל קרקעות רבות כיום נחשבות כקרקעות מדינה, וערבים השתלטו עליהן שלא כחוק, ואין דיין כקרקע של גוי. ויש אומרים עוד, שאפילו מה שמלכויות שונות כבשו בארץ, אינו מפקיע את בעלות הישראל. אמנם בפשטות לרוה"פ דינא דמלכותא דינא גם בארץ ישראל (ועיין במאמר סי' כא, ובמאמרו של הרב עמיחי, קטיף שביעית עמ' 361-359). **בשבע הבא א"ה: יא – דין פירות הגדלים בשדה של גוי**

הרב ישראל רוזן זצ"ל

נולד (אייר ה'תש"א, מאי 1941) לבת-ציון ולדב רוזן בתל אביב. למד בישיבת היישוב החדש ובכרם ביבנה והוסמך לרבנות. בשנים 1973-1976 למד אלקטרוניקה במכון לב ובאוניברסיטת בר-אילן והוכשר כמהנדס. עבד במכון המדעי טכנולוגי להלכה שבירושלים, ובשנת 1976 הקים את מכון צומת. במקביל עסק בכתיבה פובליציסטית-ציבורית (בין השאר גם ב-yenet). כתב ספרים ופרסומים נוספים בענייני מקרא ועוד. החזיק בעמדות שמרניות-ימניות בתחומים הפוליטיים ובתחומים דתיים. בשנת 1980 יזם את השנתון "תחומין" המוקדש לסוגיות תורה, חברה ומדינה. באפריל 2008 זכה בפרס לב שיתוף על ידי מכון לב, בנושא תורה ומדע. במרץ 2011 זכה בפרס ירושלים שמוענק בכנס ירושלים של ערוץ 7. נפטר בגיל 76, ב"ג בחשוון תשע"ח, 2 בנובמבר 2017.

התגורר באלון שבות, והיה נשוי לשלומית, בתו של נתן גרדי, ואב לחמישה. אחיו הוא הרב יגאל רוזן, ראש ישיבת אור ישראל. בנו הוא הסופר יקהת רוזן. בן נוסף, הרב אביה, הוא ראש מדרשת השילוב נטור, לשעבר ראש מדרשת עין הנציב.

פועלו **במכון צומת** – עיסוקו המרכזי של הרב רוזן היה מכון צומת. בהקדמה לספרו 'בחצוצרות בית ה' כתב: "בשנת תשל"ו (76) ייסדתי את מפעל חיי, מכון 'צומת' – צוותי מדע ותורה – באלון שבות, גוש עציון". במכון עסקו המכזי היה בפתרונות "הלכתיים-טכניים: יישום עקרונות הלכתיים במכשירים טכנולוגיים (בעיקר אלקטרוניים) כדי שישמשו בהם במסגרת ההלכה. פרסם מאמרים רבים בנושא זה. ייסד את השנתון "תחומין"; ונכון לעד תשפ"א הודפסו כ-40 כרכים. פתרונותיו של מכון 'צומת' מיושמים במערכות הרפואה והביטחון, במוסדות ובבתים פרטיים. **פועלו במינהל הגיו** – הרב רוזן ראה במינהל הגיו, אותו ייסד, את מפעל חייו. הוא ניסה בפועל בתחום זה להוביל לתהליך גיוור אחיד, שיאופיין במתינות הלכתית ובעמידה בסטנדרטים כלליים לכל הגיוורים הנעשים על ידי המינהל. הוא התנגד לביקורת על המינהל מגורמים חיצוניים (גופים אקדמיים או לא אורתודוקסים) בטענה שביקורת זו תחליש את המינהל ותוציא את ידם של החרדים על העליונה בכל הקשור לנושא הגיוור.

דעותיו – בשנת 2006 התייחס לסכנה שבה היו נתונים אז תושבי עוטף עזה בשל הרקטות שנורו עליהם בתדירות גבוהה מרצועת עזה שבשלטון חמאס. לדבריו, על פי המוסר המערבי המקובל המדינה אינה יכולה להשיב אש מפאת החשש שייפגעו ממנה אזרחים. לכן מוסרי היה לדעתו להקים "מיליציות בלתי נשלטות" של צעירים בני האזור אשר ישיבו מלחמה שעה. ואולם, לדבריו, ההצעה אינה יעילה משום שגורמי שמאל בתקשורת יחשפו את התוכנית. בינואר 2010 פרסם מאמר בשם "ונוספו ערביי ישראל (ובג"ץ) על שונאינו", בעקבות ריאיון של ח"כ גימאל זחאלקה בערוץ הראשון, החלטת בג"ץ להתיר לפלסטינים לנסוע בכביש 443 ועוד. לדברי הרב רוזן, היהודים בישראל נמצאים תחת מתקפה קשה וארסית נגד זכות הקיום של מדינת ישראל. כל הצעדים בוני האמון שביצעו (כמו תוכנית ההתנתקות) הפכו להם לרועץ וכל מה שנעשה לטובת זכויות האדם של ערביי ישראל ויהודה ושומרון ינוצל בסופו של דבר כנגדם. לכן הוא קורא: "הגיעה העת להכריז מלחמה" על ערביי ישראל, וכמובן פלשתינאי יוי"ש, שאינם נאמנים למדינה לפי מבחנים ברורים שיוגדרו, ולהגדירם כ'אויבים'. ה'מלחמה' תהיה במסגרת של שלילת זכויות, גם

אברהם אבינו מופיע לראשונה בספר בראשית לאחר תאור דור הפלגה. כלומר תחילת התהוותו של עם ישראל קשורה לפילוג שהתרחש בעולם (למרות שעם ישראל עלה במחשבתו של הקב"ה עוד לפני שנברא העולם, הרי הופעתו בעולם הייתה לאחר דור הפלגה). בדור הפלגה התרחשה למעשה חלוקת העולם לשבעים אומות נפרדות. זוהי ראשית התהוות התרבויות בעולם. מהכתוב בתורה עולה כי זהו דבר טוב שיש ריבוי תרבויות ועמים בעולם, שהרי הקב"ה בעצמו מונע את הקמתה של הישות הקוסמופוליטית האחידה שהאנושות רצתה להקים. רצונו של הקב"ה הוא בעולם מרובה תרבויות ואומות, זהו תהליך חיובי. אלא שברגע שקיים ריבוי, והפירוד וההבדלים גדלים, אזי עולה העוינות בין התרבויות השונות לגדול, ומתעוררת בעיית המלחמה. סביר להניח שהמניע העיקרי שדחף את האנושות להקמת מגדל בבל, הוא הניסיון המר של דור המבול ועונושו. דור הפלגה רצה למנוע את ההידרדרות המוסרית של דור המבול. לכן הם החליטו להקים תרבות אחידה בכל מחיר, על מנת שלא להגיע לאכזריות ולאלימות שאפיינו את דור המבול. אך למעשה גם כפיית אחידות הינה סוג של אלימות. כאשר קובעים שכולם שווים, ולכן על כולם להתנהג באותו אופן, זוהי אכזריות. הבסיס של רעיון זה הוא נכון ויפה, אך המימוש הינו אכזרי (כפי שראינו בברית המועצות).

אם כן, רצונו של הקב"ה הוא שיהיה פילוג בעולמו. וכי הקב"ה אינו יודע שעקב כך יגרמו מלחמות בעולם?

ודאי שהקב"ה יודע זאת, ולכן הקב"ה מחליט לברוא תרופה לבעיות הנגרמות עקב הפילוג. והפתרון הוא הקמת אומה נוספת. אומה זו כל עניינה הוא לתאם בין אומות העולם ולאחד ביניהם. המטרה היא שכל אומות העולם יתאחדו על ידי האומה השבעים ואחד. לאברהם אבינו נאמר (בראשית יב, ב - ג): "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה. ואברכה במרכיך ומקללך מאור ונברכו בך כל משפחות האדמה" המילה "להבריק" מופיעה בדרך כלל לגבי נטיעות, ומשמעותה חיבור. כלומר בזכות אברהם אבינו, והגוי הגדול שיצא ממנו, יתחברו יחד כל משפחות האדמה. זוהי מטרה לטווח ארוך, ואין תוצאות מיידיות. אך עם ישראל אינו מפחד מהתחלות קשות, עברו כארבעת אלפים שנה והגענו להישגים מכובדים. עצם קיומו של עם ישראל בעולם, גורם לאחדות בין כל העמים. הגורם המאחד אותם עד היום הוא שגאת ישראל. כאשר מישהו מציג את עצמו כשונה, ומציב את עצמו במקום נפרד מהאחרים, הוא באופן טבעי מושך התנגדות

ושנאה אליו. התלכדות זו של העמים היא ראשית האחדות העולמית אליה אנו שואפים. זהו צעד בדרך אל המטרה. אמנם הגורם המאחד הוא שנאה, אך ידוע ששנאה יכולה להפוך לאהבה. המטרה הסופית היא שתהיה אחדות בעולם. לא אחדות אלא אחדות. האחדות חונקת והורסת את הייחודיות שיש בכל אומה, את האושר הפנימי שלה. ואילו האחדות נותנת את החופש הפרטי לפרוח ולהתבטא באופן שונה, אך יחד עם זאת לפעול למען אותה מטרה. עם ישראל עומד בתוך, אצל עם ישראל הסוד של האחדות והריבוי ידוע. שבעים נפש ירדו למצרים, שבעים אנשים שונים, אך כולם יהודים.

שאלה: מהי הסיבה לכך שיש עמים שונים, מדוע שלא יהיו כולם דומים זה לזה, הרי זהו רעיון מצוי?

תשובה: ניקח לדוגמה את גוף האדם. אם כל חלקי האדם היו אותו דבר, כל האדם כולו רגלים, אוזניים או לב. האדם לא יוכל לתפקד כיצור חי. ישנם יצורים בעולם המורכבים רק מסוג אחד של תאים. תולעת למשל, ניתן לחתוך לשתיים ואז יהיו לנו שתי תולעים: זהו אמנם יצור חי, אך מאוד לא מפותח. לא ראינו שהתולעים הצליחו לשלוח טיל לחלל, או לפתור משוואה מתמטית מסובכת. העולם (והאדם) מורכב מחלקים שונים ומגוונים, כי כך הוא מפותח יותר ויש ביכולתו להתקדם ולהתעלות.

מייסד דת או מייסד אומה?

כפי שנאמר, הרקע להופעתו של אברהם אבינו הוא דור הפלגה. הרקע אינו רק רקע אישי, אלא הוא מהווה גם רקע לאומי. למרות הדעה הרווחת, אברהם אבינו אינו מופיע בתורה כמייסד דת. אברהם אבינו מופיע כמייסד אומה. כמו שהובטח לו על ידי הקב"ה: "ואעשך לגוי גדול". גם השליחות בה מצטווה אברהם בתחילת פרשת לך-לך, היא ללכת לארץ מסוימת, לא לגייר אנשים או להפיץ את האמונה באל אחד. ארץ = טריטוריה = יסוד לאומי. הקב"ה מייעד לאברהם אבינו את התפקיד לייסד את הכלי הלאומי האמור לתקן את העולם. אברהם אבינו לא היה המונותאיסט הראשון בהיסטוריה האנושית, והיו שקדמו לו באמונה באל יחיד. התורה עצמה מעידה שהיו מספר אנשים לפני אברהם שעבדו את ה': חנוך, שם ועבר, איוב ורעיו ומלכיצדק. כולם היו מאמיני אמונת הייחוד ללא קשר לאברהם אבינו, ולפני הופעתו בעולם. ישנה מסורת של אמונת הייחוד בעולם שבו מתחיל לפעול אברהם אבינו, וייתכן אף לומר שהוא לא חידש דבר בתחום זה. החידוש הגדול שחידש אברהם אבינו היה אומה, אומה חדשה בעולם. אברהם אבינו מייסד כלי לאומי-פוליטי בכדי לקדם את ענייני האמונה באל אחד. גם הברית שנכרתה עם אברהם אבינו הייתה ברית על הארץ ולא על התורה, וכן כל ההבטחות שהובטחו לאברהם אבינו היו על הארץ. אמנם התורה מגלה לנו שאברהם אבינו קיים את מצוות התורה, שנאמר (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרותי מצוותי חוקותי ותורותי".

אך זהו לא תוכן הברית. תפקידו העיקרי והחשוב של אברהם אבינו הוא ייסוד האומה הישראלית.

מוצאו של אברהם אבינו

מה היה בית גידולו של אברהם אבינו, עוד בטרם התגלות ה' אליו? רגילים לומר שאברהם אבינו היה בבלי / כשדי / ארמי, אך לא מצאנו לסברה זו שום יסוד בתנ"ך. [ישנו פסוק ביחזקאל: "איבך האמורי ואמך החיתית" - לא ברור כיצד אברהם אבינו נהיה לאמורי, סביר שפסוק זה נאמר על דרך המשל ואין כוונה לאברהם אבינו, מה גם שידוע ששרה הייתה ממשפחת אברהם, וקשה כיצד אברהם אמורי ושרה חיתית]. האזכור הברור ביותר לגבי מוצאו של אברהם אבינו מופיע בפרק יד', שם הוא מכוונה: "אברהם העברי". כלומר אם היינו יכולים לשאול את אברהם אבינו מאיזה עם הוא, הוא היה עונה לנו אני עברי. כנראה שבאותה תקופה היה קיים עם של עברים שאברהם אבינו השתייך אליו. נשאלת השאלה מהיכן הופיע העם העברי ולאן הוא נעלם? השם "עברי", מלמד ששם זה הינו מצאצאיו של עבר בנו של שם. ממצאים ארכאולוגיים מעידים על כך שהיה מלך ששמו היה עבר, שמלך בעיר אבלה (נמצאת בצפונה של ארץ ישראל, ליד העיר חבל). המדרש מספר לנו שעבר היה נביא. כלומר הנבואה

קולקטיביות (כמו נסיעה בעורקי תחבורה), כל זמן שאינם עומדים במבחן הנאמנות למדינה. גם זכות ההצבעה לכנסת, ובוודאי זכות ההיבחרות, אינם 'הלכה למשה מסיני' ומותר לכרסם בהם בשל אי-נאמנות, ובוודאי מטעמי ביטחון ו'הבא להורגך'. עוד כתב: "אכן, הסיבה לאי יכלתנו לממש 'מלחמה' זו מצויה ב'אויב הפנימי' שלנו, בקרב אחינו יהודי השמאל, ובראשם חלק משופטי בג"ץ אשר זכויות אדם והומאניזם כלפי אויבים עדיפים בעיניהם על פני ביטחון המדינה ואזרחיה... כלפיהם אין לי פתרון! הם אחים-אויבים וחלילה 'להלחם' בהם. רק בשכנוע, ובעיקר בהסברה חדה ואף מגויסת, אולי נצליח להפיג את 'אויבותם' או לפחות לדחוק אותם לשוליים". בעקבות רצח שלושת הנערים קרא לספח את גוש עזיון למדינת ישראל ולקבוע עונש מוות למחבלים משוחררים שחזרו לעסוק בטרור. על רצח מוחמד אבו ח'דיר כתב: "מעשיהם חמורים שבעתיים מיגאל עמיר, רוצח ראש הממשלה. הוא כיון את אקדחו כלפי מי שתכנן להגותו מן המסילה מתוך שראה בו אויב אישי (כמעשה שמעון ולוי בשכם, וכמובן אין במילים אלו שום שמץ של קורטוב, הצדקה או סינגור). חיות הטרף רוצחי הנער משועפאט צדו למוות חף מפשע, יושב קרנות תמים. רצח לשם רצח לשם ספורט לשם פורקן לשם חיתיות. אני נחנק מדמעות עד לאיזה בור תחתיות ניתן לשקוע". בנושא היהדות הרפורמית טען הרב רוזן כי צריך לבחון מחדש את היחס כלפיה בצורה חיובית. לדבריו, הוא לא התנגד לשירותי הדת שהם מספקים בישראל וסבר שהרפורמים אינם פחות טובים מחילוניים. עוד אמר כי המלחמה של היהדות האורתודוקסית ביהדות הרפורמית היא "מלחמה השייכת לעבר". יחד עם זאת ציין כי דבריו מכוונים לתנועה הרפורמית בישראל בלבד, כיוון שהיהדות הרפורמית בארצות הברית ובאירופה מאפשרת נישואי תערובת, המובילים להתבוללות בקרב העם היהודי. הרב רוזן היה חבר נשיאות מפלגת הבית היהודי. באוגוסט 2017 הודיע על פרישתו מהמפלגה. **מספריו:** ספר שופטים בגובה חז"ל, אתרי סגולה בגובה חז"ל, בחוצרות בית ה'- מאמרים בתחומי טכנולוגיה והלכה, ואוהב גר - על הגיור בישראל - בהוצאת מכון צומת. **מאמריו:** בין שופטים לשמואל, מגדים ב', על שאול ועמלק ועל 'חדשנות הלכתית', מגדים י', דבורה וברק: זוג שופטים 'הפכיי', מגדים מ', יהדות ועולם - אמונה וטכנולוגיה, עיבוד מאמר שנדפס בחוברת "באור התורה", מאמרי הרב רוזן באתר "ישיבה", גלעד שליט ו... מגילת קהלת באתר כיפה ומאות מאמרים ושיעורים נוספים.

פיוט

פיוט שנתחבר על ידי ר' יהודה פתיה, חכם ומקובל בבלי בן הדורות האחרונים ממש (1859-1942). הפיוט יוצא דופן, מרגש ועז-מבע במיוחד; הפייטן עוקב אחר מסעה של רחל המחפשת את צאצאיה. רחל פונה לאבות, למשע, ליהושע, ולמלכים מבית דוד, ורק כשאלה מפנים אותה למקדש - היא מבניה כי הארץ חרבה ובניה גלו. בבכייה הסוער היא פונה לפני הקדוש ברוך הוא, בוקעת את כל רקיעי השמים החוצצים בינינו ובינו, ואינה מניחה לו עד שהוא מתחייב לפניה כי יחיש את הגאולה. פיוט זה הוא אחד מבין ארבעה פיוטים שחיבר הרב יהודה פתיה אודות האמהות. לכל אם כתב תפילה קצרה, אולם לרחל הקדיש המחבר פיוט ארוך במיוחד. פיוטים אלו נועדו להיאמר בעתות צרה, כחלק ממחזור סליחות ותחינות מיוחד שנערך על ידי הרב המחבר "לכל עת צרה שלא תבוא". עד היום עולים רבים מיהודי בבל ומוקירי זכרו אל קברו ביום פקודת שנתו (ז"ך אב) כדי לערוך סדר תפילות מיוחד זה. **פרושים:** מפאת אורך הפיוט אנו נמנעים מהבאת הפרוש כאן וממליצים לעיין בו באתר הפיוט והתפילה

זְכוֹת רַחֵל זְכוֹר הָאֵל לְבָנֶיךָ הַנְּדוּדִים
שֶׁהַכְּנִיסָה אֶת צְרָתָה לְחוֹפְתָה בְּלִיל שְׁמוֹרִים
וְהִיא נִחְבְּתָה תַּחַת מִטְתָּה וְעֵנְתָה מִשֵּׁם דְּבָרִים
אֶת קוֹל שְׁעָתָה וְזַעֲקָתָה הַקְּשִׁיבָה נָא מִשְׁחָקִים
קוֹל בְּרָמָה מִפִּיל חוֹמָה הַנְּשַׁמֵּעַ לְמַרְחָקִים
מִיִּלְלָת וְשׁוֹאֵלֶת הַנִּקְבְּרָת בְּפָרֶשֶׁת דְּרָרִים
אֵיזָה יוֹסֵף אֵיזָה חוֹפֵץ אֶהְיֶה לִּי לֵב בְּנֵי עוֹרִים
אֵיזָה בֶן אוֹנֵי לֹא רָאֵנִי וְלֹא יִנְק מֵהַדָּדִים
הַלֵּכָה לְשֹׂאֵל מֵאֲבוֹת פֶּל אֵיפֶה בְּנֵי הַיְקָרִים
לְכִי שְׂאֵלִי לְבֹן עֲמֶרְס קְבוּר בְּהַר הַעֲבָרִים
בְּנֵי מִשָּׁה אֵל תַּחֲשֶׁה אֶן נְטִשְׁתָּה הַעֲדָרִים
וְקוֹל מְקַבֵּר נְשַׁמֵּעַ מְדַבֵּר בְּנֵהִי וְקוֹל תְּמַרְוִרִים
לְמָה דוֹדָה אֶת נוֹדְדָה לְחַפֵּשׁ בְּהָרִים

היא דבר הקיים כבר אצל ראשוני העברים. למעשה הנבואה היא הכשרון הלאומי של עם ישראל. התכונה האופיינית לגרמנים היא סדר, לשווייצרים – דיוק, ולישראלים – נבואה (יש גם נבואה בגויים, אך זו לא התכונה האופיינית שלהם, יש גם ישראלים מסודרים). פרט נוסף שידוע לנו על עבר הוא, שעבר קרא לבנו פלג, "כי בימיו נפלגה הארץ". כלומר בימי בנו של עבר, העולם התחלק לתרבויות שונות. מהעובדה שעבר קרא לבנו על שם הפלגה, ניתן ללמוד שהדבר העיקרי שמטריד את נפשו של עבר זו ההתפלגות האנושית. כלומר כבר מראשית האומה העברית, ישנה התייחסות לפילוג הקיים בין האומות ויש רצון לתקן את העולם. מה היה עיסוקם של העברים? המדרש מביא פרטים רבים, אך אנו נתמקד רק בחלק מהם. על פי המדרש העברים היו יצרני אלילים (או אלים). ישנו הסיפור המפורסם על חנות האלילים של תרח אבי אברהם. כלומר העברים עסקו בהמצאת אלילים לשאר העמים. זהו מקצוע יהודי עתיק, לייצר אידיאולוגיות לאומות העולם. כבר באותה תקופה עמי העולם ראו בעברים את המקור האמין ביותר לידיעות בנושא האלוקות, גם לפני התגלות ייחוד ה' בעולם. העברי הוא מקור האלים, ואם העברי מייצר אלים אזי מה מעמדו של העברי? האל של האלים. כלומר יש נטייה טבעית בגויים להפוך את העברי (רצוי שהוא יהיה מת) לאל ולהשתחוות אליו. כפי שמצאנו אצל יעקב אבינו, שביקש מיוסף שלא יקבור אותו במצרים, מפני שחשש שהצרים יהפכו אותו לעבודה זרה וישתחוו לגופתו. גם הנוצרים לקחו יהודי מת והפכו אותו לאל שלהם.

ההתייחסות לעברים היא לא כמשפחה, אלא כעם ככל העמים. וכיון שהעברים היו עם היתה להם ארץ משלהם, ארץ העברים. מיקומה של ארץ העברים מוזכר בפירוש בתורה. כאשר יוסף נמצא בבית האסורים והוא מבקש משר המשקים שיזכיר אותו לפני פרעה הוא אומר (בראשית מ, טו): "כי גונב גונבתי מארץ העברים" כלומר ארץ העברים היא ארץ כנען, שהרי יוסף השתמש במילים פשוטות, על מנת שהמצרי יבין אותו, ולכן אמר את השם המקובל והידוע של ארצו – ארץ העברים. אך כעת מתעוררת שאלה, שהרי מצאנו את תרח ומשפחתו שהיו עברים הולכים לעבר ארץ כנען, כלומר שלא ישבו בה? (מקובל לחשוב, שהציווי "לך-לך" שנצטוו אברהם אבינו הוא עקירה ממקום מושבו והליכה לארץ חדשה, אך מהתורה משתמע בדיוק להיפך, שאברהם אבינו דווקא חזר אל ארצו, לארץ העברים). המשפחה העברית היחידה שידוע לנו עליה היא משפחת תרח, כלומר שאר עם העברים כנראה נעלם מן ההיסטוריה האנושית. יש פרט אחד המרמז על גורלו של העם העברי. משפחתו של תרח, המשפחה העברית היחידה ששרדה, מוצגת כמשפחה גולה ונודדת. כבר מתחילת ההיסטוריה הגלויה של העם היהודי, הזהות היהודית מוצגת כזהות גולה השואפת לשוב אל מקורותיה. גם שם המקום ממנו משפחת תרח יוצאת, אור כשדים, אינו ברור. כיום ידוע שהייתה עיר בשם אור (באזור כוויית של ימינו), אך ספק גדול שזהו מקורו של אברהם אבינו. הסברה המקובלת כיום היא שאברהם אבינו הגיע מאזור כורדיסטן (באזור הסמוך לעיר כותה). השם "אור כשדים", אולי מרמז לגורלם של העברים. אור מלשון אש, שם היה המקום בו היו מכניסים את העברים לתנורים ושורפים אותם, ולכן נקרא המקום אור כשדים.

משפחתו של אברהם אבינו

על רקע זה ניתן להבין את מה שמתרחש במשפחת תרח. לתרח יש שלושה בנים: אברם, נחור והרן. על פי המדרש הרן נשרף בכבשן האש באור כשדים. שלישי מהאומה העברית נשרף בכבשן, זה מתחיל כבר שם. הרדיפות וההרג גורמים לתרח לעזוב את אור כשדים במטה לחזור הביתה, לארץ העברים, לארץ כנען. כלומר תרח הינו הציוני החילוני הראשון בהיסטוריה היהודית. מפעולה זו של תרח נוצר העם היהודי. ישנו אח נוסף, נחור, שאינו מופיע כלל בסיפור על אור כשדים והיציאה משם. תרח הולך עם אברהם ולוט בלבד. בהמשך הסיפור תרח ומשפחתו מגיעים לחרן ושם הם נעצרים ואינם ממשיכים לארץ כנען. בחרן ישב נחור, השתקע במקום, עד שאפילו קראו למקום על שמו, כפי שמופיע בפרשת חיי שרה על אליעזר עבד אברהם שהלך לחפש אישה ליצחק (בראשית כ, ט): "...וילך אל ארם נהריים אל עיר נחור"

אני נחוצה לגדור פְּרָצָה לא עַת הַרְבּוֹת דְּבָרִים מִשֶּׁהָ עָנָה בְּמִגְנָה לִיהוֹשֻׁעַ בְּנֵד מִסְרָתִים יְהוֹשֻׁעַ בְּנֵי עֲנִי אֲנָה הֵמָּה הַשְּׂבָטִים לְמִוֶּל בְּכִיָּתָה וְיַצְעֻקָתָה בְּכָה גַם הוּא לְעַמְתָּה וְקוֹל בְּכִיָּתֶם וְשׁוֹעֲתֶם עֲלֵתָה לְשִׁמִּי מְרוֹמִים דּוֹמִי אִמִּי מְעַט רָגַע פֶּן אֲמוֹת וְאֲגוּעַ אֲנִי מִסְרָתִים לְזַקְנִים וְלְמַלְכֵי דָוִד הַרְוֵעִים הִלְכָה מִשֶּׁם בְּחַפְזוֹן וּבְזָאָה לְקַבְּרֵי עֵיר צִיּוֹן וְאָמְרוּ לָהּ בְּמִקְדָּשׁ מִכּוֹן שֶׁם תִּבְקָשִׁים וְשֶׁם תִּמְצָאִים וְכִרְאוֹת רַחֵל כִּי אֵין חוֹמוֹת וְחַל וְאֲבָגִי מִקְדָּשׁ הֵם שְׁרוּפִים וְאֵין כְּהֻנִּים וְלוֹיִים וְאֵין אָרוֹן וְכַרְוֵבִים צָעָה מִרְ חַמְרָמֵר וְחִלְצָה מִרְגְּלָה מִנְעֻלִים וְקָרְעָה אֶת כְּתוֹנֵת פְּסִים וְהִצְעִיף וְהִמְעִילִים וְשָׁק חֲגֵרָה עָלֶי בִּשְׂרָה וְנִתְגַּלְגְּלָה בֵּין סִלְעִים וְסָפְחָה יָד עַל בֶּן נִכְבָּד אֲשֶׁר נִאָבֵד בֵּין הָעַמִּים וְקִשְׂרָה חֶבֶל עַל עַם חֶבֶל וְעִשְׂתָּה מִסִּפֵּד כְּתָנִים קִפְצָה בְּחַפְזוֹן לֵאל עֲלִיוֹן וּבְקָעָה אֶת כָּל הַרְקִיעִים וְעֲלֵתָה לְמַעוֹן לְרוּם חֲבִיוֹן וְעַמְדָה לְפָנֵי צוּר עוֹלָמִים וְתִבְעָה עֲלֵבּוֹן שֶׁל עִם צִיּוֹן בִּשְׂק וּבְכִי וּבְתַחְנוּנִים אֲנָה אֲבִי לְקוֹל כְּאֲבִי תַפְנָה אֵלֵי בְּרַחֲמִים צוּר תַעֲוֹדָה הָאֵם עֲדָה תִהְיֶה אֲבוֹדָה לְעוֹלָמִים וְאִידָּ כְּלָה מַחִיק בְּעֵלָה תִגְרַשׁ אוֹתָהּ לְמִרְחָקִים וְאִידָּ שְׁלַחַת הָאֵם מִקּוֹן וְלֹא לְקַחַת הַבָּנִים וְאִידָּ נְטִשְׁתָּ הַצֶּאֱן תוֹעֵים בֵּין אֲרָיוֹת וּלְבָאִים וְאִידָּ תִדּוּם לְבָנֵי אֲדוּם הַמְקַרְיָבִים מֵהֵם זְבָחִים הָאֵם לֹא תֵם עוֹן פְּשָׁעִם בְּיַדֵּי מִים הַזְדוּנִים הָאֵם מִצְעָר לְפָנֶיךָ אֶלְף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ וְאֶלְף שָׁנֵי נְטָה לְעָרֹב וְלֹא חֲדַל הַמְכָאוֹב וְאִיָּה אוֹת הַפְּלֵאוֹת וְחִשְׁבּוֹן מוֹעֵד מוֹעֵדִים מְתִי תִרְחַם מְתִי תִנְחַם וְאֶתָּה דוֹחָה מִיּוֹם לְמִים אֵל אֵיוֹם תִּנְה פְדִיוֹם וְלֹא תִדְחָה עוֹד בְּדָבָרִים קוֹל יוֹצֵא מַעַל כֶּסֶף דּוֹמִי בְּתֵי כֶּלֶת אֵיתָנִים מְנַעֵי דְמִיעָה מְעִינָךְ וְאֶת חֲפֵד מִתַּחְנוּנִים כִּי מְרוֹב שִׁיחָךְ וּבְכִיָּתָךְ נִדְדוּ כָּל הַעֲלִיוֹנִים וְהוּא עֵלָה עַד מַעְלָה וְנִכְמְרוּ הַרְחִמִים וְלֹא אֲדוּם עֲדִי אֶקוּם דְמִי עֲבָדִי הַנְשַׁפְכִים וּבְזָמֵן קִצֵּר אֶהְיֶה קוֹצֵר וּבוֹצֵר כָּל הַרְשָׁעִים אֲגִזּוֹר אֲבָנָה תִמְחִי צִלְמָה וְתִדְבֵק וְתִיָּה לְרִסְיָסִים וְאֶפְתַּח תִּיבּוֹת הַסְתוּמוֹת שֶׁל נְשִׁמוֹת הַבְּלוּעִים קוֹמִי אוֹרִי הַתִּנְעָרִי וּלְבָשִׁי בְגָדֶיךָ הַיִּקְרִים גַּם קוֹל עֲמִי וְלֶאֱמִי הֵם מִתְדַבְּרִים וְאוֹמְרִים אִם עֲוִינֵנו עֲנוּ בְנוּ עֲשֵׂה נָא לְמַעַן שְׁמָךְ זְכָרְנוּ ה' בְּרָצוֹן עִמָּךְ

לך לך – אברהם אבינו המשך מעמדה ימנית

זהו יסוד האמונה, ההכרה שהאדם תלוי בגורם חיצוני. [ולכן יש לחשוד במי שאינו אוכל שהוא אפיקורס]. ייעודו של אברהם אבינו לאברהם אבינו יש ייעוד, לגלות את האידיאל הגדול במסגרת האומה. אברהם אבינו עבר מהפכים גדולים בדרך לברור נקודה זו. בתורה ישנם מספר תיאורים של התלבטויות בדרך לגילוי זהותו האמונית – פוליטית.

בפרק יג' מסופר על הריב בין רועי אברהם לרועי לוט. שני האנשים עשירים מאוד, בעלי הרבה עבדים ושפחות ועדרי צאן רבים. המאבק ביניהם הוא למעשה מאבק על שטחי מרעה. נאבקות כאן שתי אוכלוסיות שיש ביניהן קשר משפחתי. שתיהן מאמינות באלוקי אברהם, ושתיהן רוצות את אותה הטריטוריה.

כאשר יש סכסוך מסוג זה ניתן לפתור אותו בשני אופנים שונים. הדרך הראשונה היא על ידי **משפט**, על ידי עשיית דין אמת. מי שצודק יקבל את חלקו, ומי שלא צודק לא יקבל. הדרך השנייה היא על ידי עשיית **צדקה**, כלומר שהצד הצודק מוותר על החלק המגיע לו על פי האמת. על פי התוכנית האלוקית, לאברהם אבינו והאומה שהוא מקים יש תפקיד מיוחד, כפי שנאמר בהמשך ספר בראשית (בראשית יח, ט): "ואברהם היה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כול גויי הארץ. כי ידעתיו למען אשר יצווה את בניו ואת אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט למען הביא ה' על אברהם את אשר דיבר עליו"

(ארם המופיעה כאן, היא ארם העתיקה הנמצאת מעבר לנהר פרת). בדרכו לארץ כנען פוגש תרח את בנו נחור. ונחור משכנע את תרח להפסיק את המסע. נחור מצדיק את העזיבה של אור כשדים, כיון ששם רדפו את היהודים, אך אינו מסכים עם ההליכה לארץ כנען. הרי בכנען התיישבו בינתיים הכנענים, ואילו בארם נהריים יש גויים טובים, שלא רודפים את היהודים. כאן, (שם כנראה דיברו ב"ארמאיקאית") לא שורפים יהודים. אז מדוע להסתכן ולעלות לארץ כנען כשאפשר לחיות חיים טובים לא פחות בארם נהריים. ניתן לראות במשפחת תרח ארבע דמויות שונות: 1. תרח – הציוני החילוני. 2. הרן – קורבן השואה

3. נחור – היהודי הקוסמופוליטי, זה שמתלב עם הגויים.

4. אברהם – הציוני הדתי. ומארבע דמויות אלו קם עם ישראל. כל תסביכי האומה הישראלית מופיעים כבר שתחילת התהוות האומה.

מטרת שליחותו של אברהם אבינו

על אברהם אבינו להתמודד עם הפיתוי להישאר בארם נהריים ולוותר על החלום של ארץ כנען. ההתלבטות אינה פשוטה, גם לאברהם אבינו. התהליך אורך שלושה דורות עד לקבלת ההחלטה. רק בימי יעקב אבינו משתחררים באופן סופי מההתלבטות, ומתגבשת הזהות הישראלית. ורק אז יכול יעקב להיקרא ישראל.

מהו היסוד לבחירה זו, מדוע הקב"ה מעונין שאברהם אבינו יקים אומה חדשה? האם אין זה יותר פשוט שאברהם אבינו יפיץ בעצמו את אמונת הייחוד בקרב עמי העולם (אולי שאברהם אבינו יקים אהל מבצעים, יחלק סופגניות בהכשר של מלכיזדק, ויחזיר את כל העולם בתשובה)? ניתן לומר שזהו למעשה הויכוח המתנהל לכל אורכו של ספר בראשית בין משפחת אברהם למשפחת נחור, ויכוח שממשיך עד ימינו.

על מנת לענות על השאלה, יש לנסות ולהבין מה הייתה הכוונה האלוקית בשליחות שהטיל הקב"ה על אברהם אבינו. הרב קוק באורות מפתח את הרעיון הבא: הדת מקדשת את חיי היחיד. על ידי קיום מצוות הדת, האדם נהיה קדוש. הדת יכולה להפוך את האדם לטוב יותר, מוסרי יותר, נחמד יותר. אך הדת אינה מקדשת את המדינה. הדת אינה לוקחת תחת חסותה את הכוח הפוליטי, שהוא כוח חייטי ואלים. זו הייתה טעותו של נוח, שקידש את עצמו, אך שאר העולם נחרב. בדרך זו הולכת גם הנצרות. ישנו משפט נוצרי האומר: "מה ששייך לקיסר – לקיסר, ומה שלא לוקים – לאלוקים". למשפט זה יש השלכות חמורות, כיון שמתאוריה זו נובע שיש דברים שאינם שייכים לאלוקים.

השארית הכוחות הלאומיים והפוליטיים מחוץ לדת, הינה הפגנת חולשה וכניעה לכוחות הרשע. הכוח המנעי את גלגלי ההיסטוריה האנושית הוא הכוח הפוליטי. ואם כוח זה נשאר מחוץ לקודש, הרי נוצר רוע בעולם (לאחר אלפיים שנים בהם שלטה הנצרות באירופה, התוצאה הייתה שתי מלחמות עולמיות עם מיליוני הרוגים. ניתן להמשיל זאת למחנך המלמד ילדים במשך שנים עשרה שנים. במסיבת הסיום של כיתה י"ב, מתרחש קרב סכינים בין התלמידים. כאשר באים בטענות אל המורה על כישלונם בחינוך הילדים, הוא טוען שלימד אותם רק דברים טובים ויפים. למורה זה יש פגם מולד בשיטת החינוך שלו, כיון שהוא לא מתמודד עם הכוחות הפראיים שיש באדם. בשיטה דומה נקטה גם הנצרות). תוכניתו של הקב"ה היא ליצור עם ייחודי קדוש, עם קוסמופוליטי. עם שיתקן את העולם על ידי קידוש הכוחות הלאומיים והפוליטיים. פעמים רבות נשאלת השאלה מדוע הרבנים מתערבים בפוליטיקה? התשובה היא שדווקא הרבנים צריכים להתעסק בפוליטיקה. ביהדות אין את הכלל "מה שלקיסר לקיסר, ומה שלא לוקים לאלוקים". הכל שייך לקדושה. על הרבנים מוטלת החובה לעסוק בפוליטיקה, שהרי זוהי דרך הנהגת ותיקון העולם. זהו הביצוע של התוכנית האלוקית. [במשך ארבעת אלפים שנה, אנו עוסקים במימוש התוכנית האלוקית. עד עתה יש לנו הצלחה לא מבוטלת. הצלחנו להקים

האידיאל המוסרי של האומה הישראלית הוא המיזוג של צדקה ומשפט, דבר שהוא כמעט בלתי אפשרי לביצוע על ידי המנטליות האנושית. אך זוהי תוכניתו של הקב"ה. לאברהם אבינו יש נטייה טבעית לדרך הצדקה, ואילו דרך המשפט קשה עליו. לכן כאשר מתחיל הריב בין רועי אברהם לרועי לוט, אברהם משתמש בדרך היותור. הוא מחלק את הארץ: עבר הירדן המזרחי ללוט ולרועי, ואילו עבר הירדן המערבי לאברהם. אך כיצד מעז אברהם לחלק את הארץ שהובטחה לזרעו על ידי הקב"ה?

ניתן לומר שאברהם השתמש בתירוץ משפטי. הארץ הובטחה לזרעו של אברהם ולא לו, ולכן הוא רשאי לוותר על חלקים ממנה ללוט, וזרעו יצטרך להסתדר בהמשך עם המצב שנוצר. זוהי גישה של שלום עכשיו, לנהוג בצדקה למרות שהדבר יוביל למלחמה בעתיד, העיקר לעשות משהו כעת על מנת להרגיע את האזור. תשובת הקב"ה למהלך של אברהם לא מאחרת לבוא (בראשית יג, יד – יז): "וה' אמר אל אברם אחרי היפרד לוט מעימו שא נא עניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה. כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך **אתננה** ולזרעך עד עולם... קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך **אתננה**" כלומר הקב"ה אומר לאברהם אבינו כי כל הארץ, גם החלק שהוא ויתר עליו ללוט, שייכת לו. אברהם אבינו ניסה למנוע מלחמה קטנה עם רועי לוט, אך במקומה הקב"ה ארגן לו מלחמה הרבה יותר גדולה מזו שהוא רצה למנוע, שכן מיד אחר כך בתחילת פרק יד' מתרחשת מלחמת ארבעת המלכים מול החמישה. אברהם אבינו נאלץ לצאת למלחמה בא הוא כובש חזרה את כל השטח עליו הוא ויתר ללוט. זהו מעין שיעור שהקב"ה מעביר לאברהם אבינו, שיבין שרצונו של הקב"ה הוא שכל הארץ תהיה של אברהם.

אך לאחר שהסתיימה המלחמה, רואים שאברהם אבינו שוב מוותר. הפעם הוא מוותר גם על חלקי הארץ שכבש, אך גם על הרכוש והנפשות. חז"ל באים בטענות לאברהם אבינו, מדוע הוא ויתר על אנשי סדום, הרי היה יכול לקרוב אל ה' ולהחזירם בתשובה. וכך למעשה למנוע את מותם בהפיכת סדום ועמורה. ואכן אברהם אבינו חש אחריות מסוימת לגורלם של אנשי סדום ועמורה, והוא מנסה להצילם. ייתכן (ואברהם אבינו חושב שבגלל שנתן להם אוטונומיה עצמאית הם התדרדרו והגיעו למצב הנורא בו היו שרויים. שהרי הצדיקים שבכל דור ודור מתפללים על כל אנשי הדור, כיון שגם עליהם מוטלת חלק מהאשמה שבחטאי הדור.

שתי בריתות

הייעוד הפוליטי / מדיני של האומה הישראלית מופיע בברית בין הבתרים (בראשית טו, יח): "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת **מנהר מצריים עד הנהר הגדול נהר פרת**" אחר כך הקב"ה כורת ברית נוספת עם אברהם, ברית מילה. ושם נאמר (בראשית יז, ח): "ונתתי לך ולזרעך אחריו את **ארץ מגוריך את כל ארץ כנען** לאחוזות עולם והייתי להם לאלוקים" בברית הראשונה הקב"ה מבטיח לאברהם אבינו ולזרעו את כל ארץ ישראל, מנהר מצרים ועד הפרת. לעומת זאת בברית השנייה ההבטחה היא על חלק קטן יותר של ארץ ישראל – ארץ כנען בלבד, שהיא עבר הירדן המערבי בלבד, וכך אינה משתרעת עד נהר מצרים ונהר פרת, אלא מוגבלת על ידי המדבר והלבנות. הברית הראשונה נתקיים כאשר האומה הישראלית תממש את הייעוד שלה ותקדש גם את הכוחות הפוליטיים והמדיניים של כלל האומה. אך כל עוד הבסיס המרכזי הוא קדושת היחיד והטהרה האישית (ברית המילה), אזי מתקיימת הברית השנייה – רק ארץ כנען.

המאבק על הירושה

בהמשך אנו מוצאים מאבק על הירושה, על מי יהיה ממשיך דרכו של אברהם אבינו. מאבק על סוג הזהות האנושית שתמשיך את המסורת האברהמית. על רקע המאבק בין יצחק לישמעאל ישנם גם מתחים גדולים בין אברהם לשרה. ישמעאל נולד לאברהם משפחתו המצרית הגר. חז"ל אומרים כי הגר היתה בתו של פרעה מלך מצרים, והוא זה ששלח אותה לביתו של אברהם אבינו, כיון שהכיר בגדולתו ורצה שבתו תלמד ממנו, ותתמלא בחכמה ובקדושה (אלו הם לא נישואים פוליטיים, הגר באה על מנת ללמוד, ומעמדה בבית אברהם היה של שפחה). הגר מייצגת את הגדולה בתרבויות האנושיות. אברהם אבינו רוצה שישמעאל ימשיך את דרכו, ושממנו תצא האומה הישראלית (בראשית יז, יח): "וויאמר אברהם אל האלוקים לו ישמעאל יחיה לפניך" כוונתו של אברהם אבינו היא להמשיך את האומה הישראלית תוך

את המדינה הצדיקה בעולם, ויש לנו הצלחה מדינית אדירה. שכן מעולם לא נשמע על מדינה המצליחה לשרוד במשך יותר מחמישים שנה, תוך מלחמה בלתי פוסקת, כאשר בתוכה יש מיעוט עוין. אין זה דבר קטן, ויש לו שורשים עמוקים בהיסטוריה היהודית].

איש האמונה

כאשר מסתכלים על דמותו של אברהם אבינו, הוא מופיע בברור כאיש האמונה. אך הידיעה על אמונתו באל אחד והדרך בה גילה את רבש"ע לא נכתבה בתורה, אלא נמסרה לנו בתורה שבעל פה. סיפור זה לא נכתב בתורה כיון שזהו אינו עיקר חידושו של אברהם אבינו, עיקר עניינו של אברהם אבינו היה בחידוש וקידוש הכוח הלאומי.

כיצד אברהם אבינו הגיע להכרה במציאות הבורא? בנקודה זו יש מקום רב לטעויות. מקובל לחשוב שאברהם אבינו ראה את השמש והשתחוה לה. אחר כך הירח בא במקום השמש, ואז חשב אברהם אבינו שהירח הוא האלוקים, אחר כך העננים כיסו את הירח וחוזר חלילה עד שהגיע למסקנה שיש אלוקים. סיפור זה אינו נכון ואף אין לו מקורות בדברי חז"ל. תפיסה זו היא תפיסה לא נכונה של האלוקות, שכן באופן זה האדם מוצא את האלוקות בתוך התודעה שלו. ומכאן שהאדם גדול מהאלוקים.

על פי חז"ל אברהם אבינו ראה את השמש וחשב שהיא האלוקים, אחר כך חשב שהירח הוא האלוקים, אחר כך כשהעננים כיסו את הירח, חשב שהעננים, ואחר כך הרוח שפיזרה את העננים. אך לבסוף ראה אברהם אבינו, כי הוא מחזיק את הרוח בתוך גופו, ונשאר נבון. האם יתכן שאין לעולם מנהיג. כלומר אברהם אבינו נשאר בספק גדול, הוא הגיע למסקנה שאין עם מי לדבר. אברהם אבינו היה מייסד פילוסופית האבסורד. יש להבין שזוהי עמדה נפלאה, כיון שהבנה זו יוצרת ריקנות באדם. התהווה מעין חלל ריק בתודעתו של אברהם אבינו. בתוך חלל זה היה יכול להופיע הדיבור האלוקי. ואכן בהמשך המדרש נאמר: "מייד הופיע והציץ בעל הבירה ואמר אני בעל הבירה". הגילוי האלוקי של אברהם אבינו הגיע מלמעלה למטה, מחוץ לאדם אל תוכו, ולא להיפך. זהו המשך תורת הנבואה של עבר (גם הנבואה מתקבלת מגורם חיצוני), ועומדת בניגוד מוחלט לעמדת הפילוסופיה, הגורסת כי ההכרה באלוקות מגיע מתוך האדם (דקארט): אני חושב משמע אני קיים. אם אני קיים אזי נבדוק מה יש במעמקי תוכי. שם קיים האינסוף. אם יש אינסוף יש אלוקים. ההכרה באלוקות נובעת מתוך האדם ולא מחוץ לו).

המצב הנורמלי של נפש האדם הוא לא להאמין בה'. המובן מאלי הוא לא להאמין, השכל האנושי מתנגד למציאות ה'. הפילוסוף היווני תלס, מראשוני הפילוסופים, חי מאה שנים ואף לא היה נשוי (כך שהיה לו הרבה זמן לחשוב). ולבסוף הגיע למסקנה, שהכל אלוקים, שהטבע הוא האלוקים. האדם הרגיל אינו מסוגל להתרומם אל מעבר להכרה הטבעית. רק התגלות אלוקית יכולה לשחרר את האדם מכבלי הטבע. כל אדם נולד עם אמונה, אך זוהי אמונה טבעית, אלילית, השייכת לעולם הטבעי. [לכן כאשר ילד נופל הוא מרביץ חזרה לרצפה, והוא לוקח מטאטא בתור סוס]. אצל אברהם אבינו התהליך מתחיל בענווה, בהכרה שלא ניתן להבין הכל בכוחות עצמו, ומתוך ענווה זו הוא מגיע להכרה שיש לו בורא. בשיטה זו השתמש אברהם אבינו, גם כאשר ניסה להביא אנשים לידי אמונה במציאות ה'. שהיה אברהם אבינו מכניס אורחים, והיה מאכיל ומשקה אותם. כאשר היו מסיימים, היה מבקש מהם שידו למי שנתן להם את האוכל והמשקה. וכאשר היו מבקשים להודות לו, היה אומר להם אל תודו לי, אלא למי שאמר והיה העולם. אברהם אבינו לא משתמש בהוכחות מדעיות או פילוסופיות. הוא אינו מתאר מהלכים לוגיים, אלא מנסה להביא לאמונה על ידי האוכל. בשעה שהאדם אוכל הוא נמצא במצב חווייתי של נבוא. רק בזמן הזה נמצאת בו ההכרה כי מקור חייו בא מחוץ לו, והוא לא תלוי רק בעצמו. השלב הראשון באמונה הוא ההכרה בתלות בגורם חיצוני. לכן גם היהדות מייחסת תפקיד חשוב לאוכל. כל חייו של היהודי קשורים באוכל: שבת, ברית, בר מצווה, נישואין, שבעה. המשך בעמודה

שמאלית עמ' ה

שיתוף פעולה הדוק עם הגדולה במעצמות העולם. גישה זו היא מעין פשרה בין השיטות, איחוד בין העם העברי לעולם. אך זוהי אינה הגישה הנכונה, ולכן הקב"ה אומר לאברהם שהגיע הזמן למשהו חדש, בלתי תלוי באומות העולם. הקב"ה מבטיח לאברהם שיוולד לו בן משרה, ושמו יהיה יצחק, והוא יהיה ממשיך דרכו של אברהם. רצונו של הקב"ה שהאומה הישראלית תקום מתוך משפחת אברהם בלבד (שהרי גם שרה היתה ממשפחת אברהם, דודתו או אחייניתו), ולא מתוך שיתוף פעולה עם אומות העולם. תוקם אומה חדשה באופן ניסי ושונה. גם ישמעאל יהיה לגוי גדול, אך הברית תמשיך עם זרעו של יצחק. הקב"ה מפנה את אברהם אבינו לכיוון הלאומי, צעד שכל הנראה היה קשה לאברהם אבינו לקבל. אך לבסוף אברהם אבינו מבין שרק מתוך כניסה פנימה ניתן אחר כך להשפיע על כל העולם. ראשית יש להתכנס לתוך הזהות הלאומית העצמית, ואז לפרוץ החוצה. רק לאחר שאברהם אבינו מגיע להבנה הזו, הקב"ה הופך את שמו מאברם לאברהם. רק עכשיו אברהם יכול להיות "אב המון גויים". ההשלמה של אברהם אבינו עם התהליך מגיע לסיימה רק כאשר הוא בן מאה שלושים ושבע, בעקידת יצחק. בעקידה מסופר, על ארבעה אנשים (בראשית כב, א): "וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את תמורו וייקח את שני נערי עמו ואת יצחק בנו..." כל הארבעה נימולים, אך יש הבדלים ביניהם: 1. אברהם אבינו – הנימול הראשון.

2. יצחק אבינו - מופיע כבנו של אברהם, הנימול הראשון בן שמונה ימים.

3. אליעזר – עבד אברהם.

4. ישמעאל – חצי עבד וחצי בן אברהם.

מטרת העקידה היא לברר מי יהיה ממשיך הדרך מבין הארבעה. ואכן ניתן לראות מהמשך הפסוקים, כי יצחק אבינו נבחר להמשיך את דרכו של אברהם אבינו, ושניהם מגיעים להכרה הזאת. כפי שנאמר (בראשית כב, א): "ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השם לעולה" המלה ויאמר מופיע בפסוק זה ארבע פעמים. פסוק זה מתאר דיאלוג עמוק בין אברהם אבינו לבנו. יצחק קורא לאברהם "אבי", כלומר יצחק מקבל את אברהם כאביו, והוא מוכן להמשיכו. ואברהם עונה ליצחק: "הנני בני", כלומר הוא מקבל את יצחק כבנו ממשיך דרכו. אחד הכשרונות הפוכים של אברהם ויצחק, היא המאפשרת את הופעתה של הזהות הישראלית השלמה

פרפראות לפרשת השבוע

לך לך גימטריא 100, רמוז מה שרש"י אומר להנאתך ולטובתך, שכאן אין אתה זוכה לבנים ואחרי מאה שנה יוליד בן.

לך לך – אני יודע!

1. לך לך 2. שהכניסו אותם תחת כנפי השכינה 3. יעקב כמו סבו – תחנוניו הראשונים בארץ היו שכם ובית אל 4. על בשורת הזרע ועל בשורת א"י 5. על הגזל ועל ירושת הארץ 6. כדי לקבוע בה חזקה 7. כעפר, ככוכבי השמים 8. התחלה וכניסה לאומנות, התחדשות 9. אברהם: "הרימותי ידי" (י"ד כ"ו). 10. א. שנתן מעשר ב. שהחזיר את כל השלל 11. שעם ישראל יתקיים לעד 12. בטבת, באב, אסתר, בתשרי, ג' בתשרי, צום גדליה, בתמוז 13. פעמיים 14. שחזרה לנערותה 15. שרה, מילה, אברהם 16. א. עמק השדים ב. ברע וברשעג. צוער וְּלַע ד. האימים ה. עשתרות קרניים ו. ככר הירדן – סדום ועמורה ז. לא שילמו מס לכדורלעמר (קרא: כדורלעומר), ולכן יצאו למלחמה ח. עין המים (ט"ז ז'), עין המשפט (י"ד ז') ט. אליעזר מדמשק י. העיט

למתקדמים: 1. מאה, ששים, השמונים 2. י"ב ד': "ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן" 3. א. שלא בטח בקב"ה שיצילנו ב. שנגזרה על בניו גלות מצרים 4. ב' 5. מתנגד, כי התורה אינה מדברת בגימטריות 6. המלכים, זרע 7. מזל 8. א. שחטא זרעו לא ימנע את הירושה ב. שמא יעשו הכנענים תשובה ותישאר א"י בחלקם 9. בבל. מדי, אנטיוכוס=יון, אדום=רומי=הנצרות 10. שזרע ישמעאל – המוסלמים – מענים את ישראל בגלותם 11. אדם חופשי שלא ימשול בו זר 12. זמוס 13. להאמין שה' הוא בעל היכולת לעשות ולבטל ולא להיזקק לקוסמים 14. כריתתה וגזירה – במילה כורתים את הערלה, וכך המלה – נכרתת ונגזרת בשפתיים 15. הָא 16. אברהם אוהבי

ספור לשבת

רבי וולף קיציס רצה לנסוע לארץ ישראל. בא ר' וולף אל רבו הבעל שם טוב, לקבל ממנו ברכה ולהיפרד ממנו. בירך אותו הבעש"ט בברכת הדרך ואחר כך אמר לו: "ר' וולף – היזהר בדבריך. עליך לדעת איך לענות..."

יצא ר' וולף לדרכו, ועלה לספינה הנוסעת אל מחוז חפצו. בדרכה, עצרה הספינה לזמן מועט באחד מאיי הים. האנשים שנסעו בספינה יצאו מן הספינה אל האי, כדי לקנות להם דברי מאכל ומשקה, ואחר כך חזרו מיד אל הספינה. גם ר' וולף ירד מן הספינה כדי להתבודד באי בתפילה. אולם מרוב הדבקות שבה היה שרוי, ארכה תפילתו זמן רב, והוא שכח כי עליו לשוב אל הספינה. עד שסיים את תפילתו כבר הפליגה הספינה מן האי. לבסוף ניעור ר' וולף מן הדבקות שבה היה שרוי, והבין כי נשאר לבדו. לפתע ראה לפניו דרך, והלך בה עד שראה לפניו, במרחק מה ממנו, בית אחד. כשבא אל הבית, מצא בו איש זקן, יהודי.

הזקן נתן שלום לר' וולף ואמר לו: "מדוע תדאג כל כך?" "מדוע שלא אדאג," אמר ר' וולף, "הלוא בצרה גדולה אני. ספינתי נסעה ואני נשארתי לבדי!"

על כך השיב הזקן: "אל תדאג מכך. מן הסתם שומר שבת אתה. הישאר אתנו השבת, ולאחר השבת יגיעו לכאן ספינות נוספות שבהן תוכל להפליג הלאה לדרכך." "אחר כך הוסיף: "כאן תוכל למצוא גם מניין יהודים ומקווה לטבול בו את גופך לקראת השבת, כפי שוודאי תרצה." וכך היה. ר' וולף שבת שם את שבתו, ואחר השבת באו ספינות נוספות אל האי. ר' וולף הלך אל הנמל, והזקן ליווה אותו בדרכו. טרוד היה ר' וולף למצוא ספינה שתיקח אותו מן המקום, אך לפתע שאל אותו הזקן: "ר' וולף, שכחתי לשאול אותך – מה שלום היהודים שבארצך? מה מצבם?" ר' וולף היה טרוד מאוד באותם הרגעים, וענה: "הקדוש ברוך הוא אינו שוכח אותם." מיד אחר כך נכנס אל הספינה, וזו הרימה עוגן והפליגה לדרכה. רק אז הרחרר ר' וולף בשאלה ששאל האיש הזקן, ובתשובה שענה לו. נזכר ר' וולף במה שאמר לו הבעש"ט לפני צאתו לדרך, וחרטה גדולה מילאה את לבו – "מדוע לא סיפרתי לזקן עד כמה גדול הדוחק והצער של היהודים שבארצי?" אך את הנעשה אין להשיב.

לבסוף החליט ר' וולף שלא להמשיך בדרכו אל ארץ ישראל, אלא לחזור אל רבו, הבעש"ט. כשבא לפני רבו, בירכו הבעש"ט לשלום ואמר לו: "דע לך, כי הזקן שפגשת אינו אלא אברהם אבינו. בכל יום עומד אברהם לפני השם יתברך ושואל אותו – 'ריבונו של עולם, מה שלום בניי?' והקדוש ברוך הוא משיב: 'לא שכחתי אותם.' ובפעם זו, כששאל אברהם אבינו את שאלתו, ענה לו הקדוש ברוך הוא: 'לא שכחתי אותם, ואם אתה רוצה ראייה – ר' וולף נוסע לארץ ישראל, הוא יהודי טוב ונאמן מאוד. שאל אותו על כך.'"

– 'אילו היית מספר לאברהם את גודל הייסורים והצער של ישראל בגלותם, היה בוודאי מגיע הגואל. אבל אתה שכחת את מה שאמרתי לך. כעת, בעוונותינו, סיים הבעש"ט ואמר, 'חזרה הגלות לאיתנה.'"

שבת שלום

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 713 שבת וירא יח בחשוון תשפג 12 נובמבר 2022

לע"נ יהושע בן אסתר נלב"ע ז' חשוון, חיים בן נעמי כ' תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברוריה בת חנה כ תמוז, חנה בת מסעודה כג בתמוז, תנצב"ה לרפואת: אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים יהושע בן גבריאלה (גבי), זיוה ז'ולית בת חסיבה

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1611 צאת שבת 1718 יח

מרחשוון - ה'תרכ"א - נחנכה משכנות שאננים, שכונה ראשונה מחוץ לחומות העיר העתיקה ביוזמת משה מונטיפיורי ה'תרמ"ה - ועידת קטוביץ- יסוד חובבי ציון (הרחבה תשע"ט) ה'תשנ"א - נרצח ר' מאיר כהנא, הי"ד, רב, חבר כנסת ומנהיג פוליטי. ה'תשנ"ה - נפטר ר' ישראל דב אודסר זצ"ל, מראשי חסידות ברסלב. ה'תשס"ח - נפטר השחקן ישראל (פולי) פוליאקוב. ה'תשע"ט - 11 מתפללים נרצחו בטבח בבית הכנסת בפייטסבורג

יט מרחשוון - ה'תרפ"ב - נפטר דוד צבי הופמן - פרשן המקרא ומראשי הנאו אורתודוקסיה הגרמנית. ה'תשס"ו - ראש ממשלת ישראל אריאל שרון עוזב את הליכוד ומקים את מפלגת קדימה ה'תשע"ז - נפטר בן ציון שנקר, מגדולי המלחינים החסידיים מוזיקאי וחזן, חסיד מודז'יץ.

כ מרחשוון - ה'תרי"ב - נפטר רבי שלום רוזנפלד מקמינקא, אבי חסידות קמינקא ורב ביאריטשוב ובקמינקא ה'תש"ה - חוסל ע"י לחיי הלורד מוין, שר המושבות הבריטי. ה'תשי"ג - נפטר רבי (חיים) משולם פייביש לנגר, האדמו"ר השישי בשושלת סטרטין ה'תשס"ד - 24 איש נהרגו, בהם 6 יהודים בפצוץ שתי מכוניות תופת מול בתי הכנסת הגדולים "נוה שלום" ו"בית ישראל" שבאיסטנבול. ה'תשמ"ד - נפטר ר' מרדכי שרעבי זצ"ל. תשפ"א - נפטר הרב יעקב צבי (שם לועזי: ג'ונתן הנרי) זקס, הברון זקס (הרחבה תשפב)

כא מרחשוון - תתקכ"ז - שלט דמשק, נור א-דין, כובש את מבצר נמרוד. ה'של"ד - נפטר ר' דוד בן זמרה (הרדב"ז, הרחבה תש"ף) ה'תש"ה - חנה שוש הוצאה להורג בהונגריה ע"י הנאצים. ה'תש"ט - חטיבת הנגב פותחת במבצע לוט (הרחבה תשע"ח). ה'תשי"ג - נפטר חיים ויצמן, הנשיא הראשון. ה'תשנ"ה - נפטר הרב אריה בינה, מייסד וראש ישיבת נתיב מאיר

כב מרחשוון - ה'תרפ"ז - נפטר ר' יששכר דוב רוקח, אדמו"ר בעלזא השלישי (הרחבה תשע"ב). ה'תרע"ח - כבוש עזה ע"י הגנרל אלנבי. תחילת מהפכת אוקטובר. ה'תשמ"ט - נפטר מנחם סבידור, יו"ר הכנסת לשעבר. ה'תשס"א - הפיגוע באוטובוס הילדים של כפר דרום

כג מרחשוון - ה'תקפ"א - נפטר הראשון לציון, ר' יוסף חזן. ה'תש"ג - הצבא הבריטי גבר בקרב אל-עלמיין על הוורמאכט. ה'תשס"ו - מעבר רפיח עובר לאחריות הרשות הפלסטינית בעקבות תוכנית ההתנתקות

כד מרחשוון - ה'תרע"ט - האימפריה העות'מאנית חותמת על הסכם שביתת נשק עם בעלות הברית ובכך מסיימת את מלחמת העולם הראשונה במזרח התיכון. ה'תרצ"ה - הברון רוטשילד, תומך עיקרי ביישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת העלייה הראשונה. ה'תשא"א - אוניית המעפילים "פאטריה" מוטבעת על ידי ההגנה. ה'תשי"ז - מתחיל מבצע קדש הצניחה המבצעית הראשונה והיחידה בתולדות צה"ל. ה'תשי"ז - טבח כפר קאסם - חיילים ממשמר הגבול יורים למוות בתושבים השבים לכפרם ככל הנראה בלי לדעת שהוטל עליו עוצר. ה'תשנ"ה - נפטר הרב שלמה גורן זצ"ל, מייסד הרבנות הצבאית והרב הראשי לישראל

יירא - מי יודעי?

משה אוסי, <https://teman.org.il/content/9797>

פרשת וירא

הפרשה 4- בתורה ובחומש בראשית מתחילה בפרק י"ח פסוק א ומסתיימת בפרק כ"ב פסוק כד. נכתבת ב-252 שורות בספר תורה יש בה 6 פרשיות (מיקום 39), מתוכן 4 פרשיות פתוחות ו-2 סתומות. בפרשה 147 פסוקים (מיקום 7), 2085 מילים (מיקום 2) ו-7862 אותיות (מיקום 3). לפי ספר החינוך אין בפרשה מצוות (מיקום 37), והיא שנייה בארכה במספר המילים. דוקא העדרן הופך את הפרשה למקור בלתי נדלה ללימוד מצוות... אל אברהם מגיעים שלשה "אנשים", מלאכים בשליחויות אשר יושלמו במרוצת הפרשה: לבשר לשרה על הריונה, להפוך את ערי סדום וחילוץ לוט מסדום. שלושה (לפי רש"י) שאין להתיישב בארץ פלישתים, לכרות ברית עם אבימלך מלך גרר ול"אחר הדברים האלה" הוא עומד בנסיון הגדול מכולם - עקידת יצחק. הפרשה מקיפה 38 שנה מחיי אברהם: משנת 2048 לבריאת העולם, מועד הולדת יצחק, כאשר הוא היה בן 100 שנה עד עקידת יצחק בנו בהיותו "בן ל"ז שנים".

1. ספורנו י"ח א' - לכבוד מי מכינים את הכסא בשעת המילה?
2. י"ח א' - הרמב"ן מביא את דעת הרמב"ם האומרת כי ההתגלות היתה ב-----
3. מה המיוחד בפועל 'לקחת' בפס' י"ח ה': "ואקחה פת לחם", וכן בשמות כ"ז כ': "ויקחו אליך שמן זית זד"?
4. ראבי"ע י"ח י"ב - "ותצחק שרה בקרבה" - אם כן, מי גילה למלאך?
5. י"ח י"ט - כיצד מבארים רש"י ורמב"ן את הפועל 'ידעתיו'?
6. י"ח י"ז - י"ט - "המכסה אני מאברהם" - הקשר בין לידת יצחק לבין הפיכת סדום הוא שה' מבקש ללמד את אברהם למזג את מידת החסד שבו עם מידת ה----- כדי שילמד את בניו לעשות גם צדקה וגם -----
7. י"ח כ' - "זעקת סדום" - אונקלוס מתרגם: 'קבלת', מכאן שאלנו את הביטוי: נציב ----- (תלונות).
8. י"ט כ"ו - אשת לוט הפכה לנציב מלח, כי כדי לראות מפלת רשעים, אתה בעצמך חייב להיות צדיק, כפי שכתוב

בתה' נ"ח י"א:----- כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם

9. י"ט ל"א – מדוע עשו בנות לוט את המעשה עם אביהן?
10. כ"א ל"ג – ויטע אש"ל – רש"י מביא נוטריקון לאש"ל. הגאון מווילנא מציין שאברהם ביקש לתקן בנטיעת האשל את מה שקלקלו קודמו: אדם הראשון חטא בא-----, נח קלקל בש----- ואנשי סדום חטאו בל-----.

11. כ"י ג – את הפס' הזה אין אונקלוס מתרגם מילולית אלא במלים המשקפות את מצבו הנפשי, כי הוא התגייר וזנח את האלילות; נא לנסות ולתרגמו לעברית: וכאשר טעו....

12. אור החיים כ"י י"ח – מדוע עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך?

13. האדמו"ר ר' חיים מצאנז אמר שבית המקדש לא נבנה על הר -----, הר התורה, כי אם על הר ה-----, כי העיקר אצלנו הוא מסירות הנפש.

14. כ"ב י"ב – "כי עתה ידעתי, כי תכלית נסיון זה להראות העמים יופי ידעתי כמו הידעתי, ופירוש "והא-להים נסה" לשון הרמת ----- ודגל. רמב"ן כ"ב י"ז – "והרבה ארבה... וירש זרעך את שער אויביו" – ה' כבר הבטיח שזרעו ירבה ככוכבי השמים וכעפר; אם כן, מה חידוש יש פה בהבטחה?

15. מבצע צה"ל שבמסגרתו נכבשה סדום במלחמת העצמאות נקרא מבצע -----.

16. הקשר בין הפרשה להפטרה נמצא בין היתר בפס': "אבל בן אין לה ואישה -----" (מל"ב ד' י"ד).

עקדת יצחק – ויתור על בעלות

הרב יונתן זקס, כ' בחשוון, שנתיים להסתלקותו

"קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת, את יצחק, וְלָךְ לֵךְ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה, וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים" (בראשית כב, ב). כך מתחיל אחד הסיפורים המפורסמים ביותר בתורה, שהוא גם אחד הבעייתיים ביותר מבחינה מוסרית. על פי הקריאה המקובלת של הפרשייה הזאת, אברהם התבקש להוכיח שאהבתו לאלוהים מוחלטת. הוא יוכיח זאת בכוננות להקריב את בנו יחידו, אשר כל שנות חייו עברו עליו בצפייה להולדתו. מדוע צריך אלוהים "לנסות" את אברהם, אם הוא יודע את אשר בלבנו יותר מכפי שאנו עצמנו יודעים? הרמב"ם עונה על כך שאלוהים אכן לא נזקק להוכחה: הניסיון נועד לבני האדם – להעמיד מופת לכל הדורות, עד היכן צריכות להגיע יראת האלוהים ואהבתו. מורה נבוכים ג, כד.

על עיקרון זה לא קמו מערערים רבים. ברור שלפנינו סיפור על יראת אלוהים ועל אהבת אלוהים. הפילוסוף סרן קירקגור כתב על כך ספר, "חיל ורעדה". סרן קירקגור, חיל ורעדה: ליריקה דיאלקטית, מדנית: איל לוי, ירושלים, מאגנס: תשמ"ו. הוא טען שם שהאתיקה היא אוניברסלית, היא עשויה חוקים כלליים – ואילו אהבת האל היא פרטיקולרית. זוהי מערכת יחסים אישית של אני-אתה. לדברי קירקגור, אברהם חווה בניסיון הזה "השעיה של האת" למען מטרה חשובה; הוא מוכן היה לתת לאהבת הא-ל, ליחסי האני-אתה, לגבור על העקרונות האוניברסליים הקושרים בין אדם לזולתו.

הרב יוסף דב סולוביצ'יק הסביר את הפרשייה לאור תפיסתו המוכרת, כי החיים הדתיים הם דיאלקטיקה בין ניצחון ומפלה, הדר וענווה, האדם הבורא-האדון והאדם-המצויית-המשרת. לפעמים אלוהים אומר לאדם לוותר דווקא על מה שהוא רוצה ביותר. [יוסף דב הלוי סולוביצ'יק, "גאון וענווה", בתוך ספרו דברי הגות והערכה, ירושלים: ההסתדרות הציונית העולמית, המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה, תשמ"ב, עמ' 211-222]. אהבתו צריכים לחוות מפלות, ולא רק ניצחונות. עקדת יצחק לא הייתה אפוא אפיזודה חד-פעמית, אלא פרדיגמה לחיים הדתיים בכללותם. בכל מקום שיש לנו יצרים עזים – אכילה, שתיה, יחסים גופניים – התורה מעמידה גבולות לסיפוק היצר. ודווקא משום שאנחנו גאים בעוצמתה של תבונתנו, התורה כוללת גם חוקים, מצוות שאינן מובנות בשכל.

הָאֲרָץ" (י"ח).

2. הנסיון להציל את סדום - אמנם: "וַיִּצְקֵת סֹדִם וַעֲמֶרְהָ כִּי-רָבָה; וַחֲטִאתֶם--כִּי כָבְדָהּ, מֵאֲדָם" (כ) ובכל זאת אברהם אבינו מנסה להציל את תושבי הערים בטענה: "חַלְלָה לִּךְ מַעֲשֵׂת פְּדָבָר הַזֶּה, לְהַמִּית צְדִיק עִם-רָשָׁע, וְהִיָּה כְצַדִּיק, כְּרָשָׁע; חַלְלָה לִּךְ - הַשֵּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ, לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט" (כ"ה).

3. חילוץ משפחת לוט - המלאכים מנסים להוציא את לוט מסדום אך: "וְטָרְסוּ, וַיִּשְׁכְּבוּ, וַאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדִם נָסְבוּ עַל-הַבַּיִת, מִנְעַר וְעַד-זָקָן: כָּל-הָעָם, מִקְצָה. הַ וַיִּקְרָאוּ אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ, אֵינָה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר-בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה; הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ, וְנַדְעָה אִתָּם" (י"ט, ד-ה) והתוצאה: "וַיְהִי, הַמָּטִיר עַל-סֹדִם וְעַל-עַמְרָה גֶפְרִית וְאֵשׁ, מֵאֵת ה' מִן-הַשָּׁמַיִם. וַיַּהַפֵּךְ אֶת-הָעָרִים הָאֵל, וְאֶת כָּל-הַכְּפָר, וְאֶת כָּל-יִשְׁבֵי הָעָרִים, וְצִמְחַת הָאֲדָמָה. (כ"ד).

4. התחדשות - החיים נמשכים: ללוט נולדו: מואב ובן-עמי הוא אבי בני עמון "מלמעלה זימנו זאת". לאחר מכן, אברהם מתיישב בגרר ולאחר שאבימלך, מלך גרר, חוטף את שרה ונענש משמים, הוא משלים ומיסב עימו לסעודה "וַיִּצְחַק אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר, וַעֲבָדִים וַשְׂפָחוֹת, וַיִּתֵּן, לְאֶלְרָם; וַיִּשָּׁב לוֹ, וְיָצַח אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ. וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ, הִנֵּה אֲרָצִי לְפָנֶיךָ: בְּטוֹב בְּעֵינַי, שָׁב" (כ"ז, כ"ח).

5. "וַיְהִי פֶקֶד אֶת-שָׂרָה, כַּאֲשֶׁר אָמַר, וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה, כַּאֲשֶׁר דָּבָר" - יצחק אבינו נולד. זו הפרשה הנקראת בראש השנה במועד שבו אנו אומרים בתפילותינו: "צאצאיה כן פקד לטוב היום". ישמעאל מורחק מיצחק אך גם לו צפוי גורל מיוחד והקב"ה מבטיח לו: "כִּי-לְגוֹי גָדוֹל, אֲשִׁימְנוּ... וַיְהִי אֱלֹקִים אֶת-הַנְּעָר, וַיִּגְדֵל, וַיִּשָּׁב, בַּמִּדְבָּר, וַיְהִי, רֹבֵה קִשְׁת׃ וַיִּשָּׁב, בַּמִּדְבָּר פָּאָרָן, וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה, מֵאֲרָץ מִצְרָיִם. (י"ח-כ"א).

6. ברית עם אבימלך - ברית אשר תשפיע על עתיד יחסו של עם ישראל לפלשתים: "וַיַּעֲתָה, הַשְּׂבָעָה לִי בְאֱלֹקִים הַנָּה, אִם-תִּשְׁקָר לִי, וּלְגִינִי וּלְנִכְדִי, כִּפְחָד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ, תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי, וְעַם הָאָרֶץ, אֲשֶׁר גָּרְתָה בָּהּ" (כ"ג). אברהם מתיישב בבאר שבע ונוטה בה אשל. "רב ושמואל, חד אמר: פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה. וחד אמר: פונדק לאכסניא ובו כל מיני פירות" (רש"י).

7. עקידת יצחק - אף היא פרשה הנקראת בראש השנה ובאה לתת זכות לעם ישראל על הנסיון הקשה בו עמד אבי האומה "ה' יראה" כותב רש"י: "עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' יראה, אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה". ואברהם זוכה לברכה המסכמת: "וַיֹּאמֶר, בִּי נִשְׂבַּעְתִּי נָאִם-ה': כִּי, יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, וְלֹא חִשַׁבְתָּ, אֶת-בְּנֶךְ אֶת-יְחִידְךָ. כִּי-בְרַךְ אֶבְרָהָם, וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת-זָרְעוֹ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וַיְחַוֵּל, אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת הַיָּם; וַיִּרֶשׁ זָרְעוֹ, אֶת שְׁעַר אֵינֶבִי. וְהִתְבָּרְכוּ בְּזָרְעוֹ, כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, עַקֵּב, אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי." (כ"ב, י"ז-י"ט). ורמז לבאות: "וַיַּתְּוֹאֵל, לֵדָד אֶת-רַבְּקָה; שָׁמְנָה אֵלָה לֵדָד מִלְּכָה, לְנַחֵר אַחִי אַבְרָהָם." (כ"ה).

יש צדיק בעירו

הרב חיים דרוקמן שליט"א

מדוע במקום להתפלל להצלת הצדיקים לבדם מבקש אברהם על הצלת כל ערי סדום? על כוחם של צדיקים היוודים אל העם ועל חשיבותו של הכלל

בפרשתנו אנו מוצאים את אברהם מנהל "משא ומתן" עם בורא עולם על הפיכת סדום ועמורה. בתחילה הוא מבקש שהערים יינצלו למען חמישים צדיקים, אם יימצאו בתוכה, וה' מסכים. אחר כך הוא מבקש להציל את הערים בעבור ארבעים וחמישה צדיקים, לאחר מכן עבור ארבעים צדיקים, שלושים, עשרים ואפילו עשרה, וה' מסכים לכול. מפרש רש"י (בראשית יח, כט) שבכל בקשה מבקש אברהם פחות ממה שביקש בבקשות הקודמות. בתחילה הוא ביקש להציל את כל חמש הערים המיועדות לחורבן, ולכן הוא מזכיר חמישים צדיקים – עשרה צדיקים לכל עיר. כשהוא מבין שאין די צדיקים להצלת חמש הערים, הוא מנסה להציל כמה שניתן – ארבע, שלוש, שתיים, ואפילו אחת – הכול תלוי במספר הצדיקים שיימצאו שם. מקשה על כך הרמב"ן (שם שם, כד): אם ה' הסכים לבקשתו העקרונית של אברהם – שחמישים צדיקים יצילו חמש ערים – מדוע שלא יסכים שארבעים צדיקים יצילו ארבע, וכן הלאה? הלוא היחס הוא אותו יחס – עשרה צדיקים לעיר. מדוע ניגש אברהם בחיל ורעדה לפני כל בקשה ובקשה, אף שאינו מבקש משהו חדש שיכול להתפרש כעזות מצדו? הרמב"ן מעלה עיקרון יסודי: כוחו של הכלל גדול יותר מכוחם של סך הפרטים המרכיבים אותו, כמו ששני אנשים יכולים להרים יחד משא כבד יותר מסך

אלו הן הקריאות המקובלות של סיפור העקדה, והן מייצגות את הזרם המרכזי במסורת. אך היות ש"שבעים פנים לתורה", אני רוצה להציג פרשנות אחרת. אני עושה זאת משום שאחד המבחנים לתקפותה של פרשנות בתורה הוא מידת התיישבותה עם שאר התורה, התנ"ך והיהדות בכלל. בקריאה המקובלת יש ארבע בעיות:

מהתנ"ך ומעדויות חיצוניות אנו יודעים שהנכונות להעלות צאצא לקורבן לא הייתה נדירה בעולם העתיק. היא אפילו הייתה שכיחה. בתנ"ך מסופר כי מישע מלך מואב עשה זאת. נכונות דומה גילה יפתח, הפחות נערץ בין שופטי ישראל. שניים מן הרשעים שבמלכי יהודה, אחז ומנשה, הנהיגו הקרבת ילדים וגונו על כך. בקרתגו ובאתרים פניקיים אחרים יש עדויות ארכיאולוגיות לשכיחותו של הנוהג: עצמותיהם של אלפי ילדים קטנים. הקרבת ילדיו של אדם הייתה פרקטיקה אלילית.

התנ"ך מנאץ את הנוהג המבעית הזה. מיכה שואל שאלה רטורית, "האֵתָן בְּכוֹרֵי [ככפרה על] פְּשָׁעֵי? פְּרִי בְטָנִי – חֲטָאת נַפְשִׁי?" ועונה: "הֲגִיד לָךְ אָדָם מִה טוֹב וּמִה ה' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ? כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאֶהְבֵת חֶסֶד וְהִצַּעַל לְכֶתֶת עִם אֶל־לְהִיךָ" (מיכה ו, ח-ז). איך יכול אברהם לשמש מופת לדורות אם הדבר שהוא היה מוכן לעשותו הוא הדבר שנאסר בחומרה על צאצאיו?

שאלה זו מתחדדת לנוכח בחירתו של אברהם מלכתחילה לשמש מופת כהורה. ה' אומר עליו, "כִּי יִדְעִתִּי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּתוּלָתוֹ וְשִׁמְרוּ דְרָכָי ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, ט). איך יכול מי שנכון להקריב את בנו לשמש מופת לבניו? הרי ראוי היה לאברהם שיאמר לאלוהים "אם אתה רוצה שאוכיח לך כמה אני אוהב אותך, קח אותי לקורבן, לא את בני".

כיהודים, ובעצם כבני אדם, עלינו לדחות את עיקרון השעיית האָתִי של קירקגור. רעיון זה נותן כרטיס חופשי לקנאי דת לבצע פשעים בשם אלוהים. זהו הגיונם של האינקוויזיציה ושל המחבלים המתאבדים. אין זה הגיונה של היהדות בהבנתה הנכונה. [ראו על כך בהרחבה בספרי **לא בשם האל**, מאנגלית: צור ארליך, ירושלים: מגיד, 2016]. אלוהים איננו מבקש מאתנו להשעות את האתיקה. אולי לא תמיד אנחנו מבינים את האתיקה מנקודה המבט שלו, אבל אנחנו מאמינים שהוא "הצור תָּמִים פְּעָלוֹ כִּי כָל דְרָכָיו מִשְׁפָּט" (דברים לב, ד).

כדי לעמוד על פשרה של עקדת יצחק עלינו להבין שחלק גדול מן התורה, ומספר בראשית בפרט, הוא כתב פולמוס נגד השקפות אליליות בנות הזמן שבעיני התורה הן לא אנושיות ולא מוסריות. אחד המוסדות שספר בראשית מתנגד אליו הוא מוסד המשפחה של הזמן ההוא – כפי שתואר בידי פוסטל דה-קולנוז' בספרו משנת 1864 'העיר הקדומה', [באנגלית: Fustel De Coulanges, *The Ancient City: A Study on the Religion, Laws, and Institutions of Greece and Rome*. Garden City, NY Doubleday, 1956] ולאחרונה הוצג שוב בידי לארי זידנטופ בספר 'המצאת הפרט: שורשי הליברליזם המערבי', [Larry Siedentop, *Inventing the Individual*. London: Penguin, 2014]. לפני צמיחתן של הערים הראשונות והציוויליזציות הראשונות, יחידת היסוד החברתית והדתית הייתה המשפחה. לדברי דה-קולנוז', בימי קדם התקיימה זיקה פנימית בין שלושה דברים: הדת הביתית, המשפחה וזכות הקניין. לכל משפחה היו אלים משלה, ביניהם רוחות האבות המתים. להם הקריבה קורבנות, ומהם ציפתה להגנה. סמכותו של ראש המשפחה הייתה מוחלטת. חייהם ומותם של אשתו וילדיו היו בידיו. במות האב עברה סמכות זו תמיד לידי הבן הבכור. אך עד אז, כל עוד האב חי, הבנים היו קניינו של האב יותר משנחשבו בני אדם בזכות עצמם. עיקרון זה התקיים אפילו לאחר ימי התנ"ך, בדמות הכלל המשפטי הרומי "פֶּטְרָה פּוֹטְסֵטָס" (הילדים הם רכוש האב).

התורה מתנגדת לכל רכיביה של תפיסת העולם הזו. כפי שציננה האנתרופולוגית מארי דאגלס, אחד המאפיינים המדהימים ביותר של התורה, על רקע תקופתה, הוא שאין בה שום קורבנות לאבות מתים. [באנגלית: Mary Douglas, *Leviticus as Literature*. Oxford UP, 1999]. הדרישה אל המתים אסורה באיסור מפורש.

ראויה לציון גם העובדה שבסיפורי המקרא המוקדמים הבכורות

המשאות שירימו שניהם, כל אחד בפני עצמו. ולענייננו: חמישים צדיקים אינם חמש פעמים עשר, אלא הרבה יותר מכך. כוחם של חמישים צדיקים הנמצאים יחד הוא גדול ומשמעותי, ולכן הסבירות שיוכלו להציל את הערים גבוהה יותר. לפי זה, גם אם בכוחם של חמישים צדיקים להציל חמש ערים, אין זה אומר שבכוחם של ארבעים צדיקים להציל ארבע ערים, וקל וחומר שכלל לא מובטח ששלושים צדיקים יצילו שלוש ערים, וכן הלאה.

יחיד ויחיד לחבורה אחת הוא מעבר לכל פרופורציה. כל אחד ואחד משפיע, כל אחד מגביר את כוח הטוב מעל ומעבר להוספה המספרית היחסית. אברהם חושש שאף שה' קיבל את בקשתו הראשונה, אין ביטחון שהוא יקבל את בקשותיו החדשות כיוון שכלל שסך הצדיקים פוחת כך כוחם יורד בצורה משמעותית.

מהפכה מבפנים

לבד מהשאלה בדבר מניין הצדיקים, יש לתהות על עצם בקשת אברהם: כיצד יכול קומץ של צדיקים להציל עיר שלמה של חוטאים נוראיים? מובן שהצדיקים עצמם ראויים להצלה, שאם לא כן מידת הדין לוקה. אך מדוע להציל את כל אנשי העיר בזכותם? יינצלו הצדיקים, והרשעים יאבדו. שמא נוכל לדייק את התשובה מתוך לשונו של אברהם

אבינו עצמו (בראשית יח, כד): "אוֹלֵי יָשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵף תִּסָּפֵה וְלֹא תִשָּׂא לְמַקּוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ". לו אברהם היה מסתמך על הכוח הסגולי שיש לצדיקים, הוא היה יכול להסתפק בכך שיש צדיקים באזור – בחוהה ליד העיר, בשדות, ביערות, במערות. אך אברהם מדגיש: "צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר", וחוזר ומדגיש: "הַצְדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ", ואף ה' משיב לו (שם שם, כו): "אִם אֶמְצָא בְּסֹדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאֵתִי לְכָל הַמְּקוֹם בְּעִבְרָם". צדיקים חסורים בפני עצמם, וחיים חיי צדיקות בתוך חבורתם בהצנע, אין בכוחם להציל את כל העיר. היכולת להציל את העיר קיימת רק בצדיקים שיראים את ה' בפרהסיה, בתוך העיר. להם יש כוח להשפיע על בני העיר.

שאר בני העיר, הם מעורבים ומעורים בנעשה. החיבור שלהם אל שאר התושבים מאפשר להם להציל את כולם, על ידי כך שישפיעו על האחרים ויקדמו אותם. ואף שברגע זה השפעת הצדיקים אינה באה לידי ביטוי, שהרי רוב התושבים הם רשעים, בכל זאת העיר תינצל, כי סופה הוא שהצדיקים המעטים יתקנו אותה. אם יש גרעין בריא בעיר או בחברה הגרעין הבריא ישפיע על כולם, כמו שֶׁלֵב בריא מרפא את הגוף כולו. כך יש להסביר גם מדוע אברהם מבקש מה' שלא יהפוך את סדום בשל הצדיקים שבתוכה, בעוד הוא יכול לבקש שרק הצדיקים יינצלו, ואז יוכלו הערים להיהפך. טוען אברהם: את ערי סדום כמות שהן בוודאי צריך להפוך. אך שמא יש צדיקים בתוכן אשר יוכלו להפוך את ערי סדום מבחינה רוחנית, באופן שלא יהיו יותר 'רָעִים וְחֲטָאִים לַה'', ואז לא יהיה צורך להפוך אותן מבחינה חומרית. אברהם אבינו, איש החסד, מאמין שאפילו אנשי סדום הרשעים והחוטאים יכולים להתהפך לטובה. הוא מאמין בכוחם של הצדיקים להשפיע על הרשעים ולתקנם. ואם אברהם לא התייאש אפילו מגויים מקולקלים כאנשי סדום, על אחת כמה וכמה שאין להתייאש מעם ישראל. באחת מאיגרותיו (אגרות הראי"ה ב, תקט), מסביר הראי"ה קוק זצ"ל מדוע אין להתייאש מאף יהודי: "לדעתך, יש ניצוץ קדוש בכל נפש ישראלית, וכשמקרבים ומחבבים – מעירים את הניצוץ הטוב והיה לשלהבת קודש". כשם שאיננו מוותרים על אף אות בתורה, וכשם שאיננו מוותרים על אף שעל מארץ ישראל, כך איננו מתייאשים מאף יהודי, כי כל אות בתורה היא קודש, כל שעל מארץ ישראל הוא קודש ובכל אדם מישראל יש ניצוץ של קודש, היכול להשתלהב לשלהבת קודש.

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

בשבוע שעבר: י – אמירה לגוי לעבוד בשדה של הגוי
השבוע: י – אמירה לגוי לעבוד בשדה של הגוי

נחלקו הפוסקים בדין פירות שגדלו בשביעית בשדה של גוי. לדעת המבי"ט, הם קדושים בקדושת שביעית ולכן אסור לאבדם, אמנם כיוון שגדלו בקרקע של גוי מותר לסחור בהם. ואם יהודי יקנה אותם ויאסוף אותם מהשדה, יהיו פטורים מתרומות ומעשרות, כדין פירות שביעית שפטורים מתרומות ומעשרות. לעומת זאת, המנהג בארץ ישראל היה שאין בפירות שגדלו בשדות הגוי קדושת שביעית כלל, כי קניינו של הגוי מפקיע אותם ממצוותם. וכיוון שאין עליהם דין שביעית, אם יהודי יקנה את הפירות ויאסוף אותם

מהשדה, כיוון שחיוב תרומות ומעשרות תלוי במלאכת אסיפתם והיא נעשתה על ידי יהודי, יהיה חייב להפריש מהם תרומות ומעשרות. וחיזק מנהג זה רבי יוסף קארו בתשובותיו. וכיוון שרצו חכמי צפת לשמור על המנהג ושלא תתפתח מחלוקת, גזרו נידוי על מי שינהג קדושה בפירות שביעית שגדלו בשדות גוים ולא יפריש מהם תרומות ומעשרות.

אלא שהתעורר ספק האם יפרישו מהם מעשר שני או עני, שכן בשנים א' ב' ד' ה' השמיטה מפרישים מעשר שני, ואילו בשנים ג' ו' מעשר עני, והשאלה מה הדין בפירות שגדלו בשדות הגוי בשביעית ונאספו על ידי יהודים. לדעת רבי יוסף קארו ורוב הפוסקים מפרישים מהם מעשר עני כהמשך לשנה הקודמת שהפרישו בה מעשר עני (רמ"א יו"ד שלא, ט). ויש שחששו להפריש מספק גם מעשר שני, ומרן הרב קוק כתב שכן ראוי לכתחילה. אמנם נוהגים שלא לברך על הפרשת תרומות ומעשרות, מתוך שמתחשבים גם בדעת המבי"ט. נחלקו תנאים (ירושלמי דמאי ה, ח), אם יש קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע את המצוות התלויות בארץ. לר' מאיר, אין קניין, היינו שקנייתו את הקרקע אינה מפקיעה אותה מהמצוות, ולר' יהודה ולר' שמעון יש קניין, שקניינו מפקיע אותה מהמצוות. וכן בבבלי (גיטין מז, א) נחלקו בזה אמוראים, לרבה אין קניין, ולר' אלעזר יש קניין. בירושלמי נפסק במפורש כר' יהודה ור' שמעון שיש לגוי קניין להפקיע את הקרקע מחובת המצוות. וכ"כ רע"ב (פאה ד, ט; דמאי ה, ט). וכן דעת ר"ח וערוך כמובא בתחילת ההערה הבאה. אולם בבבלי קצת משמע שאין קניין, וכן דעת ר"ה"פ. וכ"כ הרמב"ם בהל' תרומות א, י: "גוי שקנה קרקע בארץ ישראל לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה. לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינו ככיבוש יחיד אלא מפריש תרומות ומעשרות...". המבי"ט ביאר שגם בעוד הקרקע בידי הגוי היא חייבת במצוות. ואילו לר' יוסף קארו כשהקרקע בידי הגוי היא מפקיעה מחיוב המצוות, ורק לאחר שיקנה אותה היהודי תחזור להתחייב, וזו כוונת ההלכה שאין קניין הגוי מפקיע את הארץ מהמצוות. וכן למד באבקת רוכל כד, באופן מיוחד לגבי שביעית מדרשת חכמים (ספרא בהר פרשה א): "לכסם ולא לאחרים", שאף אם נאמר שאין קניין לגוי בארץ ישראל לשאר מצוות, דין השביעית מיוחד שחל על קרקע שלכם ולא כשהיא בידי גויים. וכ"כ בפאת השולחן כג, כט. למעשה, דעת רש"י שכל מצוות שביעית חלות על הפירות שגדלים בקרקע של גוי. וכן סובר המבי"ט, אלא שלדעתו אף שיש בהם קדושת שביעית, אין בהם איסור סחורה ואולי אף אין חובת ביעור, ולדעת בנו מהרי"ט (א, מג), אין עליהם איסור סחורה אבל הם חייבים בביעור.

וכ"כ בספר חרדים פרק נו; ש"ה, שערי צדק טז, יד; חזו"א כ, ז. וכתב מרן הרב (שבה"א קו"א כ), שגם לדעת הסוברים שאין קניין לגוי, הכוונה שמדברנן חלה המצווה, אבל מדאורייתא, הפירות שגדלים בשדה גוי פטורים ממצוות התלויות בארץ.

אולם הדעה העיקרית כפי המנהג הוותיק בארץ ישראל, וכפי שפסקו חכמי צפת עם רבי יוסף קארו, שאין קדושת שביעית בפירות שגדלו בשדה גוי, ואם אספם יהודי, עליו להפריש מהם תרומות ומעשרות, ואף נידו את מי שנהג אחרת. וכ"כ הטור (הל' א"י ב), רמ"א (יו"ד שלא, יט), מהריק"ש, דרישה, מהריט"ץ (ישנות צח); ברכ"י שלא, י. וכ"כ פאת השולחן כג, כט; מרן הרב קוק (שבה"א ד, ט); יבי"א ח"י יו"ד מב. וכן סוברים כל המסכמים להיתר המכירה (להלן ז, 3). וכיוון שחיוב תרומות ומעשרות חל בעת איסוף הפירות (מירוח), אם הגוי מכר את פירותיו ליהודי שיאספם מהשדה, חובה עליו להפריש מהם תרומות ומעשרות, שכן אין עליהם דין שביעית, כי בעוד היו בידי הגוי, הוא הפקיעם ממצוות השביעית. ועיין סק"ף שביעית ע, י-טו.

בשבע הבא א"ה: יב – האם מותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי

היהודי האמביוולנטי / סיג ושיח פרשת וירא

הרב יונתן זקס, כ' בחשוון, שנת"ס להסתלקותו

אין בלשון המקרא מילה שמובנה אמביוולנטיות. הקרובה ביותר היא שאלתו של אליהו לעובדי הבעל הישראלים "עַד מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁפֵי הַסְּעִפִּים" (מלכים א' יח, א). אין מילה – אבל יש ניגון. זהו הטעם הנדיר ששמו שלשלת. נגינת השלשלת מיוחדת במינה: היא עולה ויורדת וחוזר חלילה, כגל סינוס, כאילו הקורא נדבק למילה ומתקשה לעבור לבאה אחריה. סימנה הגרפי של השלשלת ממחיש זאת אף הוא: קו זיגזג אנכי דמוי ברק. רבי יוסף אבן כספי, פרשן בן המאה השש-עשרה, עמד על טיבו הרעיוני: מצב פסיכולוגי של אי-ודאות וחוסר החלטיות. [בפירושו לבראשית יט, טז]. הוא משרד הקפאת תנועה, כפי שקורה לאדם הקרוע בקונפליקט פנימי; המלט, במונולוג "להיות או לא להיות", תיאר זאת כמצב שבו "הַצֵּבֶע הַטְּבָעִי שֶׁל הַחֶלְטָה / נַחְפָּה-נְחָלָה בְּחֶרֶן שֶׁל עֶצֶב". [המלט"ו מאת ויליאם שייקספיר, בתרגומו של ישראל אפרת, מערכה שלישית, תמונה ראשונה. בתוך שיקספיר, טרגדיות, תל-אביב: עם הספר, 1960, עמ' 146]. השלשלת היא המוזיקה של האמביוולנטיות.

המקרא הנדיר מופיע בספר בראשית שלוש פעמים, ובכל אחת מהן הוא מצייץ משבר קיומי. [פעם רביעית הוא מופיע בויקרא ח, כג. משמעותו שם אחרת והדין בה חורג מעניינינו פה]. גיבור הסיפור נדרש לקבל הכרעה שכל עתידו תלוי בה, ואינו מצליח. הוא שסוע בין שתי חלופות, שתיהן בעלות כוח

אינם יורשים את מקומו של האב: ממשיכו של אברהם אינו ישמעאל אלא יצחק, ממשיכו של יצחק אינו עשו אלא יעקב, יורשי המנהיגות מבין בניו של יעקב הם שבת לוי (כהונה) ושבת יהודה (מלוכה) ולא שבת ראובן, ומנהיגם של בני ישראל הוא משה ולא אחיו הברוך אהרן.

העיקרון המכוון את סיפור חיינו של יצחק מלידה ועד עקדה הוא היפוכו של הרעיון שהילד הוא רכוש האב. ראשית, הולדתו של יצחק בנס. שרה הרתה אחרי בלותה. מבחינה זו, סיפורו של יצחק מקביל לסיפור הולדתו של שמואל לחנה, שכמו שרה לא הצליחה להרות באופן טבעי. לאור הנס שבלידתו של שמואל אמרה חנה, "אֵל הַנֶּעֱרָה הִזָּה הִתְפַּלְלָתִי, וַיִּתֵּן ה' לִי אֶת שְׂאֵלְתִי אֲשֶׁר שְׂאֵלְתִי מֵעַמּוֹ. וְגַם אֲנֹכִי הִשְׁאֵלְתִּיהוּ לָהּ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הִזָּה הוּא שְׂאֵל לָהּ" (שמואל-א' א, כז-כח). אלה הם פסוקי מפתח להבנת המסר השמימי לאברהם בלוקחו את המאכלת בידו: "אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱרָה וְאֵל תַּעֲשֵׂ לּוֹ מְאוּמָה, כִּי עַתָּה יִדְעָתִי כִּי יְרָא אֱ-לֹהִים אֶתְּהָ וְלֹא חֲשָׁבְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי" (בראשית כב, יב; המילים "וְלֹא חֲשָׁבְתָּ אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ" שבות ומופיעות בפסוק טז). שאלת המבחן בניסיון לא הייתה אם אברהם יקריב את בנו, אלא אם הוא ייתן אותו לה'.

עיקרון זה נשנה בספר שמות. ראשית, הישרדותו של משה התינוק היא מעין-ניסית, שכן הוא נולד בעת שגזירת פרעה להרוג את כל הבן היילוד לבני ישראל עמדה בתוקפה. שנית, בזמן מכת בכורות, כאשר בכורי ישראל ניצלו בנס. "קָדַשׁ לִי כָּל בְּכוֹר. פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּאֶדְם וּבְבִהֵמָה, לִי הוּא" (שמות יג, ב). הבכורות הם שיועדו תחילה לעבוד את ה' ככהנים, ורק בחטא העגל הועבר ייעוד זה לבני אהרן. זכר לייעוד מקורי זה, למסירת הבכורות לה', נשאר עד היום במצוות פדיון הבן. כאשר ציווה ה' את אברהם להעלות את בנו לעולה הוא לא דרש קורבן אדם, אלא דבר אחר לגמרי. הוא רצה שאברהם יוותר על הבעלות על בנו. הוא רצה לכונן עיקרון יסוד הלכתי, עיקרון שלא ניתן יהיה להתפשר עליו: שילדים אינם רכוש הוריהם.

מכאן יובן מדוע שלוש מבין ארבע האימהות היו עקרות והרו רק בזכות נס. התורה רוצה שנדע שהילדים שנוולו להן היו ילדיו של ה', ולא תוצר טבעי של תהליך ביולוגי. לימים, כל בני ישראל ייקראו בניו של ה'. מסר דומה הועבר בבחירתו של משה, "לֹא אֵישׁ דְּבָרִים" כעדותו על עצמו (שמות ד, ט), להיות נושא דברו של הקב"ה. משה כבד הפה וכבד הלשון נעשה דוברו של אלוהים כדי ששומעיו יידעו שהמילים הקולחות מפיו אינן שלו, אלא מאת ה'. תימוכין נאים לפרשנותנו זו נותנת התורה בספרה על הילד הראשון בעולם. כאשר חוה יולדת את קין היא אומרת, "קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'". חוה ראתה את בנה כקניינה, שאמנם קנתה בעזרתו של ה' – והנציחה את תפיסתה זאת בשמו של הילד. קין גדל והיה לרוצח הראשון. אם תדרשו בעלות על ילדיכם, הילדים עלולים למרוד באלים.

אם נכונים דבריהם של פוסטל דה-קולנו' ולארי זידנטופ, דבר-מה יסודי מאוד נמצא כאן על כפות המאזניים. כל עוד האמינו הורים שילדיהם הם רכושם, מושג האינדיבידואל לא יכול היה להיוולד. יחידת היסוד הייתה המשפחה, לא היחיד שבתוכה. התורה מייצגת את הולדת האינדיבידואל כדמות המרכזית בחיים המוסריים. היות שילדים – כל הילדים בעולם – שייכים לאלוהים, הורות איננה בעלות כי אם פיקדון. כבוד האדם חל גם על הילדים, וברגע שהם מגיעים לגיל בשלות (על פי המסורת: 12 אצל בנות, 13 אצל בנים) הם נעשים פועלים-מוסריים עצמאיים וחופשיים [אולי אין זה מקרה שהדמות המזוהה ביותר עם רעיון "זכות הילד לכבוד" היא יאנוש קורצ'אק, מקימו של בית היתומים המפורסם בוורשה שנספה בטרבלניקה עם חניכיו].

זיגמונד פרויד תיאר כידוע את תסביך אדיפוס. הוא טען שהעיונות בין אבות ובנים, המודגם בטרגדיה 'המלך אדיפוס' מאת אייסקילוס, הוא רכיב יסוד בעיצוב זהותו של האדם. במסתו "טוטם וטאבו" טען פרויד שתסביך אדיפוס יסודי גם בהתהוות הדת. היהדות יוצרת מרווח מוסרי בין אבות ובנים, ועל ידי כך מציעה למתח זה פתרון שאינו טרגי. אילו שאב פרויד את השראתו מהתורה ולא מהמיתולוגיה היוונית, אולי היה רואה את המצב האנושי בדרך שיש בה יותר תקווה.

מדוע אם כן אמר אלוהים לאברהם שיעלה את בנו יצחק לעולה? כדי להודיע לכל באי עולם, בכל הדורות שיבואו, כי היהודים מתעבים את הקרבת הילדים לא מפני שאין להם אומץ לבצעה. הנה, לאברהם היה האומץ. היהודים אינם מקריבים את ילדיהם כי ה' הוא אלוהי החיים, לא אלוהי המוות. ביהדות המוות אינו קדוש. חוקי הטהרה וטקס הפרה האדומה מוכיחים שההפך הוא הנכון: המוות מטמא.

התורה היא, אם כן, מהפכנית לא רק ביחסה לחברה, אלא גם בעמדתה כלפי המשפחה. כמובן, מהפכת התורה לא הושלמה בתקופת המקרא. העבודות עדיין לא בוטלה. זכויות האישה עדיין לא מומשו במלואן. אבל הולדת האינדיבידואל – ההכרה בכל פרט כפועל-מוסרי בזכות עצמו – הייתה מן המהפכות המוסריות הגדולות בהיסטוריה.

פיוט

פיוט מאת ר' דוד בוזגלו. פותח ומסיים בייחודו של אברהם בדורו - לפי המדרש, 'אברהם העברי' משום שכל העולם מעבר אחד והוא מהעבר השני. הפייטן משתמש במדרשים הרבים אודות אברהם וטווה מהם את פיוטו, החל מהאופן שבו הכיר את בוראו בילדותו, דרך תעוזתו לצאת למלחמה כנגד ארבעת המלכים, ועד תיאור הסנים שאירעו לו במלחמה זו ובכשן האש, לתוכו הושלך בשל התעקשותו על אמונתו

פּוֹכֵב צֶדֶק לְדוֹרוֹת זָרָח אוֹרוֹ
אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם בְּבִנְי דוֹרוֹ
אֲשֶׁר בְּאֵיבִיב שְׁנוֹתָיו הַכִּיר בּוֹרְאוֹ
וַיֵּרָא שָׁם בְּמַאוּרוֹתָיו אֶת מִשְׁטָרוֹ

זָקֵן יוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה לֹא שָׂר צָבָא
וְעַם שׁוֹלְפֵי חֲרָבוֹת זָכְרוּ לֹא בָא
אֶדְ לְהַקְהִיל קְהִלוֹת נַפְשׁוֹ תֵּאבְּה
וּלְמַמְדָם אֶת לְקַחוּ מִדֵּי עֶבְרוֹ

וְהִנֵּה הוּא כְּאֶרְיָה מִתּוֹדַי יַעַר
וְעַם קוֹמְץ אֲנָשִׁים מַעֲט מִזְעַר
מוֹל אֶרְבָּעָה מַלְכִים קִפֵּץ נִסְעַר
וְאֵת חֲרָבָם שָׁם לְאֵל בְּעַפְרוֹ

וּבִיּוֹם בֶּן פֹּשֶׁה הִשְׁלִיכוּ אֵל כְּבָשְׁנוּ
יָרַד מִלְאָדָּה אֵל תּוֹכוֹ וַיִּצְנְנוּ
כִּי שָׁם שָׁם לֹא אֵל שְׂדֵי בְּבִטְחוֹנוֹ
אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם בְּבִנְי דוֹרוֹ (בְּרוּךְ זָכְרוֹ)

פּוֹכֵב צֶדֶק לְדוֹרוֹת זָרָח אוֹרוֹ – את הפסוק מישעיהו (מא, ב): מי העיר ממזרח צדק וקראתו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן קעפר חרבנו כקש דף קשתו, מבאר תרגום יונתן כמתייחס לאברהם (ראו גם בבלי בבא בתרא טו, ע"א), שכן ה' עורר את אברהם לצאת מארצו ומולדתו שבמזרח אל הארץ שבה ניצח מלכים. הפייטן מפרש את המלה צדק ככוכב צדק מאיר, כנראה בעקבות בראשית רבה ב, ג: "אמר הקב"ה: עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה? תבא האורה – ויאמר אלוהים יהי אורי – זה אברהם, הדא הוא דכתב (ישעיה מא) 'מי העיר ממזרח צדק' וגו' – אל תקרא העיר אלא אור". הפסוק מישעיהו נדרש בבראשית רבה מג, ג גם על יציאת אברהם למלחמה כנגד ארבעת המלכים, שתואר בהמשך.

אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם בְּבִנְי דוֹרוֹ – בדורו היה אברהם היחיד שלא עבד עבודה זרה. זהו שיבוץ מיחזקאל לג, כד: כָּן אֶדְם יִשְׁבִּי הַחֲרָבוֹת הָאֵלֶּה אֶת אֲדָמָת וְאֶת אֶתְּמֵי לְאִמְרִים לְאִמְרֵי אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם וַיִּירֶשׁ אֶת הָאָרֶץ... אֲשֶׁר בְּאֵיבִיב שְׁנוֹתָיו הַכִּיר בּוֹרְאוֹ – בצעירותו. בבבלי נדרים לב ע"א ובבראשית רבה ל, ח נאמר "בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו...". **וַיֵּרָא שָׁם בְּמַאוּרוֹתָיו אֶת מִשְׁטָרוֹ** – באמצעות גרמי השמיים הכיר בשלטונו של הקב"ה. לפי המסופר בזהר ח"א פו ובבית המדרש ב, יצא אברהם בגיל שלוש מן המערה ונחשב לעבוד לשמש, שכן ראה את שלטונה ביום. כיוון ששקעה זרחה תחתיה הלבנה, חשב לעבוד את הירח. כשעמד על חילופי שלטונם, אמר "אין ביד אלה, אדון יש עליהם אלו אתפלל ואליו אשתחוה". **זָקֵן יוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה** – כך מתואר אברהם בבבלי יומא כח, ע"ב. **לֹא שָׂר צָבָא וְעַם שׁוֹלְפֵי חֲרָבוֹת זָכְרוּ לֹא בָא** – אברהם לא נחשב ולא היה איש מלחמה. **אֶדְ לְהַקְהִיל קְהִלוֹת נַפְשׁוֹ תֵּאבְּה** – לפי חז"ל **אברהם השתוקק לאסוף אנשים וללמדם דעת ה'**, למשל בספרי **ואתחנן ז נאמר על הפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן"** – "מלמד שהיה אברהם אבינו מגייר ומכניסן תחת כנפי השכינה". **וּלְמַמְדָם אֶת לְקַחוּ מִדֵּי עֶבְרוֹ** – לפי חז"ל, אברהם קרא בשם ה' ולימד את תורתו בכל מקום ששם עבר

משיכה רב. הוא חייב לפתור את הדילמה באחת מן הדרכים, אך כל אחת מהן תאלץ אותו לוותר על פיתוי עז או על שאיפה חשובה. אלה הם רגעים של דרמה נפשית. דוגמה אחת לכך נפגוש בפרשת השבוע הבא. אברהם שלח את עבדו (הכתוב אינו נוקב בשמו, אך המפרשים מזהים אותו עם אליעזר) למצוא בחרן אישה לבנו יצחק. בהגיעו לבאר ניסח אליעזר מבחן: האישה שתבוא לשאוב מים ותציע מים גם לו ולגמליו היא האישה שיעד ה' לָבֵן אֲדוֹנוּ. בפסוק הפותח את דברי אליעזר אלה, "וַיֹּאמֶר, ה' אֵלֵינוּ אֲבְרָהָם הִקְרָה נָא לְפָנֵי הַיּוֹם וְנַעֲשֶׂה חֶסֶד עִם אֲדָנֵי אַבְרָהָם" (בראשית כד, יב), המילה "וַיֹּאמֶר" מוטעמת על פי המסורה בשלשלת.

המפרשים מזהים כאן שלל סיבות לאמביוולנטיות. ראשית, ספק אם המעשה הזה מותר. התורה אוסרת "לנחש", ואולי אליעזר הרגיש שהכרעה על פי סימנים קרובה במידה מסוכנת למנהגי העבודה הזרה. [דברים יח, י; חולין צה ע"ב]. אומנם, הר"ן קובע שאליעזר פעל כשורה ואין זה ניחוש, שכן הסימן רלבנטי להחלטה: הוא בוחר כלה על פי התנהגותה. [ר"ן על חולין פס]. אבן כספי אומר שאליעזר חשש שאין די בסימן אחד, הסבר אחר, אולי מעמיק מכולם, נמצא במדרש בראשית רבה: הרגשות המעורבים של אליעזר היו לא כלפי המבחן, אלא כלפי המשימה עצמה. שכן עד אז הוא "היה יושב ומשקיל את בתו, ראויה היא [ליצחק] או אינה ראויה". [בראשית רבה נט, ט]. כלומר הוא קיווה כי בדרך זו או אחרת ירושת אברהם תעבור לידי.

שני רמזים הולוכו את המדרש להשערה הזאת. הראשון הוא דברי אברהם לאלוהים על ערירותו: "מה תתן לי ואֶנְכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וְגַבְרִי מְשַׁק בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁק אֲלֵעֶזֶר" (בראשית טו, א). כלומר כל עוד לא נולדו בנים לאברהם, היורש המשוער היה אליעזר.

הרמז השני נמצא במענהו של העבד – אליעזר, על פי ההנחה – לאברהם כאשר שלח אותו לחרן. "וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֶעָבֵד, אוֹלִי לֹא תֵאבְּה הָאִשָּׁה לְלֶכֶת אַחֲרַי אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת? הֲהִשָּׁב אֲשִׁיב אֶת בְּנֵךְ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵצֵאת מִשָּׁם?" (כד, ה). לדברי אבן-עזרא, [בפירושו לתהילים קטז, טו]. המילה "אוֹלִי" אינה ניטרלית. היא מאותתת על מעורבות רגשית בתוצאה, רצון שהאפשרות המועלית תתגשם או לחילופין רצון שתסוכל. ב"אוֹלִי" של אליעזר יש אולי ביטוי לא מדוע לכך שמשוה בתוכו רוצה שהמשימה תיכשל. כישלון כזה יחזיר אותו ואת בתו לעמדת המועמדים לרשת את אברהם. לפיכך, תפילתו של אליעזר להופעת האישה שאלוהים בחר ליצחק הייתה תפילה בחצי-לב.

דרמטי א יותר הוא מקרהו של יוסף בבית פוטיפר, לשם הובא כעבד בעקבות מכירתו בידי אחיו. "וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תֵּאֵר וַיְפִה מְרָאָה. וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁתּוֹ עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר, שְׂכָבָה עִמָּי. וַיִּמְאָן" (בראשית לט, ו-ח). על הפועל "וַיִּמְאָן", שאחריו באים נימוקי יוסף למיאון, שמה המסורה שלשלת.

אפשר לדמיין את הסכסוך הפנימי של יוסף ברגע ההוא. מצד אחד, כל ישותו המוסרית אמרה "לא". היעדרות לאשת פוטיפר תהיה בגידה בכל מה שמשפחתו מייצגת: מוסר מיני ותחושת זהות חזקה של ממשיכי ברית ה'. זו תהיה גם בגידה בפוטיפר, כפי שיוסף מסביר: "וַיֹּאמֶר אֵל אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָי, הֵן אֲדֹנָי לֹא יָדַע אֵתִי מִה בְּפִית וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נֶתַן בְּיָדִי; אֵינְנוּ גְדוֹל בְּפִית הַזֶּה מִמֶּנִּי, וְלֹא חֲשָׂה מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אֶת אִשְׁתּוֹ. וַאֲיֵךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לֹא-לָהִים?" (שם ט-ח)

אך מנגד, הפיתוי היה עז. נער הרועים יוסף הגיע לציוויליזציה עירונית. זו הייתה חוויית "אורות הכרך" הראשונה שלו. הוא היה רחוק מהבית. במקום שאיש אינו רואה אותו. שנים ספג את עוונותם של אחיו עד שהושפל אל בור תחתיות, והנה אשת אצולה פונה אליו בהצעה מחמיאה כל כך. לפיתוי הארוטי חבר אפוא פיתוי לפיצוי פסיכולוגי. זה היה רגע מכריע. הוא עבד במצרים, אין לו תקווה ממשיית להצלה – האין זה מתבקש שיעשה מצרי, ויאמץ את המתירנות המינית הכרוכה בכך? או שמה בכל זאת עליו לדבוק בעברו, במצפוניו, בזהותו? הגמרא יוצקת לבטים אלה לחיזיון ציורי: "באותה שעה בָּאתָה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון. אמר לו, 'יוסף, עתידין אחיך שיִּקְתְּבוּ על אבני אפוד ואתה ביניהם. רצונך שיִּמְחָה שמך מביניהם ותִּקְרָא רועה זונות?' [סוטה לו ע"ב]

השלשלת היא פירוש אלגנטי להתחבטות המוסרית שיוסף חווה. הוא התגבר והחליט לסרב, אבל לא בלי מאבק פנימי. זה מביא אותנו אל השלשלת שבפרשה שלנו, השלשלת הראשונה

(ראו סוטה י, ע"ב). ייתכן שהמשורר דורש את כינויו של אברהם "אברהם העברי" – שהיה עובר ממקום למקום. **הוא כארְיָה מְתוֹדַ עֵר** – אברהם יצא לקראת אויבו כאריה הבא לתקוף את טרפו מן היער. מקור הדימוי בירמיהו ה, ו על פני הקס ארְיָה מְיַעַר זָבַב עֲרֻבוֹת יִשְׁדָּם גְּמֹר שָׁקֵד על עַרְיָהם כֹּל הַיּוֹצֵא מִהֵנָּה יִטְרַף... **וְעַם קוֹמֵץ אֲנָשִׁים מַעֲט מַזְעֵר** – אברהם יצא לקרב בלווית מעט אנשים. בבראשית יד, יד נאמר: וַיִּרְקֶה אֶת חֲנִיכָיו וַיְלִידֵי בֵיתוֹ שָׁמְנָה עֶשְׂרִי וְשֵׁשׁ מֵאוֹת. ואולם לפי תרגום יונתן לפסוק זה, וכן לפי מימרה מבבלי נדרים לב, ע"א המובאת ברש"י, התלווה אליו אליעזר לבדו, ו-318 הוא מניין הגימטריה של שמו. **מוֹל אַרְבָּעָה מְלָכִים קָפַץ נִסְעָר** – אברהם יצא בעוז למלחמה נגד ארבעת המלכים, אמרפל, אריוך, כדרלעמר ותדעל (ראו בראשית יד). **וְאֵת חֲרָבָם שָׁם לָאֵל** – כשאברהם גבר על המלכים, הוא כביכול ביטל את חרבותיהם. **וְאֵת חֲרָבָם שָׁם לָאֵל בְּעַפְרוֹ** – במדרש בראשית רבה מג, ג דורש ר' יהודה את הפסוק שהובא בראשית הביאור מישעיהו מא, ב מי העיר מִמְזַרְח צֶדֶק... וּמְלָכִים יִרְדּוּ יִתְּנוּ כְּעֵפֶר חֲרָבֵי כֶּסֶף בְּדָף קִשְׁתוֹ וְאוֹמֵר שֶׁאֲבָרָהם הֵיחָ מְשֻׁלָּךְ עַל הַמְּלָכִים עֵפֶר, וְהוּא נִעְשָׂה עֲלֵיהֶם כְּחֻרְבוֹת. **בְּן נוֹשׁ** – נמרוד. לפי בראשית י, ח נמרוד היה בן כוש. **וּבָיִים בֶּן נוֹשׁ הִשְׁלִיכוּ אֶל כְּבִשְׁוֹ** – על פי המדרש (בראשית רבה לח, יג, וכן בבבלי עירובין נג, ע"א ופסחים קיח, ע"א) מסופר שנמרוד הפיל את אברהם לתוך כבשן האש. **יָרַד מִלְאָךְ אֶל תּוֹכוֹ וְצַנְנוֹ** – לפי בבלי פסחים קיח, ע"א, בשעה שהפיל נמרוד את אברהם לתוך כבשן האש ירד גבריאל המלאך אל הכבשן לצננו, כדי להציל את אברהם. **כִּי שָׁם** – בכבשן. **שָׁם לֹא אֵל שָׁדַי בְּבִטְחוֹנוֹ** – בבראשית רבה לח, יג, מסופר על הנסיבות שהביאו להשליכת אברהם לכבשן האש. מסופר שם שנמרוד השליך אותו לאש בעקבות ויכוח תיאולוגי: נמרוד הציע לאברהם לעבוד את האש. אמר לו אברהם: אם כך, נעבוד למים המכבים את האש... אם כן, נעבוד לענן הנושא את המים... נעבוד לרוח המפזר את העננים... נעבוד לאדם הנושא את הרוח. וכשעייף נמרוד מן הויכוח, אמר לאברהם: "אני איני משתחוה אלא לאור [=לאש], הרי אני משליכך בתוכו, ויבוא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך ממנו". **שָׁם שָׁם לוֹ** – שיבוץ משמות טו, כה: שָׁם שָׁם לוֹ חֵק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסְהוּ. ומעניין שאף שם הדברים בהקשר של נסיון.

אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם בְּבָנָי דוֹרוֹ – אברהם היה יחיד בדורו, לפי הפסוק שהובא לעיל מיחזקאל לג, כד אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם. חריגותו של אברהם מתבטאת גם בדרשת ר' יהודה בכינוי "אברהם העברי" – "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד" (בראשית רבה מב ח).

מספר האגדה

מדרש פרקי דרבי אליעזר, פרק כה.

ר' יהודה אומר: הכריזו בסדום ואמרו: כל מי שהוא מְחֻזֵק בְּפֶת לַחֲם לָגֵר וּלְעֵנִי וְאֲבִיוֹן יִשְׁרָף בְּאֵשׁ. פְּלוֹטִית בְּתוֹ שֶׁל לוֹט הֵיטָה נְשׂוּאָה לְאֶחָד מִגְּדוּלֵי סְדוֹם, רָאִתָּה עֵנִי אֶחָד מִדְּקָדֵק בְּרָחוּב הָעִיר וְעָנְיָה נִפְשָׁה עָלָיו. מָה הֵיטָה עוֹשָׂה?

בְּכָל יוֹם כְּשֶׁהֵיטָה יוֹצֵאָה לְשָׂאֵב מִים הֵיטָה נוֹתֶנֶת בְּכַד שֶׁלָּהּ מִכָּל מְזוֹן בֵּיתָהּ וּמְכַלְכֶּלֶת אוֹתוֹ הָעָנִי.

אֶמְרוּ אֲנָשֵׁי סְדוֹם: הָעֵנִי הָיָה מֵאִין הוּא חַי? –

עַד שֶׁיָּדְעוּ הַדָּבָר וְהוֹצִיאוּ אוֹתָהּ לְהַשְׁרֵף, אֶמְרָה: אֵלֵהי הָעוֹלָם, עֲשֵׂה מִשְׁפָּטִי וְדִינִי מֵאֲנָשֵׁי סְדוֹם! וְעֲלֵתָה צִעֲקָתָה לִפְנֵי כִסֵּא הַכְּבוֹד.

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: "אֲרָדָה נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָה הַבָּאָה אֵלָי" (בראשית יח, כא) –

אִם כְּצַעֲקָתָה הַנִּעְרָה הַזֹּאת עָשׂוּ אֲנָשֵׁי סְדוֹם אֶהְפֹּךְ יִסּוּדוֹתֶיהָ לְמַעֲלָה וּפְנִיָּה לְמַטָּה.

וִירָא – רַמְבַּ"ם, רַמְבַּ"ן, רַלְבַּ"ג – מִי עוֹדֵק?

הרב אורי שרקי שליט"א

מחלוקת גדולה זימנה את הרמב"ם ואת הרמב"ן לזירה אחת בפרשה. דעת הרמב"ם היא שכל מעשה הכנסת האורחים של אברהם אבינו וההבטחה להולדת יצחק, ואף הסנגוריה על סדום ועמורה, היו במראה הנבואה בלבד, ללא כל ביטוי גשמי. וראייתו מזה שהמעשה פותח במילים: "וירא אליו ה'", המציינות גילוי נבואי, ומהווים כותרת לכל הנאמר בהמשך. הרמב"ן, לא רק שאינו מקבל את הפירוש הזה, אלא אף משתמש בביטוי חריג בקיצוניותו: "אלה דברים סותרים הכתוב, אסור לשומעם, אף כי להאמין בהם". מדוע שיטה פרשנית שיש עליה קושיות הופכת להיות פסולה מבחינה אמונית?

– הנזיר זצ"ל - שהרמב"ן, שפעל בסביבה נוצרית היה רגיש

בתורה. כאן הקונפליקט גלוי. שניים מהמלאכים שביקרו אצל אברהם הגיעו לסדום, אל לוט. הם מזהירים אותו כי העיר תחרב על תושביה. עליו להזדרז ולנוס עם משפחתו. אבל לוט מתעקב: "ויאמרו האנשים אל לוט, 'עוד מי לך פה – חתן ובניך ובנותיך וכל אשר לך בעיר? הוצא מן המקום! כי משחתים אנחנו את המקום הזה, כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה'". **וייצא לוט וידבר אל חתניו לקחי בנותיו ויאמר, 'קומו צאו מן המקום הזה, כי משחת ה' את העיר!'"** ויהי כמצחק בעיני חתניו. וכמו השחר עלה, ויאיצו המלאכים בלוט לאמר, "קום! קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות, פן תספה בעון העיר". ויתמהמה, ויחזקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו בהמלת ה' עליו, ויצאָהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר (בראשית יט, יב-טז) השלשלת נמצאת על "ויתמהמה".

ההיסוס של לוט נובט מגלעין זהותו. קודם לכן, כשהוא ואברהם הסכימו להיפרד זה מזה ולשים כך קץ לריב בין רועיהם, לוט נשא את עיניו **ויירא את כל כפר הירדן כי כלה משקה ... כגן ה', פֶּאֶרְץ מְצֻרִים בְּאֶבֶה צֶעַר**. ויבחר לו לוט את כל כפר הירדן, ויטע לוט מקדש" (בראשית יג, יא). הוא בחר לבנות את ביתו בסדום, אף כי תושביה היו "רעים וְחֲטָאִים לַה' מֵאֲדָם" (שם יד). משבחר להכות שורש בכיכר הירדן לא ראה עוד לוט את עצמו "גֵּר וְתוֹשֵׁב" כאברהם (כג, ד). להפך: הוא ומשפחתו נטמעו בסדום. בנותיו נישאו לבני המקום, והוא עצמו היה לאיש ציבור. מהפסוק שבפתח הסיפור על לוט והמלאכים, "וְלוֹט יָשֵׁב בְּשַׁעַר סְדוֹם" (ט, א), לומדים חז"ל כי "אותו היום מינהו שופט עליהם", שכן בימי המקרא השופטים זוקני הערים ישבו בשערים לשפוט וליישב סכסוכים. [רש"י על אתר, על פי בראשית רבה ג, ג.] לוט הרגיש שייך לסדום – כדי כך שאורחיו המלאכים צריכים היו, רגע לפני המהפכה, לאחוז בידיו ולהוציא משם בעצמם.

אף מהונאה עצמית. הכתוב מבחיר זאת בלשוש נקודות בסיפורנו. ראשונה בהן, ניסיון התקיפה המינית של תושבי סדום נגד אורחי לוט (ט, ד-ה). תושבי העיר אינם מכניסי אורחים גדולים, ומהמצור שלהם על בית לוט אנו נרמזים שאולי גם לוט עצמו זר בעיניהם. האישוש המפורש לכך מגיע בנקודה הבאה בסיפור, כאשר לוט מתחנן למען אורחיו ומציע לשכנים, במקומם, את בנותיו. **ויאמרו, 'גֹּשׁ הָלָאָה' ויאמרו, 'הָאֶחָד בָּא לָגֵר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט? עֲתָה נָרַע לָךְ מֵהֵם' (ט, ט).** לוט שופט, או מתיימר לשפוט, אבל הוא בסך הכול נוכרי שזה מקרוב בא לגור. בפעם השלישית זה קורה כאשר הוא אומר לחתניו לברוח, אך בעיניהם הוא "כְּמִצְחָק". זהותו החדשה של לוט עומדת לקרוס ולקבור אותו ותחתיה, ממש כמו העיר סדום עצמה. הוא מגלה, בלשוש סטירות לחי רצופות, שתושבי סדום אינם רואים בו אחד משלהם. סדום שונאת נוכרים, לוט נוכרי בעיניה, וחתניו חושבים שהוא ליצן.

והנה, למרות כל זאת, הוא מתמהמה. הרי הוא כבר השקיע חלק נכבד כל כך מישותו במאמץ לבנות את ביתו בין אנשי הכיכר. זהו מקרה מובהק של דיסוננס קוגניטיבי, מונח שטבע לאון פסטינגר. [Leon Festinger, Henry W. Riecken and Stanley Schachter, When Prophecy Fails New York: Harper & Row, 1956; Leon Festinger, A Theory of Cognitive Dissonance, Evanston: IL.: Row, Peterson, 1957]. הדיסוננס הקוגניטיבי הוא מה שאנו חווים כשיש פער בלתי נסבל בין עמדתנו לבין התנהגותנו; שאיפתנו, לאו דווקא המודעת, היא להשיב את ההרמוניה באמצעות התאמתה של אחת מן השתיים אל האחרת. בתוך הבהילות של מהפכת-סדום המתקרבת מתוודע לוט לפער שבין המאמצים שהשקיע להתאקלם בסדום לבין הרמזים הגלויים לכך שהוא אינו רצוי שם. הוא מתקשה ליישב את המתח הזה, ועל הקושי מאותנתת השלשלת שמעל ההתמהמהות. השאלה הקיומית העליונה מתרגשת עליו: "מי אני?". ניסיתי כל כך להיות סדומאי מן הסדומאים – לא יכול להיות שלא רוצים אותי פה. אולי בכל זאת?

התיאוריה של פסטינגר מסבירה גם את התנהגותה של אשת לוט, שבניגוד לאזהרה המפורשת הביטה לאחור בעת הבריחה מסדום והפכה לנציב מלח (ט, כ). פסטינגר מכנה תסמונת זאת "דיסוננס שלא-אחר-החלטה". ככל שהסוגיה חשובה יותר, כן מושך אדם את החלטה לגביה זמן רב יותר; וככל שקשה יותר לסגת מהחלטה, כך יתיישר האדם יותר בשאלה אם החליט נכון. יש לו מחשבות שניות; הוא זקוק לאישוש חוזר; הוא מביט לאחור.

השלשלת על התמהמהותו של לוט אינה עוד פרט מן הפרטים בטקסט המסורה. במובן ידוע, היא סיפורו של היהודי המודרני. היהודים באירופה במאה ה-19 הוכנסו לראשונה לחברה הכללית, אך עדיין פגשו אנטישמיות גלויה או סמויה, ואצל רבים מהם התעורר יחס

במיוחד לאפשרות של ניצול פרשנותו של הרמב"ם על ידי הנוצרים. הם עשויים לשמוע שפרשן יהודי מובהק מסביר שהתגלות ה' היתה בדמות שלשה אנשים, ולטעון בעד אמונת השילוש. הרמב"ם לעומתו, פעל בסביבה מוסלמית, שבה חשש כזה לא היה במצא, ונדרש יותר להילחם באמונות העממיות הנוטות להגשמת הרוחניות בדמות שדים ורוחות. שליחותו האמונית חייבה אותו לפרסם את האופי המופשט של המפגש עם המלאכים. יש לתת את הדעת על קושייתו הגדולה של הרמב"ן, שלא יתכן שנעלם עניינה מעיני הרמב"ם. והיא, שאם כל התגלות המלאכים היתה במראה הנבואה בלבד, כיצד ביקשו אנשי סדום להרע להם, וכי נעשו הסדומים הרשעים לנביאים! אך עומק פשוטו של מקרא מורה כדעת הרמב"ם. נתבונן בכתוב (ט, כד-ז): "וה', המטיר על סדם ועל-עמרה גפרית ואש מאת ה', מן השמים. ויחפז את הערים האל, ואת כל הפקר, ואת כל יושבי הערים, וצמח האדמה. ונתבט אשתו מאחרי, ונתהי נציב מלח. וישפם אברהם בנקר".

הסיום מפתיע! נראה כאילו כל מעשי הפיכת סדום, אירוח המלאכים, והצלת לוט, התרחשו בחלומה הנבואי של אברהם אבינו, יחד עם ההתרחשות בפועל של הפיכת הערים. עתה דברי הרמב"ם מובנים. כל מחזה הירידה של המלאכים אל סדום, נועד לשתף את אברהם בגור הדין של סדום, כשהוא רואה כיצד היו מתנהגים הסדומיים עם המלאכים אם היה ניתן לראותם. לא ניתן לדון בפרשה זו מבלי להזכיר את שיטתו המופלאה של רלב"ג. מתוך נאמנות לעקרון של שיטתו שאין נס בלי שותפותו של נביא, מבאר הרלב"ג שלושת האנשים שבאו לאברהם היו פשוט אנשים, כלומר, נביאים, שבאו לבשר את פקידת שרה ואת משפט הסדומיים. ונקראו 'מלאכים' בלשון כבוד, הראוי לנביאי ה'.

פרפראות לפרשה

באלוני ממרא. הז"ל אומרים שאברהם שאל את ענר אשכל וממרא על המילה, ענר ענה לו שזה קשה לו שהוא זקן, "ענר" ר"ת עינוי נפש רע, אשכל אמר לו אחרי שהרגת את הארבע מלכים יש לך הרבה שונאים אם כן יכולה להתעורר מזה שנאה חדשה "אשכל" ר"ת אברהם שונאים כבירים לך, וממרא אמר לו למול, "ממרא" ר"ת מהר מלא רצון אביך, **ממרא.** הר"ת של "ממרא" מורה על כל האירועים הקשים שעבר אברהם אבינו, מ'צרים שפרעה לקח את שרה, מ'לכים זו מלחמת ארבע המלכים, ר'עב שהיה רעב בארץ, א'ש שהושלך לכבשן האש באור כשדים. וזה רמז לו ממרא לאברהם, אחרי שהקב"ה הצילך מכל הצרות האלו, ראוי שתמלא רצונו ותמול את עצמך.

ספור לשבת

בכל ליל שבת, אחר תפילת קבלת שבת, נוהג היה רבי אריה לייב, "הסבא משפולי", לרקוד ריקודים נפלאים. הציבור היה מזמר והוא היה מסתובב ורוקד במחיאית כף ובמהירות מופלאה. כל מי שראה זאת העיד כי ריקוד זה היה למעלה מכוחו של בן אנוש. פעם אחת התארח אצלו בשבת רבי אברהם "המלאך". כאשר התחיל "הסבא" לרקוד התבונן בו "המלאך" היטב והביט בכל פסיעה וריקוד – כיצד מרים וכיצד מציב את רגלו על הארץ. אחר התפילה פנה "המלאך" אל הסבא, ואמר: "אתה רוקד היטב. לא ידעתי איך רוקדים באמת לפני ה'". שבת המלכה – עד שראיתי את הריקוד שלך. עתה ראייתי כי בכל הצבת רגל על הקרקע ובכל מחיאת כף כיוונת כוונות ועשית "ייחודים" על פי חכמת הנסתר. השיב לו הסבא: "כוח זה קיבלתי מברכתו של הבעל של טוב, שבידך אותי שבכל מקום שבו אדרוך תתחבר הרגל שלי היטב אל הארץ." – אבל לא רק כוונות וייחודים יש בכך, אמר "המלאך", "אתה רוקד גם כן יפה ובפשטות עם מוזיקת הניגון, כמו הרקדנים המומחים. מאין אתה יודע לרקוד כך?"

צחק הסבא והשיב: "אליהו הנביא הוא שלימד אותי לרקוד יפה. אספר לך את המעשה: כאשר הייתי נע ונד והלכתי ממקום למקום נודע לי כי באחד הכפרים נתפס יהודי ונכלא בשל חובותיו לאדון הכפר, שהיה מן השרים הגדולים המכונים 'גראף'. אותו הגראף לא היה רשע כל כך, אך המושל שניהל את כל ענייני הכפר היה שונא ישראל גדול, והוא שהסית את הגראף לאסור את היהודי. באותם ימים היה מותר לאדוניהם של כפרים לדון לחיים ולמוות בלי משפט. בכפר ההוא, כאשר אסרו יהודי בשל חוב, היו שמים אותו בבור עמוק, שאליו הורידו רק מעט לחם ומים פעם בשבוע. היהודי המסכן היה נותר בבור עד יום ההולדת של האדון. אדונים רבים הגיעו לחגיגת יום ההולדת ועשו משתה ושמחו שמחה גדולה, והביאו את היהודי לרקוד לפנייהם כדי לשעשעם. ואם סבור אתה כי בבגדיו היה מרקד – לא כך הוא. אלא היו מלבישים אותו בעור של דוב שיובש כך שנראה כמו דוב חי ממש. היו מכניסים את השבוי היהודי אל עור הדוב, קושרים לצווארו שלשלת ברזל, ואדם אחד היה מנהל ומוביל אותו אל ההיכל הגדול שבו יושבים האדונים הנכבדים. שם היה עליו לרקוד לפי המוזיקה שניגנו המנגנים, לכל ניגון היה הריקוד המיוחד לו. לפני שהיה השבוי מתחיל לרקוד היו מכריזים, שאם ירקוד הדוב יפה יוכל ללכת לביתו. יתרה מזאת – אם ירקוד יפה יותר מן האדם שמוביל אותו, יותר לו להתנפל עליו ולהכותו כדרך הדובים. ואולם, אם לא ירקוד היטב ולא ישמח את האדונים – ישלחו אותו 'לרקוד' עם הכלבים הגדולים והרעים שבחצר, שיקרעו אותו מיד לגזרים. ובכן, אותו יהודי ישב זמן רב בבור וניזון רק ממים ומלחם בדוחק, ולא היה לו כוח אפילו ללכת כמו שצריך, ובוודאי שלא יכול היה לרקוד כשהוא לבוש בעור דוב. באותו זמן נגלה אליי אליהו הנביא ואמר לי שאלך לכפר הזה, ואשכיר את עצמי למלמד של ילדים צעירים בבית אחד היהודים שבכפר. כך אגלה את כל הפרטים הנחוצים לי כדי להציל את היהודי משיני הכלבים, על ידי שאחליף אותו וארקוד במקומו בעור הדוב. שאלתי את אליהו הנביא איך אוכל לעשות כן, הרי איני

מבין דבר בריקודים ואיני מכיר את שמותיהם. ואם יפקדו עלי לרקוד 'קוֹזָק' ואני ארקוד ריקוד אחר – רע ומר יהיה. הודה אליהו לדבריי, ולימד אותי לרקוד – ריקוד אחר ריקוד, עד שנעשיתי רקדן מומחה. באותם הימים בדקתי כיצד ניתן להיכנס אל הגן שבו נמצא בור השבי. נודע לי כי ניתן להוריד אדם אל הבור בעזרת חבל, אך קשה יותר לטפס דרכו מעלה. האדון היה נוהג לערוך את משתאותיו בשעות הלילה. יום אחד לפני כן, בשעת לילה, התגנבתי אל הגן דרך חור שהיה בגדר ובעזרת חבל ויתדות ופטיש השתלשלתי מטה אל הבור. היהודי השבוי נבהל מאוד, אך הרגעתי אותו וסיפרתי לו שבאתי להצילו ממוות, וסיפרתי לו מה רוצים לעשות עמו. חיזקתי את נפשו במעט יין שרף שהבאתי עמי, וניחמתי אותו כי השם יתברך יעזור לו בוודאי. שחררתי את החבל שהבאתי מקשריו, כדי שלא יהיה ניכר שנכנסתי אל הבור. אחר כך החלפנו את בגדינו. אני לבשתי את מעיל ה'קפוּטָה' המרקיב והמסריח שלו, והוא לבש את הקפוטה שלי. הסברתי לו, שכאשר יבואו לקרוא לו אל החגיגה כדי שירקוד, אצא אני במקומו, והוא ימשיך להתחבא בבור עד שאלך עם השומרים, ואז ילך לביתו דרך החור שבגדר הגן. וכך היה – סמוך לחצות נשמעו קולות צחוק גדולים עד לבור ואחר כך נפתחה דלת הברזל הנעולה ואיש שכבר היה חצי שיכור קרא ליהודי לצאת החוצה. זחלתי אליהם על ארבע, בעודי גונח ונאנח כאילו איני יכול ללכת על רגלי, כדי שלא יחשדו בי שאיני אותו יהודי. הם צחקו צחוק גדול, ומיד זרקו עלי את עור הדוב, קשרו לצווארי את השלשלת ובעודם צוחקים הובילו אותי אל האולם. על-פי הסימנים שנתן לי השבוי היהודי ידעתי כי האיש המוביל אותי הוא המושל שונא היהודים. הוא שגרם לגראף לשים בבור את היהודי, וכעת רצה בעצמו לזרוק אותי אל הכלבים, כי היה בטוח שלא אוכל לרקוד כנגדו. כאשר הביאו אותי אל האולם נעשה שם צחוק גדול וכולם מחאו כף בשמחה. כולם הקיפו אותי, נהגו בי בבוז ובקלון וצחקו הרבה, ואז הוכרז כי כל הקרואים ישבו במקומם וישתקו. בא אחד ועמד לפניי, לבושו אדום מכף רגל ועד ראש, כתליין. בידו היה נייר והוא קרא את דיני: אם ארקוד יפה כפי שצריך על פי תנועות הניגון ואשמח בכך את הקרואים – אצא חופשי לביתי עם עור הדוב. אם אנצח את הרוקד שכנגדי המנהל אותי – יש לי רשות להתנפל עליו ולהכותו. ואם אכשל – יבוא קצי, המנהל שלי ייקח אותי אל הכלבים, והם כבר ילמדו אותי לרקוד. שקט השתרר, הסימן ניתן והמנגנים פתחו ב'קוֹזָק'. תחילה החל המנהל אותי לרקוד כנגדי, ואז נתן לי אות להתחיל לרקוד בעצמי. רקדתי היטב – טוב הרבה יותר ממה שרקד הוא. צחוק נשמע בין הקרואים וכולם מחאו כף, וסימנו למנגנים שיעצרו מלנגן. ראיתי על פניו של המנהל את הבהלה הגדולה שבה היה שרוי. רשע זה לא שיער כי כך יקרה. שוב יצאה פקודה לנגן 'מאזארי' עבור הדוב והמנהל שלו. כאשר התחיל הניגון, החל המנהל להסתובב יחד אתי כמקובל בניגון זה, אבל כיוון שהיה שתוי מאוד לא יכול היה לעמוד על רגליו ונפל ארצה. מיד התנפלתי עליו כדוב והתחלתי להכותו ולחנוק אותו. התחיל האיש לצעוק בקול ובין הקרואים – מהומה. יש מהם שאמרו שיפה אני עושה, כי הרשות בידי להכותו כרצוני, וכך המשפט. אבל שני אדונים רצו אליי והתחננו בפניי על חיי המנהל הזה, שלא אמית אותו. ואמרו לי כי אני חופשי, ומוטב שארוץ לביתי לשמח את אשתי ובני ביתי. אז הרפיתי מן המנהל, והם מיהרו אליו להחיותו מן המכות. הוא שכב על הארץ מעולף ואני רצתי, לבוש בעור הדוב אל בית היהודי, ונעשתה שם שמחה גדולה. "כשסיים הסבא את סיפורו פנה אל ר' אברהם "המלאך" ואמר לו: "נו, ר' אברמֶלֶךְ, בוודאי מבין אתה כעת כיצד אני יודע לרקוד היטב. הרי היה לי מורה טוב." ענה "המלאך" ואמר: "אם כך, הריקודים שלך טובים מן התפילות שלי."

שבת שלום

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 714 שבת חיי שרה כה בחשוון תשפג 19 נובמבר 2022

לע"נ יהושע בן אסתר נלב"ע ז' חשוון, חיים בן נעמי כ' תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברוריה בת חנה כ תמוז, חנה בת מסעודה כג בתמוז, תנצב"ה
 לרפואת: אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-זודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים יהושע בן גבריאלה (גבי), זיוה ז'ולית בת חסיבה

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1607 צאת שבת 1715

כה מרחשון - יוחנן הורקנוס החשמונאי כבש את חומת שומרון ונקבע בו יום טוב. ה'תש"י - ליל הרכבות, מבצע משותף ראשון של תנועת המרי העברי ה'תש"י - נפטר רבי מרדכי רוקח הרב מבילגורי אחיו של רבי אהרן רוקח האדמו"ר מבעלזא ואבי ר' יששכר דב רוקח האדמו"ר מבעלזא. ה'תשכ"ז - בוטל הממשל הצבאי שחל מאז קום המדינה על כפרים ערביים בישראל.

כו מרחשון ה'תשכ"ו - נחנך נמל אשדוד, הנמל המודרני השני בישראל. ה'תש"ז - מבצע קדש - בריטניה וצרפת מתחילות בהפצת מצרים, במטרה לכפות עליה את פתיחת תעלת סואץ. ה'תשל"ד - מוקמת ועדת אגרנט לבדיקת נסיבות פריצתה של מלחמת יום הכיפורים ה'תשמ"ה - ראשוני העולים במבצע משה מגיעים ארצה מאתיופיה רבים נפטרו בדרך. ה'תשס"ג - נפטר ישראל עמיר מפקד חיל האוויר הישראלי הראשון(הרחבה תשע"ו) - ה'תש"ם - נפטרה רחל ינאית בן צבי סופרת מחנכת ופעילה פוליטית ישראלית ה'תשס"ה - הכנסת קובעת, בחוק הדגל, הסמל וההמנון, באופן רשמי את "התקווה" כהמנון הלאומי

כז מרחשון א'תרנ"ח - יבשה הארץ לאחר המבול לפי שיטת רבי אליעזר. "ניצחו" הפרושים את הצדוקים בכך שהצליחו להחזיר את העלאת הסולת למזבח. הסנהדרין קבעוהו יום-טוב ה'תש"ח - הקמת "שרות האוויר" של ההגנה בפקודו של יהושע אשל. ה'תשנ"ב - ועידת מדריד ננעלת. תשמ"ד נפטר הרב מנחם מנדל בן יצחק כשר.

כח מרחשון ה'כ"ד - נפטר רבי יונה גירונדי, רב בספרד מתקופת הראשונים, מחבר הספר "שערי תשובה". ה'תרס"ב - נפטר ר'חיים רחמים יוסף פרנקו (החרי"ף) (ראה הרחבה). ה'תשל"ג - סגן-אלוף מרסל טוביאס, לוחם, צנחן, מפקד ואיש קומנדו אשר כונה "אבי הצנחנים". נפל בצניחה ה-1,950 שלו בזאיר. ה'תשמ"ד - "אסון צור השני", פיגוע התאבדות של ארגון הג'יהאד האיסלאמי במפקדת צה"ל בצור נרצחו 28 ישראלים ו-32 לבנונים. ה'תשס"ט - תחילת מתקפת הטרור במומבאי.

כט מרחשון חג הסיגוד, (הרחבה תשע"ה) חג מיוחד של יהודי אתיופיה, הביתא ישראל. ה'תרע"ט - סיום מלחמת העולם הראשונה: הפסקת האש עם אוסטריה נכנסת לתוקף. ה'תשמ"ד - נפטר רבי אברהם אביש קנר, האדמו"ר משינווא טשחוב ה'תשנ"ו - לאחר שכיחן 18 יום כראש ממשלה בפועל, שמעון פרס מציג את ממשלתו (העשרים ושש במנין הממשלות) בפני הכנסת, ומתחיל כהונה שנייה כראש ממשלת ישראל. ה'תשס"ט - נפטר גדעון גכטמן, אמן ופסל.

ל מרחשון (הרחבה תשע"א) ה'תשכ"ז - פעולת סמוע (הרחבה): צה"ל פושת על א-סמוע שמדרום לחברון בפעולת תגמול. לירדנים 18 הרוגים. מג"ד הצנחנים, סא"ל יואב שחם הי"ד, נהרג. ה'תשמ"ז - נפטר הרב בצלאל ז'ולטי, הרב הראשי של ירושלים ומחבר ספר משנת יעב"ץ. ה'תשס"ד - נפטרה שולמית הראבן, סופרת ישראלית. ה'תשס"ז - נפטר הרב אליעזר וולדינברג, מחבר שו"ת ציץ אליעזר ומגדולי הפוסקים במאה העשרים.

ל מרחשון (ראה הרחבה תשע"א) ה'תשכ"ז - פעולת סמוע (הרחבה): צה"ל פושת על א-סמוע שמדרום לחברון בפעולת תגמול. לירדנים 18 הרוגים. מג"ד הצנחנים, סא"ל יואב שחם הי"ד, נהרג. ה'תשמ"ז - נפטר הרב בצלאל ז'ולטי, הרב הראשי של ירושלים ומחבר ספר משנת יעב"ץ. ה'תשס"ד - שולמית הראבן, סופרת ישראלית. ה'תשס"ז - נפטר הרב אליעזר וולדינברג, מחבר שו"ת ציץ אליעזר ומגדולי הפוסקים במאה העשרים.

א כסלו ה'ר"ב - נפטר הרב אפרים אקווה, רב בתלמסאן שבאלג'יריה ומחבר הספר "שער כבוד ה"י" ה'שי"ט - נפטר ר' שלום שכנא מלובלין, רבה של לובלין ורבה של המהרש"ל והרמ"א ה'תרנ"ג - נפטר הרב חיים נתן דמביצר, ראב"ד קרקוב, ההיסטוריון של הקהילה היהודית בלבוב ומחבר הספר "כלילת יופי" ה'תרס"א - נפטר הרב יוסף כנאפו ממוגדור, רב ומקובל במרוקו ומחבר הספר "זך ונקי" ה'תרס"ב - נפטר רבי משה הגר, האדמו"ר מרדוביץ, מחבר ספר "ויקח משה" ה'תר"ץ - נוסדה העיר נתניה. ה'תש"ד - שלושת מנהיגי בעלות הברית, וינסטון צ'רצ'יל, פרנקלין רוזוולט ויוסף סטלין נפגשים יחדיו לראשונה בוועידת טהראן לדון בפלישה לנורמנדי. ה'תשס"ו - נפטר יהודה פליקס, חוקר הריאליה המקראית והתלמודית (ראה הרחבה). ה'תרצ"ג - נוסד העיתון "הפלסטיין פוסט" ה'תש"ג - גרמניה הנאצית משלימה את כיבוש צרפת. ה'תש"ה - אנצו סרני, מצנחני היישוב, נרצח ע"י הנאצים. ה'תש"ד נפטר ר' עקיבא סופר מפרשבורג, בעל מח"ס "דעת סופר" ה'תשכ"ג נפטר הרב אהרון קוטלר מייסד ישיבת ליקווד ארה"ב.

הפרשה ה-5 בתורה וה-5 בחומש בראשית, מתחילה בפרק כ"ג פסוק א' ומסתיימת בפרק כ"ה פסוק י"ח. הפרשה נכתבת ב-171 שורות בספר תורה ויש בה 4 פרשיות (מיקום 44), מתוכן 3 פרשיות פתוחות ו-1 סתומות. בפרשה יש 105 פסוקים (מיקום 32), 1402 מילים (מיקום 37) ו-5314 אותיות (מיקום 36). בפרשת חיי שרה אין מצוות. מפטירים בספר מלכים א', מתחילתו עד פרק א' פסוק ל"א. האיטלקים מוסיפים עד פסוק ל"ד, ואילו התימנים מדלגים לפסוק מו. ההפטרה מתארת את אחרית ימיו של דוד המלך וכיצד הוריש את מלכותו לבנו שלמה.

מדרש רבה מקשר בין פרשת וירא לבין פרשת חיי שרה: "אמר רבי יוחנן: "עד שלא השקיע הקב"ה שמו של שרה, הזריח שמו של רבקה. בתחלה הנה ילדה מלכה גם היא בניס, ואח"כ ויהיו חיי שרה מאה שנה". אברהם אבינו רוכש את מערת המכפלה בה ייקברו אבות ואימהות האומה הישראלית. אברהם שולח את אליעזר לחרון ובמהלך שכולו פרי ההשגחה העליונה הוא מאתר את רבקה אימנו. היא מקימה בית בישראל. שבה לארץ ופוגשת את בעלחה המיועד יצחק אבינו כאשר הוא בתפילת מנחה, לפי מדרש רבה: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב אין שיחה אלא תפלה, שנאמר: (תהלים קב) תפלה לפני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. וכן הוא אומר (שם נה) ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו'. לקראת סוף הפרשה, אברהם לוקח אישה, לפי המסורת זו הגר, נפטר ונקבר במערת המכפלה אותה הוא רכש כאשר שרה אימנו נפטרה. הפרשה מקיפה 38 שנה מחיי אברהם: משנת 2085 לבריאת העולם, מועד מות שרה אימנו, כאשר הוא היה בן 137 שנה עד לפטירתו בן 175 שנה - 2123 לבריאת העולם.

נושאי הפרשה:
א. רכישת מערת המכפלה וקבורת שרה בה. מסופר בזהר כי, אדם ראשון בחר בה למקום קבורה: "מה עשה אדם? - עשה מערה אחת, ונטמן בה הוא ואשתו. מהיכן ידע? (זאת אברהם אבינו) אלא ראה אור אחד דקיק עולה באותו מקום, שיוצא מן עדן, ורצה אותו לקברו. ושם הוא המקום, סמוך לשער גן עדן".
ב. אליעזר ביוצא בשליחות אברהם למצוא אשה לבנו יצחק, אישה בעלת מידות, כפי שרשי"י כותב: "ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם".

ג. בחינת בנות המקום ע"י אליעזר ומצאת רבקה: "ותאמר אֵלֵינוּ בַת-בְּתוּלָה אֲנֹכִי בְּן-מִלְכָּה אֲשֶׁר לָדָה לְנָחוֹר: וַתֹּאמֶר אֵלֵינוּ גַם-תִּבְרַן גַּם-מִסּוּפָא רַב עֲמֻנּוֹ גַם-מִקּוֹם לָלוֹן. וַיִּקְדַּ הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהּ: (כ"ד, כ"ד-כ"ו). אליעזר מודה לקב"ה שהצליח משימתו
ד. רבקה בדרך ליצחק - לבן הארמי שולח אותה: "הִנֵּה-רַבֶּקָּה לְפָנֶיךָ קַח וְלָדָה וְהָיָה אִשָּׁה לְבֶן-אֲדֹנָיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' (כ"ד, כ"א) ומברך אותה בברכה המקובל מאז לכל הכלות בעם ישראל: "וַיִּבְרְכוּ אֶת-רַבֶּקָּה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֵת הַיְי לְאֵלֶיךָ רַבֶּקָּה וַיִּירֶשׁ יָרְעָךָ אֵת שַׁעַר שְׂנְאֵינֵינוּ".
ה. רבקה באה לאוהל שרה, בת שלש לפי ספר הזוהר או בת י"א או לפי סדר עולם רבא: "נמצא אבינו יצחק נשא את רבקה בת 14 שנה". הברכות חזרו לאוהל, ועל כך אמר: "אמר רבי יודן: למדתך תורה, שאם יהיה לאדם בנים גדולים, יהיה משיאן מתחלה ואח"כ הוא נושא לו אשה והסיום, כדרך כל נישואין: "וַיִּבְרָךְ יִצְחָק הָאֵלֶּה שָׂרָה אֲמוֹ וַיִּקְרָ אֶת-רַבֶּקָּה וַתְּהִי-לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאֱהָבֶהּ וַיִּנְחֵם יִצְחָק אַחֲרָי אֲמוֹ" (ס"ז).

ו. אברהם לוקח את קטורה לאישה - רשי"י כותב: "זו הגר, ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם". את בני הפלגשים משלח אברהם. זהו איזכור נוסף בתורה לחוקים הקדמוניים שהזכרנו בקשר לשילוח הגר וישמעאל. בני פלגש אינם יורשים אך הם אינם עבדים, הם משולחים לחופשי. אברהם נפטר בן 175 שנה וונקבר **במערת המכפלה** על ידי יצחק וישמעאל: רשי"י כותב: "מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליד את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם. ולקראת הפרשה הבאה באים לסיימם "חיי ישמעאל", מעתה המסילה לעתיד היא של יצחק אבינו. הפרשה קרויה "חיי שרה" אך עוסקת במותה ובמתרחש לאחר מותה. (חיי שרה – מותה ומורשת, מנחם מענדל ברונפמן, בר אילן

<http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/sarah/bro.html>

הרבי מליובאוויץ מלמד כי המדד האמיתי לבחון אם האדם אכן

18. רשי"י כ"ג ב' – מדוע נסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק?
19. כ"ג ב' – "בקריית ארבע היא חברון" – מיהו 'ארבע' עפ"י הראב"ע?
20. כ"ג ט"ז – "ביני ובינך מה היא" – אם נחבר את אות הביניים של 'אברהם' ואת אות הביניים של 'עפרון' נקבל את המספר -----, כנגד ----- שקל.
21. כ"ג י"ז – למרות שאינו אדם – ואעפ"כ הוא 'קם'.
22. נא לעיין בפסוקים: כ"ד א'; כ"ז ל"ג; ל"ג י"א – איזו ברכה אנו מברכים בברכת המזון בעקבות פסוקים אלו?
23. רשי"י כ"ג י' – מדוע נקראת הארץ 'ארם נהריים'?
24. כ"ד ל"ב – "ויתן תבן ומספוא לגמלים" – אמר ר' יהודה אמר רב: אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמותו, שנאמר: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך", והדר (ואח"כ) "-----".
25. רשי"י כ"ד מ"ב – הזקן, אדון המשק, ----- לו הדרך אל ה'עסק'.
26. שלושה רצו אל העין: בעל טביעת עין, טובת עין וצר עין. מי הם?
27. רשי"י כ"ד מ"ב – תז"ל עוסקים בשאלה מדוע כפלה התורה את דברי אליעזר ועונים: יפה ----- של עבדי אבות מתורתן של -----.
28. רשי"י כ"ד נ"ה – "תשב הנערה אתנו ימים" – ימים = -----, למה מיועדת אורכה זו?
29. נא לעיין בפסוקים: כ"ד נ'; שופטים י"ד ד'; משלי י"ט י"ד – מה ניתן ללמוד מהם על זיווגו של האדם?
30. כ"ד ס"ב – ס"ג – בשעת תפילת מנחה אני משיח – רואה באר מים חיים בשדה ומריח.
31. כ"ד ס"ז – שיעור יפה ב-'התאהבות' ראוי ללמוד מיצחק אבינו, מתחילה כתוב: "ותהי דלור מאשה" ארגמן אח"כ: "-----".
32. כ"ה ו' – מנין שאין לאומות העולם חלק ונחלה בא"י?
33. איזה ביטוי חוזר בפרשה ובתחילת ההפטרה (מל"א א') ?

יהודה פליקס ז"ל

בראש חודש כסלו חל יום אזכרתו (נפטר בה'תשס"ו) של פרו' יהודה פליקס, חוקר הבוטניקה והזואולוגיה במקרא ובתלמוד, נולד ב-1922 (ט"ז בניסן תרפ"ב) בעיירה קוסוב שבפולין. בגיל 16 עלה לארץ ישראל ולמד בכפר הנוער הדתי. ב-1940 הצטרף לקבוצת שדה אליהו, והיה חבר בה במשך ארבע שנים. בשנת 1945 החל ללמוד ביולוגיה ותלמוד באוניברסיטה העברית. הושפע מהזואולוג ישראל אהרוני בכל הקשור לזיהוי בעלי החיים שבמקורות ישראל וראה בעמנואל לעף את מורו ורבו בכל הקשור בצומח. בשנת 1960, לאחר שקיבל את התואר דוקטור לבוטניקה, החל ללמוד תלמוד ובוטניקה באוניברסיטת בר-אילן. בשנת 1968 הועלה לדרגת פרופסור מן המניין. ב-1980 מונה לראש המחלקה ללימודי ארץ ישראל ועמד בראשה שנים רבות. תרם רבות לביסוס המחלקה שהייתה בראשית דרכה. היה חבר האקדמיה ללשון העברית. כתב ערכים רבים העוסקים בסוגי צמחים ובעלי חיים באנציקלופדיה תלמודית, באנציקלופדיה חקלאית ובאנציקלופדיה יודאיקה. פרסם מאמרים רבים ו-18 ספרים. זכה בפרס רמת גן לחכמת ישראל בשנת 1964 ובפרס בן צבי בשנת 1980. נביא סיום מאמרו אודות הידע המדעי ובקיאיות יעקב אבינו בחוקי התורה (תחומין כרך ג' עמ' 461 <https://www.hatanakh.com/sites/herzog/files/herzog/Download%20File%20%2813%29.pdf>) "מסקנתנו היא אפוא שהפרקים ל-לא של ספר בראשית הם המיסמך הראשון בכתב על בקיאות, הלכה למעשה. בחוקי התורה ואון-היתר (הטרוזיס), כללים אלה נתגלו רק 3500 שנה אחרי כן ע"י מגדל וחוקרים אחרים. יעקב אבינו קנה אפוא את הבכורה בגילוי חוקי התורה, והוא "איש תם יושב אהלים".

התגלות חוקי התורה ליעקב אבינו משהגיש מגדל בשנת 1865 את תוצאות מחקרו בהאבקת זנים שונים של אפונים, לא מצאו דבריו הד בעולם המדע, שהיה שקוע כולו

בתיאוריה של דארווין על מוצא המינים. תגליתו הגדולה של מנדל נשתכחה משך 35 שנה, ורק בשנת 1900 הגיעו שלושה חוקרים, באופן בלתי תלוי זה בזה, לאותן מסקנות בענין כללי התורשה מאותה שעה הופנתה תשומת הלב למחקרו הנשכח של מנדל. במאמר זה כוונתנו להצביע על האפשרות שמנדל לא היה הראשון שגילה את כללי התורשה. ואם נשתכחה תגליתו משך 35 שנה, אפשר שנשתכחה תגלית דומה מלפני 3500 שנה כמעט, משנעשתה על ידי רועה צאנו של לבן הארמי – הוא יעקב אבינו לשם הבהרת הנחתנו זו נעקוב אחר אחד מנסיונותיו של מנדל שהביאוהו לקביעת כללי התורשה, ונקביל לו את המסופר בפרקים ל' – ל"א של ספר בראשית על מעשה יעקב בצאן לבן.

1. תיאור החוק

מנדל בודד זנים טהורים של אפונה צהובה – זרעים ואפונה ירוקת – זרעים. משהכליא אותם קיבל בדור הראשון זרעים צהובים בלבד. מהכלאתם של אלה קיבל בדור השני 7504 צהובים ול-25% ירוקים. כל צאצאי הירוקים היו ירוקים בלבד, אבל בין צאצאי הצהובים בהאבקה עצמית (פרח האפונה אינו נפתח כרגיל, והאבקתו היא, איפוא, עצמית) נמצאו 2504 שכל צאצאיהם היו צהובים במשך כל הדורות, בעוד ש-75% הנותרים הניבו בהאבקה עצמית זרעים צהובים וירוקים ביחס 3:1 מנדל הסיק מכאן, שבבני המכלוא הצהובים חבויה אותה תכונה של הירוק שהונחלה על ידי תא האבקה או הביצה. אלא שתכונת הצהוב היא משתללת (דומיננטית) ומאפילה על תכונת הירוק, שהיא נכנעת (רצסיבית). בימינו כונו הגורמים להנחלת תכונות אלה בשם גנים, ונאמר איפוא, שהגאן לצהוב דומיננטי על הגאן לירוק. הרי שלמראית העין – מבחינה פאנוטיפית – אותם בני מכלוא הם צהובים, אבל מבחינת ההרכב הגינטי – הגאנוטיפוס – אותם זרעים הם צהובים-ירוקים. בהכלאת אותם בני-מכלוא בינם לבין עצמם נקבל למעשה בדור השני 75% צהובים ו-25% ירוקים, אבל מבחינה גאנוטיפית יהיו מהם רק 2504 צהובים טהורים (הומוזיגוטים – צצ), השאר יהיו מעורבים (האטארוזיגוטים – צהובים-ירוקים – צי). אם נפריד כעת את הצהובים ההומוזיגוטים ואת הירוקים (שהם תמיד הומוזיגוטים, שולא כן היה צבעם צהוב, שהגאן הדומיננטי לצהוב היה מפניע את הרצסיבי לירוק), ונמשיך להכליא את הצהובים ההאטארוזיגוטים, ימשיכו אלה להתפלל לפי היחס הקודם. נמצא שמדור לדור ירד אחוז ההאטארוזיגוטים בכלל הזרעים בטור גיאומטרי יורד, ולבסוף, כעבור דורות אחדים, נקבל קרוב ל-50% צהובים הומוזיגוטים וכ-50% ירוקים היינו כמו בדור ההורים כך המצב בגידולים חד-שנתיים במקרה של גידולים רב-שנתיים או בעדר, המצב שונה כפי שיתברר להלן.

2. הצגת המקלות

לאחר ברור זה נשוב ונציע פירושו למעשה יעקב בצאן לבן, שלפיו נתגלו ליעקב אבינו כללי התורשה, ובידיעה זו השתמש כדי לקבל את המספר המקסימאלי של כבשים לבנים טלואים-חום, ועזים שחורות טלואות-לבן. כפי שהוסכם בינו לבין לבן, שאלה יקבל יעקב כשכר עבודתו מכלל הכבשים הלבנים והעזים השחורות. יש מקום לטעון נגד הנחה זו. שלכאורה מן הכתוב יוצא שיעקב הניח כיסוד למעשהו, שיש בכוח, הסביבה להשפיע על צורת העובר לעתיד. וכך נאמר בבראשית ל, לט: "ויקח לו יעקב מקל לבנה לח, ולוז וערמון, ויפצל בהן פצלות לבנות, מחשוף הלבן אשר על המקלות. ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים, בשקתות המים, אשר תבאנה הצאן לשתות לנוכח הצאן, ויחמנה בבואן לשתות. ויחמו הצאן אל המקלות, ותלדנה הצאן עקודים נקודים וטלואים." הרי שהסתכלות הצאן בפצלות שבמקלות הביא אותן להמלטת ולדות עקודים, נקודים וטלואים. אולם לפי פירוש זה קיים הקושי, ששעה שסיפר יעקב לנשותיו על מעשהו, לא הזכיר כלל את ענין המקלות. את הצלחתו תלה בהיגלותו של מלאך ה' לפניו "ויאמר שא נא עינך וראה כל העתודים העולים על הצאן – עקודים, נקודים, וברודים" (כא, ב). כלומר לא המקלות המפוצלים הועילו כאן, כי אם הדברים שהורה לו המלאך. אנו נציע להלן את הרעיון, שבחלומו זה נתגלה ליעקב סוד חוקי התורשה, שבעזרתו הגיע לרכושו הרב. עניין המקלות שפיצל והניחם לפני הצאן לא בא כנראה אלא להרגיע את לבן, ולהזכיר לו שאין יעקב מתכוון אלא לנהוג בדרך הרגילה והידועה של הרועים, שהיו סבורים שיש בה כדי להשפיע על תדירות

"חי", שהוא עודו נוכח כאן, הוא באמצעות בדיקת הנוכחות של זכר האדם: האם מורשתו נושמת, מתפתחת והולכת גם אחרי מותו. לפי ביאור זה, התורה בפרשת "חיי שרה" באה לומר: נכון שפיזית שרה מתה בפרשה זו, אבל למעשה, בעומק העניין, דווקא בפרשה זו רואים שהיא עדיין "חיה". שרה עודנה נוכחת. המורשת מוסיפה להתפתח, ויש המשך ונוכחות לפעילותה בחייה: בתחילת הפרשה מסופר על קניין מערת המכפלה לשם קבורת שרה. מערת המכפלה, לפי חז"ל (עירובין נג ע"ג), היא מקום קבורת אבות המין האנושי – אדם וחוה. רכישת מקום זה עבור שרה וצאצאיה מעידה על מרכזיות העם היהודי בהווה האנושית. נישואי יצחק מעלים דגש נוסף בייחודו של העם היהודי. אברהם אינו נותן ליצחק להינשא אפילו לא לבתו של אליעזר עבדו, שהיה לפי המדרשים "דולה ומשקה מתורת רבו" (רש"י, בר"ט: טו). למרות מעלותיו הרבות אברהם אומר לו

"בני ברוך ואתה ארור, ואין ארור מידבק בברוך" (רש"י, בר"כ: טל)

גם נישואיו השניים של אברהם אינם מבטאים את כלותה של מורשת שרה בקרב משפחת אברהם. להפך, הם מדגישים שרה עדיין נוכחת מלוא הנוכחות, שמורשתה חיה ונושמת בתוככי העולם הפנימי של אברהם: "את כל אשר לוי", מספרת התורה, הוא נותן ליצחק, "ולבני הפילגשים (הבנים של הנשים החדשות שנשא אברהם אחר מות שרה)... נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו". אברהם שומר אפוא מכל משמר על מורשתה, בשורתה ותעודתה – שימור הייחוד היהודי.

מקום קבורת אבות ואמהות האומה הישראלית אברהם אבינו, שרה אימנו, יצחק אבינו, רבקה אימנו, יעקב אבינו ולא אה אימנו. רק רחל אימנו נקברה בדרך, בבית לחם באתר הנקרא קבר רחל. יעקב אבינו בקש להקבר במערת המכפלה: "ויעשו בניו לו כן כאשר צום. וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את-השדה לאחות-קבר מאת עפרן החתי על-פני ממרא" (יג).

המערה חצובה בסלע וחפירתה מיוחסת לאדם הראשון. סיפור קניית השדה מידי עפרון החתי מובא בפרשת חיי שרה. המערה מוכרת ומוזכרת ברצף לאורך הדורות. כיום "המערה", המבנה שמעל המערה, משמשת מקום תפילה. היא פתוחה ליהודים רק בחלקה (מצבות הציון על קברי אברהם ושרה ועל קברי יעקב ולאח). האולם המרכזי של המערה בו ציון קברי יצחק ורבקה פתוח ליהודים רק ימים בודדים בשנה. האולם בין מצבות קברי אברהם ושרה לבין קברי יעקב ולאח מהווה בית הכנסת המרכזי. מבדיקות שנעשו התברר כי מתחת למבנה הנוכחי של המערה, שהוא מימי בית שני, יש מערה יש שני קומות, מכאן שמה של המערה, עם מחילות ארוכות למדי החצובות בסלע ונפגשות אחת עם השנייה. בקומה התחתונה נמצאו מצבות עתיקות, מעליהן היה משוער כי מצויים הציונים במבנה העליון. לפי המתואר בעלון של חברון המערות נמצאות מתחת ל"פתח גן עדן" - הנמצא באולם יצחק, אליו נוהגים המוסלמים לשלשל נר כל יום.

"הציונים" הוצבו בידי המוסלמים והם סמליים בלבד ואינם מעל הקבר ההיסטורי. מומלץ: סרט על "סוד המערה" מוצג באתר מערת המכפלה <http://www.machpela.com/default.asp>

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

בשבוע שעבר: י – אמירה לגוי לעבוד בשדה של הגוי

השבוע: יב – האם מותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי

יש אומרים, שאסור ליהודי לעבוד בשביעית בקרקע ששייכת לגוי, מפני שההלכה כדעת הסוברים "אין קניין לגוי בארץ ישראל" (מב"ט). ואף לדעת הסוברים שפירות שגדלו בשדות של גויים אין בהם קדושת שביעית, זהו מפני שבכוח בעלותו של הגוי להפקיע את הקדושה שבפירות, אבל אין בכוחו להפקיע את הקדושה שבקרקע עצמה, ולכן אסור ליהודי לעבוד בה (חזו"א). ויש אומרים, שמותר ליהודי לעבוד בשביעית בקרקע ששייכת לגוי, והיתר זה כולל גם מלאכות שאיסורן מהתורה. מפני "שיש קניין לגוי בארץ ישראל", שאם קנה קרקע, אין המצוות התלויות בארץ חלות עליה, ובכלל זה גם מצוות השביעית. ויש אומרים, שאמנם בזמן שחיוב מצוות השביעית מהתורה, אין קניינו של הגוי מפקיע את מצוות השביעית, ואסור ליהודי לעבוד בקרקע ששייכת לגוי, אבל כאשר מצוות שביעית חלה מדברי חכמים בלבד, יש בכוח קניינו של הגוי להפקיע את המצווה, ומותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי בשביעית בסנהדרין כו, א, לימדו חכמים זכות על יהודי שחרש בשדה בשביעית, שמא הוא

הופעת הכתמים החומים בכבשים הלבנים, והכתמים הלבנים בעזים השחורות. זו היתה צורת טיפול לגיטימית שלבן לא יכול היה להתנגד לה, מה גם שידע שטיפול זה אינו אלא פולקלור של הרועים, שאין בו לשנות הרבה את הרכב הצבעים של הצאן.

ג. תיאור הפרשה לפי חוקי מנדל

נעבור עתה על פרשה זו ונעקוב אחר הכתובים, כיצד הם מתפרשים על פי הנחותנו הנ"ל. לבן שואל את יעקב: "מה אתן לך?" ויעקב יודע שבדרך משא-ומתן רגיל לא יזכה לקבל ממנו אלא אחוז זעום מהמגיע לו. הוא משיב לו: "הוא משיב לו": **לא תתן לי מאומה**. "יודע הוא שלבן לא יסכים שהוא יפסיק לרעות את צאנו. ועל כן הוא מרגיעו": **אשובה ארעה צאנך אשמור** (ל, כ). וכאן הוא מציע ללבן הצעה קוסמת: **אעבור בכל צאנך היום, הסר משם כל שה נקוד וטלוא, וכל שה חום בכשבים, וטלוא ונקוד בעזים – והיה זה שכרי** (ל, כ). כפי שכבר ציינו, הכבשים בארץ לפנים, כמו גם בימינו, צבען לבן בחלקי הגוף שגדל עליהם הצמר (רק הראש והרגליים גונם חום). במקומות רבים במקרא מסמל את הצבע הלבן הטהור (השווה יש' א, יח: כשלג ילבינו... כצמר יהיו"), זה הגוון של הטלה, במשך הזמן הוא מתכלך, ואחר הרחצה שלפני הגז חוזר הצמר ומלבין. השווה: ושינך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה" – שיה"ש ד, ב). זהו הגוון השולט בצאן רק בחלק מהצאן, לא יותר מרבע, יש כבשים שצמרן בחלקו חום, בלשון הכתוב: "נקוד, עקוד וטלוא". העזים לעומתן שחורות הן ברובן המכריע (השווה: "שערך כעדר העזים שגלשו מן הגלעד" – שיה"ש ו, ה). רק חלק מהן, לא יותר מרבע, עורן טלוא כתמים בהירים, בלשון הכתוב: טלוא ונקוד וברוד (מלשון ברד, היינו הכתמים הלבנים על רקע השחור). להלן נציין את הלבן בכבשים והשחור בעזים במונח "חלק" (ח), וכל אשר חום בו בכבשים ולבן בעזים נציין במונח "טלוא" (ט). ברור שלבן לא היה מסכים שיעקב יקבל את כל הטלואים שבצאנו, שכבר אמרנו ששיעורן עשוי להגיע לבדי רבע מהצאן. ועל כן מציע לו יעקב, שלבן יפריד מן הצאן החלקות את כל הטלואות ויקחן לעצמו, בעוד שבעדר שיעקב ירעה אותו ויתרווה רק ה"חלקים" – הכבשים הלבנות והעזים השחורות. עתה מבקש יעקב: **והיה שכרי – שהוא יקבל כשכרו את כל הוולדות הטלואים שיוולדו מן הכבשות והעזים החלקות** (טבלאות 2, 3).

הצעה זו קסמה לו ללבן, כי הוא הניח שהצאן החלקות יילדו רק אחוז קטן ביותר ולדות טלואים, וכך היה קורה למעשה לולא נקט יעקב בשיטה מיוחדת, כפי שיתברר להלן. לבן מיהר לקבל הצעה זו: **ויסר ביום ההוא את התיישים העקודים והטלואים, ואת כל העזים הנקודות והטלואות, כל אשר לבן בו (בעזים) וכל חום בכשבים, ויתן ביד בניו** (ל, לה). לבן הסיר איפוא את הצאן הטלואות ונתן ביד בניו, ומחשש שמא בכל זאת ייווצר מגע ביניהן לבין הצאן החלקות שנשארו בידי יעקב, הוא הרחיק את שני העדרים: **וישם דרך שלושת ימים בינו לבין יעקב**. "בידי יעקב נשארו איפוא רק הצאן החלקות": **ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות** (ל, לו).

עתה נעבור לצד הגנטי של המצב. למראית עין היו בעדר שרעה יעקב רק צאן חלקות, היינו כבשים לבנות או עזים שחורות מבחינה פאנוטיפית. ובסך הכל נשארו בידי מהעדר הכולל של לבן 7504 (2504, הם הטלואים, לקח לו לבן) אולם הצאן שבידי יעקב לא היו כולן חלקות טהורות, וכבר ראינו באפונה שהצהובים שבדור השני היו שליש צהובים טהורים (צצ) ושני שלישים צהובים ירוקים (צי) מבחינה גאנוטיפית. אותו מצב היה גם בצאן יעקב, ששליש אחד מהחלקים למראית עין היו טהורים מבחינה גאנטית (חח), בעוד שני השלישים האחרים היו בני מכלוא של חלק (ח) וטלוא (ט), מכאן שמבחינה גאנטית הם היו חט, אבל מבחינה פאנוטיפית היו חלקים, **מתוך שהגאן לחלק הוא דומיננטי ומכניע את הגאן לטלוא**.

הנחנו שליעקב אבינו נתגלו חוקי התורשה, והוא ידע איפוא שעל ידי הכלאתם של בני המכלוא (חטXחט) בינם לבין עצמם עשוי הוא לקבל שפע ולדות טלואים, אשר יגיעו לו לפי ההסכם, אולם לא כן יהיה המצב אם יוכלאו החלקים הטהורים (חח) בבני המכלא (חט) שאז כל הוולדות יהיו חלקים למראית עין, תוצאות הכלאה של כבשים חלקים-טהורים (חח) עם הטרוזיגוטים חלקים-טלואים (חט) דומה שלמצב זה התכוון גם לבן בשעה שהסכים לעסק עם יעקב, בידעו כי רק חלק קטן מעדר החלקים עשוי לתת ולדות טלואים, וכאן בא לעזרתו של יעקב מלאך ד' שפקח עיניו ואמר לו: שא נא

אגיסטון. ופירשו ר"ח וערוך, וכן רש"י בפירושו הראשון, שהוא שכר בקרקע של גוי. ובתוס' שם פירשו, שזה לפי הדעה שיש קניין לגוי להפקיע את חיוב המצוות. וכפי שהתבאר בהערה הקודמת שנחלקו בזה תנאים, אמוראים וראשונים. אם כן לפי שיטה זו, כיוון שקניין הגוי מפקיע את הקרקע ממצוותיה, מותר ליהודי לעבוד בקרקע ששייכת לגוי גם בזמן שחובת מצוות שביעית מהתורה. אמנם בגיטין סב, א, אמר רב שאסור לישראל לעבוד בקרקע של גוי, וכן פסק הרמב"ם (ח, ח). וביארו שהאסור לדעתו מדרבנן משום מראית עין, שיחשבו שהקרקע של יהודי (מהריט"ף ישנות מז). והכמים שלימדו זכות על זה שעבד אולי חולקים על כך, ואולי העלו אפשרות שידוע היה במקומו שהוא שכיר, ולכן אין בעבודתו אסור מראית עין (עיין שו"ע או"ח רמג, א-ב). ולשיטה זו אפשר לומר שגם בזמן ששביעית מהתורה, מותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי, כי רק משום מראית עין גזרו על כך, ועתה בטלה הגזירה, כפי שיבואר בהמשך.

ורבים סוברים שההיתר ליהודי לעבוד בשדה של גוי (סנהדרין כו, א) הוא כאשר שביעית מדברי חכמים. ורב שאסר ליהודי לעבוד בשדה של גוי סבר שבזמנו, בעוד בית הדין קידש חודשים ומנה שנים, שביעית מדאורייתא (כדעה המובאת בתורת כהנים). אבל כיום שמוסכם על רובם המכריע של הראשונים ששביעית אינה מהתורה, מותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי (מבוא לשב"א יא; אוצרות יוסף; יבי"א ח"י מב, ו).

כיוצא בזה כתב בספר התרומה (הל' אי"י ח"ג עמ' תקצ), שכאשר חובת המצווה מהתורה, אין לגוי קניין להפקיע את הקרקע מחיוב המצוות, אבל כאשר חובת המצווה מדברי חכמים, קניינו מפקיעה מהמצווה, וכדין סוריה שתמיד חיובה היה מדברי חכמים, והכל מסכמים שיש לגוי קניין להפקיעה מהמצוות (גיטין מז, א). וכ"כ מהרי"י קורקוס (מובא בכסף משנה תרומות א, יג). וכן דעת הגר"א (יו"ד שלא, חח), ופאת השולחן כג, כט. ומה שפסק הרמב"ם (ח, ח), שגם כאשר השביעית מדרבנן אסור ליהודי לעבוד בשדה של גוי, הוא משום מראית עין (מהריט"ף ישנות מז). וביאר מרן הרב קוק, שגזירה זו נגזרה בעת שרוב הקרקעות היו בידי ישראל, אבל בזמן הגלות, כאשר רוב הקרקעות היו בידי גויים – בטלה הגזירה, ואין לחדשה בלא תקנה חדשה (שב"א קוני"א כ). והוסיפו הגדולים שאחריו, שבכל אופן בעת שרגילים להשתמש ביהיתר מכירה, אף שרוב הקרקעות של ישראל, אין מקום לגזירה, שהכל יודעים שהם עובדים בשדה שנמכרה לגוי, כמובא בכרם ציון יט, גדולי ציון ד, ויבי"א י, מב, ו. מנגד, יש סוברים שאין קניין לגוי להפקיע את המצוות גם כאשר השביעית מדברי חכמים, ולכן הפירות הגדלים בשדהו קדושים בקדושת שביעית, ומצוות השביעית חלה עליהם. וכפי שלמדנו בהערה הקודמת, כך דעת רש"י, מבי"ט, מהרי"ט, חרדים, שלי"ה וחזו"א. וממילא ברור שלדעתם אסור ליהודי לעבוד בשדה של גוי. ומה שמובא (סנהדרין כו, א), שחכמים לימדו זכות על יהודי שעבד בשביעית שאולי הוא אגיסטון, הכוונה שהוא נמצא במצב של פיקוח נפש (תוס' גיטין סב, א, אי"ן). ויש אומרים, שאף לדעת הסוברים שאין על הפירות שגדלים בשדה גוי קדושה, מ"מ על הקרקע נותרה קדושה, ואסור ליהודי לעבוד בה, וכן מובא בבית יצחק, חזו"א, מעדני ארץ. ולא זו בלבד, אלא שיש שלמדו מדברי הכסף משנה (ד, כט), שאם יהודי זרע בשדה של גוי, חל על הגידולים אסור ספיחים. וכתב מו"ר הרב ישראלי (חות בנימין א, ט, יב), שניתן לומר זאת רק כאשר השביעית מהתורה, אבל כשהיא מדרבנן ברור שאין אסור ספיחים. (עוד עיין בסוף הערה 10 שאין גזירת ספיחים על מה שהגוי זרע בשדה של יהודי).

בשבות הבא אי"ה: (ו): א – מצוות שמיטת כספים

פיוט

השם פריחא לא היה נפוץ בתוניס. על פי מחקר של פרופסור יוסף שטרית שהתפרסם בעיתון ידיעות אחרונות ביום 7.1.2000, מקורו שמו של בית הכנסת ע"ש פריחא ומקורו של הסיפור המסופר בהקשר זה הוא ממרוקו. לאחר מות מלך מרוקו, המלך מולא איסמעיל (לסני כ-300 שנה), פרצה מלחמת ירושה אשר נמשכה כ-30 שנה בין יורשיו. יהודים חפשו מקלט במדינות שקטות יותר, כך הגיע אביה של פריחא רבי אברהם בן אדיבא עם בנו ובתו לתוניס השקטה והשלוה, וקבע את מקום מגוריו ברובע היהודי בעיר תוניס. אמה של פריחא אינה מוזכרת ופריחא נתפסת כיד ימינו של אביה בניהול הבית ובמקביל בלימוד תורה עם אביה וכינויה היה "הרבנית". פריחא התגוררה בחדר משלה ובחדר הסמוך שכנה ספרייתה, בכך היא מצטרפת למספר מצומצם של תלמידות חכמות יהודיות בכל המזרח ובראשן המפורסמת אסנת בת רבי שמואל הלוי ברזאני במאה ה-16 שחיה בכורדיסטן ושמשה גם כראש ישיבה, עליה הבאנו בעבר.

חיל המצב הטורקי באלג'יר לתוניס ופרע פרעות ביהודים. יהודים רבים נמלטו ומצאו מקלט בטרפולי שבלוב השכנה. רבי אברהם יחד עם בנו נמלט גם הוא לטרפולי, הבת פריחא נשארה בתוניס.

עיניך וראה כל העתודים העולים על הצאן – עקודים, נקודים וברודים” (ל,א, יב). כלומר: למראית עין ההדיוט כל העתודים הם חלקים. אבל לאמיתו של דבר נסתרת בתוכם התכונה הרצסיבית-נכנעת של הטלוא. עליך רק לגלות בין הלבנים אותם בני המכלוא ורק להם עליך לאפשר להקים ולדות עם בני המכלוא, ומתוכם ייוולדו לך צאן טלואות.

1. גלוי חוק און-יתר להאטארוזיגוט

באותה שעה נתגלה ליעקב, מלבד כללי התורשה, חידוש נוסף, שעמדו עליו רק בדורנו, והיא התופעה של ההקרוזיס או “און-יתר להאטארוזיגוט”. כלומר שבני-מכלוא עשויים לגלות תכונות של פוריות יתירה לעומת ההומוזיגוטים-הטהורים. (לחלקאים בימינו ידועה תופעה דומה של “און בני המכלוא”, בתירס ובגידולים אחרים, שבני מכלוא מזנים שונים מניבים יכול גבוה יותר מן הזנים הטהורים. במקרה שלפנינו, המדובר בהאטארוזיגוטים ולא בגזעים שונים). הרי שאותן הצאן שנשאו בתוכם את הגנים לחלק ולטלוא (חט), אף שלמראית עין היו דומים לחלקים הטהורים (חח), גילו תכונות של פוריות נוספת שמצאה את ביטוייה באון הזכרים ובהתייחסות מוקדמת יותר של הנקבות. יעקב דאג איפוא שאותם זכרים יכליאו את הנקבות, ועינו החדה של הרועה הוותיק לא הכזיבה אותו בכך. וכאמור, כדי שלבן לא יחשוד בו, שאין הוא נוהג כמנהג הרועים. עשה כמולם: “והיה בכל יחס הצאן המקושרות ושם יעקב את המקלות לעיני הצאן ברהטים ליחמנה במקלות” (מ,א). אולם הוא עשה כן רק בצאן “המקושרות”. וכפי שתירגם אונקלוס, המקושרות הן המבכירות, ואף בין הזכרים גילה יעקב את אלה שלהם און-היתר והכליאים אלו באלו. בדרך זאת הכליאי יעקב רק את המעורבים. אלה ילדו לו ליעקב כבר בדור הראשון צאן טלואות (להלן נברר את האחוז).

התורה ממשיכה: “ובהעטיפי הצאן לא ישים, והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב” (מ,א). העטופים פירוש אונקלוס – “לקשיאי”, היינו המאחרים להתייחס וללדת. אבן עזרא קישר לכאן: “נפשם בהם תתעטף” (תה' קו, ט). העטופים היו איפוא החלושים. שלא גילו “און-יתר”. יעקב היה בטוח שאותם “עטופים” הנם טהורים (חח) ואין כל סיכוי שיילדו או יולידו ולדות טלואים. הוא מיהר איפוא והחזירם ללבן. הרי שכבר בעונה הראשונה קיבל לבן נוסף 25%- האחוזים של הצאן, היינו הטלואים שהסירם מהצאן שהפקיד בידי יעקב, גם את הרבע השני של החלקים הטהורים, יוצא איפוא שלמעשה נשארה לצורך ריבוי אצל יעקב רק מחצית העדר הכולל של לבן, וכולם היו חלקים למראית עין אבל מבחינה גאנוטיפית היו מעורבים (חט). מאלה התכוון יעקב להקים את עדרו הפרטי על טהרת הטלוא. עתה עלינו לחזור לדברי יעקב אל לאה ורחל: “ואביכן התל בי והחליף את משכרתי עשרת מונים... אם כה יאמרו: נקודים יהיה שכרך, וילדו כל הצאן נקודים, ואם כה ואמרו עקודים יהיה שכרך, וילדו כל הצאן עקודים” (ל,א, ז-ח). יוצא איפוא שקודם לעיסקה שאנו דנים בה, הוסכם בין יעקב ללבן על שכר אחר שיקבל, ובכל המקרים התחרט לבן, ורק במקרה האחרון קיבל את הצעתו של יעקב, והיא שלבן יפרד מן הצאן את כל הטלואים, ואתם הטלואים שייולדו מן החלקים יהיו של יעקב. במקרים הקודמים חשד לבן ביעקב, ואולי בצדק, שכיוון את ההכלאות, והשתמש רק בזכרים הטלואים כדי לקבל ולדות טלואים, היינו עקודים או נקודים, והפעם הסכים שיעקב יקבל גם את העקודים, גם את הנקודים, גם את הברודים והטלואים, אנו השתמשנו במונח “טלוא” לציון כל הצורות של הכתמים החומים בכבשים הלבנות, ושל הכתמים הלבנים בעזים השחורות, והנחנו את הטלוא כתכונה רצסיבית אחת אף שידוע כי בכל דרגה של טליאות (“עקוד, נקוד, טלוא” בלשון הכתוב) פעיל גאן נפרד, אבל אין זה משנה את התוצאות שהבאנו.

לשם הבהרת עניין זה נביא כאן קטע מן הספר “יסודות הגאנטיקה” של א. מ. וינצ'סטר הדן אמנם בצבע העור בבקר, אבל אין המצב שונה בכבשים ובעזים. וכך נאמר שם: “יש גזעי בקר שהם בעלי עור טלוא, ויש גזעים שעורם בעל צבע אחיד. מתוך החקירות נתחווור, כי הבדל זה נגרם על ידי זוג של אללים. הגאן לטליאות העור הוא רצסיבי, ואילו הגאן לאחידות העור הוא דומיננטי. תכונה זו נמסרת בירושה כגורם מנדלי פשוט. אולם מידת הטליאות היא שונה מאד בפרטים השונים. אצל מקצת בהמות הטלואים מאותרים

בשוך הקרבות חזר רבי אברהם לתונוס כדי לחפש את בתו אך לשווא, וסביר להניח שנאנסה ונרצחה על ידי הטורקים ומקום קבורתה לא נודע עד עצם היום הזה.

רבי אברהם בקש להנציח את שם ביתו כיאה “לתלמיד חכם”, חצב מקווה טהרה במקום שבו עמדה מיטתה, והעמיד ארון קודש בחדר הסמוך במקום שבו עמדה ספרייתה, והסב את חדרה לבית כנסת על שמה ונשים ונערות שהיו במצוקה נהגו לבוא ולשאת תפילה במקום. ולמעשה פריחא, שלא נשאה מעולם, הפכה “לקדושה עממית”. לרחוב שבו נמצא ביתה של פריחא ניתן השם “זנקת אלחמס” זאת על שם המקווה שנחצב בחדרה. לבית הכנסת ניתן השם “צלאת פריחא” והוא נחשב למקום קדוש אשר משך אליו מבקרים ומתפללים רבים, מאז כינונו סביב שנת 1760. בשנת 1930 לערך, כאשר הרובע היהודי היה על סף התפוררות, פונה בית הכנסת עם היהודים לרובע היהודי החדש. פריחא בת יוסף, כך היא נקראת, הייתה גם משוררת אשר חיברה שירים רבים בעברית, משיריה הרבים נותר שיר שלם אחד בלבד, ועוד ארבע שורות משיר אחר אשר חיברה, המובאות בהמשך.

קיימות גרסאות רבות על דמות זו. יוסי פרי מביא גרסה תוניסאית עממית, מפי “סבאתי פרטוני פראנטי ז’ל”:

כנהוג בימים ההם נהגו נשות הבית לשבת בשעות אחר הצהריים על מפתן הבית, ולספר אישה לרעותה את אשר עבר עליהן במשך היום, מעט רכילות ומעט עניני דיומא, וגם פריחא ואימה (שכלל אינה מוזכרת בגרסה המחקרית שלמעלה) נהגו כך, גם הן היו יושבות על מפתן הבית ומפטפות. והנה עובר ערבי מרוקאי על פי לבושו, מביט במבט חודרני בעיני פריחא ואומר לאימה “עם עיניים של הבת שלך אני יכול לפתוח “קניז” – מטמון מתחת לאדמה (לפריחא הייתה נקודת חן בלובן של העין, שזוהי תופעה בלתי רגילה, והיה מקובל כי על ידי לחישות וכשפים יכלו המכשפים הגויים לעשות פעולות “כישוף”, ובהן פתיחת “קניז”). על כן היהודים נהרו לשמור את בנותיהן, להן הייתה נקודת חן בלובן של העין ודאגו להסתירן מפני מכשפים, ואם את רוצה להתעשר תדליקי נר וכשהאדמה תיפתח את פיה תרד בתך עם הנר בידה אל תוך האדמה ותעלה עם מטבעות זהב מתוך המטמון ואנו נתחלק בו.

אמה של פריחא מהרה אל הבית לקחה נר הדליקה אותו וקראה לביתה פריחא לבוא ולקחת חלק “במבצע”. הערבי המכשף לחש מספר לחישות ולפתע האדמה פתחה את פיה ואי שם בקרקעית בצבץ מטמון הזהב, פריחא עם הנר הדולק בידה ירדה אל תוך מעבה האדמה והחלה להעלות חופנים של מטבעות זהב, בסיום מלאכתה נסגר הפתח, הערבי ואמה של פריחא התחלקו בזהב כפי שהבטיח והערבי הלך לדרכו.

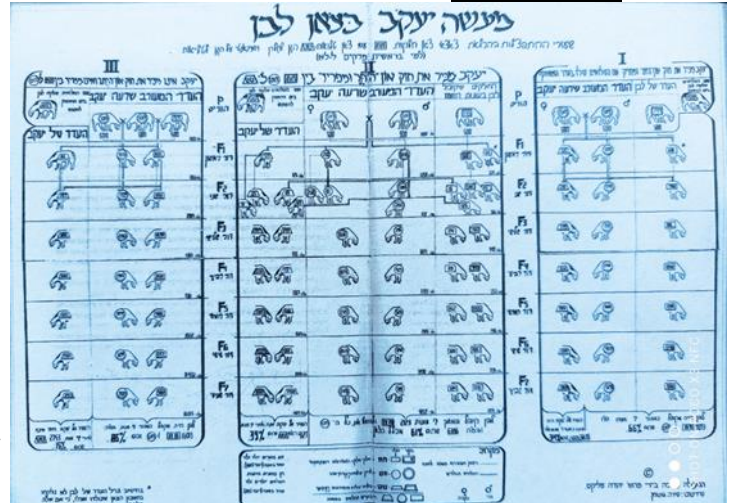
החמדנות והרצון לעוד זהב גרמו לאימה של פריחא לבקש מביתה לבוא ולטול חלק בפתחה נוספת של ה“קניז”. הדליקה האם נר, לחשה מספר לחישות שזכרה מהמכשף הערבי, ולפתע האדמה פתחה את פיה ואי שם במעבה האדמה בצבץ מטמון הזהב. פריחא ירדה בזהירות אל תוך מעבה האדמה והחלה להעלות חופנים של מטבעות זהב, ומסרה אותם לאימה, האם בחנה בעין בוחנת את מספר מטבעות הזהב, ובקשה מפריחא לרדת שוב אל תוך מעבה האדמה ולהעלות עוד מטבעות זהב. פריחא סירבה לרדת בטענה שהירדה אל תוך מעבה האדמה מפחידה אותה מאוד ומה גם הנר הולך ודועך, אך אימה של פריחא המשיכה להתחנן בפני ביתה שתרד שוב ותעלה עוד מספר חופנים של מטבעות זהב, פריחא נכנעה ללחצי אימה ירדה שוב אל תוך מעבה האדמה כדי להעלות עוד חופנים של מטבעות זהב, ולפתע כוב הנר, האדמה סגרה את פיה ופריחא נשארה בתוך מעבה האדמה. אימה של פריחא פרצה בצעקות ובבכי. אך דבר לא עזר ופריחא נשארה במעמקי האדמה. אימה של פריחא הפכה את חדרה של פריחא לבית הכנסת הידוע בני יהודי תוניס “צלאת פריחא” ב“זנקת אלחמס” בחארה של היהודים. פרי מוסף: “אני שמעתי מפי דודתי גינט ממו, ששמעה מפי דודתה כמונה דריקס אשר הייתה גרה מעל לבית הכנסת, שבכל יום היו שומעים קולות של מים נשפכים מתוך דליים בתוך בית הכנסת והמתפללים שהיו מגיעים בכל בוקר אל בית הכנסת היו מוצאים אותו שטוף נקי ומצוחצח. באחד מערבי השבת מצא הגבאי של בית הכנסת פתק בתיבה ובו כתוב: “אני פריחא הלכתי לבית עולמי תגידו עלי קדיש”, ומאותה שבת פסקו קולות המים וניקיון ושיטיפת בית הכנסת פסקו.

שירתה של פריחא בת יוסף, ככינויה, היתה רווית ידע תורני, מהייתה תלמידת החכמים ובקיאיה בתורה. השירה מגלה כיסופי גאולה ותפילה לבואה המהיר.

פנה אלינו ברחמים/בזכות אברהם תמים/
רחם עלינו ממרומים/ האל גואל/לי
בקר ותשמע קולי
רחם על עם סגולתך/כי הם עמך ונחלתך/
מהר קבץ קהילתך/אל הר גליל/

מסביב לראש ולצוואר, בקצתן אנו מוצאים טלאי צבע מפוזרים על פני הגוף, ויש בהמות שטלאי צבע מכסים את מרבית גופן. מידת הטליאות היא תכונה כמותית, מה שמעלה על הדעת, כי היא נקבעת על ידי שורה של גנים. ואכן נראה הדבר כי זוהי הנחה נכונה, שכן אפשר על ידי ברירה לטפח עדר של פרות טלואות הרבה או של טלואות מעט. פרה הנושאת את הגאן הדומיננטי לאחדות הצבע לא תהא טלואה כל עיקר, יהיה אצלה הרכב הגנים למידת הטליאות מה שיהיה."

2. הסבר הטבלאות

אנו הבהרנו את המשמעות הכלכלית-מספרית של מעשה יעקב בצאן לבן בעזרת שלש טבלאות. הטבלה המרכזית (2) מדגימה את חלוקת הצאן בין יעקב ללבן לאור הנאמר בפרשתנו, שלפיה הכיר יעקב בחוק און-היתר (הטרוזיס) שנתגלה לו ע"י המלאך בחלום היילה (לא, יב). ע"כ הבחין יעקב בין ההומוזיגוטים להטרוזיגוטים. הוא מנע את זיווגם של הראשונים ומסרם בעונות הייחום מידן שנה ללבן. טבלה 3 מדגימה את האפשרות שחוק און היתר לא היה מתגלה ליעקב ולא היה בידו להפריד בין החלקים הטהורים למעורבים. טבלה 1 מתארת מצב שיעקב אמנם היה מכיר את חוק און-היתר אבל היה מחזיק את הטלואים שלו בעדר המשותף. בשלש הטבלאות הינחנו שבהסכם האחרון רעה יעקב את צאן לבן במשך שבע עונות המלטה. למען פשטות החישובים הינחנו שבפרוס ההסכם מנה עדרו של לבן 2000 ראש, כולם מבוגרים, חציים זכרים וחציים נקבות לקחנו בחשבון שגיל ההמלטה שונה אצל הטליות המתבגרות באשר חלקן ממליטות בגיל 15 חודש וחלק בגיל 20 חודש, לכן הינחנו שרק מחצית מזוגות הטלאים המתבגרים ממליטים וילד אחד בעונה בעוד שכל זוג בוגרים יולד וילד אחד בעונה. בטבלה המרכזית 2 הדגמנו בנפרד את הריבוי אצל הבוגרים והטלאים. בטבלאות הצדדיות הבאנו, למען פשטות החישובים, במצורף. את ההשתלשלות מדור ההורים הדגמנו בשתי עונות. בדורות ההמשך מורכבת מאד ההשתלשלות והסתפקנו במספרים שהעלינו במחשב. בשלוש הטבלאות הינחנו, כי בפרוס ההסכם בין יעקב ללבן ("דור ההורים") כלל עדרו של לבן 3/4 חלקים ורבע טלואים, כלומר בעדר של 2000 ראש היו 500 טלואים, אותם לקח לבן ביום הראשון להסכם ונתנם ביד בניו (ל, לה). בידי יעקב הפקיד לבן את 1500 הנותרים, כולם חלקים למראית העין, באותה שעה לא יכול היה להבחין ביניהם אילו מהם חלקים טהורים (חח) ואילו נושאים את הגן לטליאות (חט). רק בעונת הזיווג הבחין יעקב באון-היתר של המקושרים (חט) לעומת חולשת "העטופים" (חח), האחרונים איחרו להתייחס ואותם נתן יעקב ללבן, וכך נהג בכל עונת ייחום ל, מב עתה התחיל יעקב לרעות את הנותר – 1000 ראש חלקים למראית עין (חט). ומצאצאי עדר זה קיווה להקים את עדרו הפרטי, שהוא על טהרת הטלואים (טט). בדור הראשון נולדו 123 חלקים טהורים (חח) אותם מסר ללבן. כן נולדו 125 טלואים, אותם לקח יעקב בשכר והפרידם משאר העדר, כנאמר: "והכשבים המריד יעקב, ויתן פני הצאן אל עקוד, וכל חום בצאן לבן, וישת לו - עדרים לבדו, ולא שתם על צאן לבן" (ל, מב). רש"י פירש: "הנולדים עקודים נקודים הבדיל והפריד לעצמן ועשה אותן עדר לבדו והוליד אותו העדר העקוד

בקר ותשמע קולי.
 יחיד נשא ונעלם/פדה בנך כשה נאלם/
 ובנה דביר ואולם/ותמוך גורלי./
 בקר ותשמע קולי.
 חוס וחמול עלינו/ולציון העלינו/
 והקם דבירך אלינו/ צורי וגואלי./
 בקר ותשמע קולי.
 אלי, שמע תחינתי/אדון בוחר רינתי/
 האל מגני ומנתי/כוסי וחבלי./
 בקר ותשמע קולי.
 בת יוסף מייחלת/הטוב ממך שואלת/
 מהר ארצה תהי נוחלת/מידי הישמעאלי.
 בקר ותשמע קולי.
 אבי, ברוב רחמך/החש מושיע עמך/
 ועשה למען שמך/כל חטא מחול לי./
 בקר ותשמע קולי.
 בוראי, רחם יחידתי/צורי, חזק קהילתי/
 והעלני לארץ חמדותי/ואקטר כלילי./
 בקר ותשמע קולי.
 בתוך רבים אהללנו/
 דגלו ירים באהלינו/הפלא חסדך אלינו/
 ורצה חן זה קולי./בקר ותשמע קולי.

מומלץ להרחיב דעת בעזרת מאמרו של יוסף שיטרית, "פריחא בת רבי אברהם: נוספות על משוררת עברייא ממארוקו במאה הי"ח", פעמים 55, עמ' 126. ובאתר [https://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_55.7\(1\).pdf](https://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_55.7(1).pdf) וכן יוסף שיטרית, פיוטי פריחא בת יוסף ותעודה חדשה על חייה ומותה, בתוך: "דחק, כתב עת לספרות טובה", כרך א' (יוני תשע"א), עמ' 36-42. http://media.wix.com/ugd/47130e_cd1ccc91d6b0f212a7daad2ecf0f7080.pdf וכן ב- [https://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_4.5\(1\).pdf](https://www.ybz.org.il/Uploads/dbsAttachedFiles/Article_4.5(1).pdf)

יוסף שיטרית הוא פרופסור אמריטוס בחוגים לשפה וספרות צרפתית וללשון עברית באוניברסיטת חיפה וראש המרכז לחקר התרבות היהודית בספרד ובארצות האסלאם, יליד תארודאנת, 1941, דמות מרתקת בעצמו.

מספר האגדה

מדרש איכה רבה, פחשתא א, פסקה זמדרש איכה רבה, פרשה א, פסקה טמדרש איכה רבה, פרשה א, פסקה יט.

אָחַד מֵאַתְיַנִּס בְּאֵ לִירוּשָׁלַיִם. מֵצֵא תֵינּוֹק אֶחָד וְנִתֵּן לוֹ פְּרוּטוֹת, אָמַר לוֹ: לָךְ וּמֵצֵא וְהָבֵא לִי מָה שְׂאֵכֵל וְאֶשְׁבַּע וְאוֹתִיר וְאֶטֶל לְדָרְךָ. הִלָּךְ הַתֵּינּוֹק וְהָבִיא לוֹ מֶלַח. אָמַר לוֹ: מֶלַח אֶמְרָתִי לָךְ שֶׁתְּבִיא לִי? אָמַר לוֹ: וְלֹא כֵן אֶמְרָתִי לִי "לָךְ וְהָבֵא לִי מָה שְׂאֵכֵל וְאֶשְׁבַּע וְאוֹתִיר וְאֶטֶל לְדָרְךָ"? חִידָה, שֵׁשׁ בָּזָה שֶׁתֵּאֱכַל וְתִשְׁבַּע וְתוֹתִיר וְתִטֵּל לְדָרְךָ.

אָחַד מֵאַתְיַנִּס בְּאֵ לִירוּשָׁלַיִם. מֵצֵא תֵינּוֹק אֶחָד וְנִתֵּן לוֹ פְּרוּטוֹת, אָמַר לוֹ: לָךְ וְהָבֵא בִיצִים וְגִבְנִיּוֹת. כְּשֶׁבֵּא אָמַר לוֹ: הֲרֵאֲנִי אִיזוּהִי גִבְנִיָה שֶׁל עֵז לְבָנָה וְאִיזוּהִי שֶׁל עֵז שְׁחָרָה? אָמַר לוֹ הַתֵּינּוֹק: אֲתָה אָדָם זָקֵן, הֲרֵאֲנִי אֲתָה אִיזוּהִי בִיצָה שֶׁל תְּרַנְגֵּלֶת לְבָנָה וְאִיזוּהִי שֶׁל שְׁחָרָה.

מַעֲשֵׂה בְרִי? הַיּוֹשֵׁעַ שֶׁהִיָּה מְהֻלָּךְ בְּדָרְךָ וּמֵצֵא תֵינּוֹק אֶחָד וְגִבְדוֹ כְּלֵי מִכְסָה. אָמַר לוֹ: מָה בְּיָדְךָ מִכְסָה בְּכָלִי זֶה? אָמַר: אֵלֶי הִיָּתָה אֲמָא רוּצָה שֶׁתֵּדַע מָה שֵׁשׁ עֲמִי לֹא הִיָּתָה אוֹמְרָת לִי: "כְּפִסְחוּ".

כְּנֹן שֶׁנִּכְנַס לְעִיר מֵצֵא תֵינּוֹק עוֹמְדָת וּמִמְלָאָה מִן הָעִיר. אָמַר לָהּ: הִשְׁקִינִי מִיָּם. אָמְרָה לוֹ: לָךְ וְלַחֲמוּרְךָ. כְּנֹן שֶׁשְׁתָּה וּפְנָה לִילָךְ אָמַר לָהּ: בְּתִי, עֲשִׂית כְּמַעֲשֵׂה רַבָּקָה. אָמְרָה לוֹ: אֲנִי עֲשִׂיתִי כְּמַעֲשֵׂה רַבָּקָה – וְאַתָּה לֹא עֲשִׂיתִי כְּמַעֲשֵׂה אֱלִיעֶזֶר.

חיי טרה – עיסקת מקרקעין

הרב אורי שרקי שליט"א

ביקש אברהם אבינו לקנות אחיזה בקרב בני חת, בתור אזרח הארץ. לשם כך הוא מציג את הצד השווה בינו לבנים: "גר ותושב אנוכיי", אברהם חש שהוא מצד נשמתו, גר בעולם, ומצד הטבע, תושב. הוא מוסיף שאף הם כמוהו: "עמכם". בני חת אינם מקבלים את משנתו של אברהם, המחברת באישיות אחת את שתי צורות הקיום האנושי. הם סבורים שהעולם מחולק בין אנשים רוחניים ואנשים

לפני הצאן, ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם." להלכה רשאי היה יעקב להחזיק את הטלואים שלו בתוך העדר המשותף (השווה דברי הרמב"ן כנגד פירושו הנ"ל של רש"י). ברם נראה שבכך שהפריד את הטלואים עשה יעקב מחווה נוספת כלפי לבן, כדי שירבו צאצאיהם – הטלואים. יעקב לא רצה לתת פתחון פה ללבן, כדי שלא יתחרט, כפי שהתחרט פעמים קודמות (לא, ז). ומעניין לציין שבסופו של דבר לא רק שיעקב לא הפסיד ע"י הפרדת הטלואים, כי אם הרויח מזה (ר' להלן). טבלה 2 מלמדת אותנו שבדור הראשון קיבל יעקב 125 ראש בלבד (טט). כמות כזאת (חח) קיבל גם לבן ולהם יש להוסיף את 500 החלקים (מדור ההורים) שקיבל לבן. בעונה הראשונה מנה אפוא עדרו הפרטי של לבן 625 ראש ושל יעקב 125 בלבד. מבחינה מספרית הלך והשתפר מצב עדר הטלואים (טט) של יעקב מדור לדור. בדור השני הגיע 297-ראש. אלה כללו 125 שקיבל בעונה הראשונה : 31 הוולדות שנולדו להם ובנוסף 141 הולדות שנולדו בעדר המשותף. בעדרו של לבן נוספו 625- מהעונה הקודמת 141 החלקים (הטלואים) (חח) שנולדו בעדר המשותף. לא נלקחו בחשבון הולדות שנולדו אצל לבן, שהרי ענייננו רק הצאן שיעקב רעה אותם ומסרם ללבן. מסיבה זו הלך וגדל מספר הצאן שבעדר הפרטי של יעקב שהגיע בתום 7 עונות 4127-ראש. לבן קיבל במשך זמן זה רק 2129 ראש, אבל בסיום ההסכם נאלץ בודאי יעקב למסור לו את כל הצאן שהיו בעדר המשותף (טט), 4257 במספר, ובסך הכל קיבל לבן 6386 כבשים ועזים בידי יעקב נותרו אפוא 39% מהעדר שרעה, אחוז גבוה זה ודאי שלבן לא שיערו ולא יכול היה יעקב להגיע אליו אלא בזכות התגלית של און-היתר, שעל ידיה למד להבחין בין החלקים (הטלואים) (חח), שמסרם ללבן ובין ההטרוזיגוטים (הט), מצאצאיהם הקים את עדרו.

עיון בטבלה 3 מעמיד אותנו על החשיבות הכלכלית שהפיק יעקב מגילוי חוק און-היתר. מתברר. שלולא ידע יעקב חוק זה והיה מחזיק את החלקים (הטלואים) (חח) בעדר המשותף, היה עדרו של יעקב מגיע רק ל-15% מכלל הצאן, במקום 39% שהיו שלו בזכות ידיעת החוק. נשארה עדיין הבעייה שכבר העלינו :מה היה לולא הפריד יעקב מדי שנה את הטלואים (טט) המגיעים לו, ובמקום זה היה מחזיקם בעדר המשותף. ואכן מן הכתובים נראה שהיה רשאי לעשות זאת. בכל זאת הפריד יעקב. והנה עיון בטבלה 1 מוכיח שלו היה יעקב מחזיק את הטלואים בעדר המשותף, לא רק שמספר הטלואים לא היה עולה, כי אם בדור השביעי היה מגיע רק ל-34% מכלל הצאן, במקום 39% שקיבל לאחר הפרדת הצאן הטלואות () מסקנתנו היא אפוא שהפרקים ל-לא של ספר בראשית הם המיסמך הראשון בכתב על בקיאות, הלכה למעשה. בחוקי התורשה ואון-היתר (הטרוזיס), כללים אלה נתגלו רק 3500 שנה אחרי כן ע"י מנדל וחוקרים אחרים. יעקב אבינו קנה אפוא את הבכורה בגילוי חוקי התורשה, והוא "איש תם יושב אהלים".

הזיקה לסיפור הדודאים ולקחו

לאור דברים אלה יובן לנו למה הקדישה התורה פסוקים רבים לענין זה של מעשה יעקב בצאן לבן. גם העובדה שמעשה זה נזכר בפרקנו לאחר סיפור הדודאים (ל, יד-יח) אומרת דרשני. מקובלת הדעה שהתורה נתכוונה למסור שהדודאים מסייעים להריון וללידה. ברם עיון בכתובים עשוי להוביל לרעיון שונה בהחלט. הכתוב מצייין בסיום מעשה הדודאים "וישמע אלהים אל לאה ותהר ותלד.. הרי שדווקא לאה שמסרה את הדודאים התעברה ולא רחל שקיבלתם. נראה אפוא שכוונת התורה היתה בשתי הפרשיות – הדודאים והצאן – להעביר מסר שבא להפריך את הדעה המקובלת. ופשרו הוא: לא הדודאים ושאר הסגולות יש בהם כדי לסייע להתעברות ולא המקלות המפוצלים יש בהם כדי להועיל בקביעת תכונות הוולד. ההריון, הלידה והתורשה הם בידי שמים. וחוקיהם הם בחינת "סוד ד' ליראיו".

ארציים. לדעתם אברהם הוא "נשיא א-לוהים" ואילו הם "עם הארץ", ומסרבים להעניק לו אחוזת קבר, שתהפוך אותו לאזרח הארץ, אלא מרשים לו להשתמש בקבריהם, בלי זכות קניין.

לעזרתו של אברהם נחלץ עפרון בן צוחר, המכיר ביכולתו של אברהם לרומם את האנושות מנפילתה. שמו מעיד שהוא יודע שהאדם בראשיתו היה צחור וזך ונהיה עפרי. הוא מצפה לכך שאברהם יעלה את האנושות, בבחינת "ויקם שדה עפרון", כשהוא מתחבר למקום קבורת אדם הראשון.

מערה אינה משמשת לחקלאות אלא לקבורה. שדה משמשת לכתחילה לחקלאות ובדיעבד לקבורה. אברהם מבקש לקנות את המערה בלבד, כדי שיובהר שזו אחוזת קבר, המקנה לפי חוקי קדם, אזרחות של קבע. עפרון מבהיר לו שבני חת לא יתנו יד למהלך כזה, ולכן מציע לו לקנות את השדה, ואת המערה כחלק ממנו. אך אם כך, יטענו בני חת שאין זו אחוזת קבר רשמית אלא שטח חקלאי שבו נעשה שימוש חריג של קבורה. והרי הפתרון המבריק של עפרון. קרקע נקנית בכסף או בחזקה. אם השדה תיקנה בכסף, יטענו בני חת שזה שטח חקלאי. אך אם היא תיקנה בחזקה, אופי השטח ייקבע על פי הפעולה של הקונה: אם נטיעת עצים, זו שדה. ואם קבורה, זו אחוזת קבר. "לעני בני חת" הכסף נחשב מאוד, ולכן הם משוכנעים שמתן המעות גמר את הקניין. אבל עפרון הרומז לאברהם "שמעני", מבהיר שהכסף באמת אינו נחשב בעיניהם "ביני ובינך – ולא לפי סברתם של בני חת – מה היא, ואת מתך קבור, ורק אז תעבור הבעלות.

אברהם עשה כעצתו "וישמע אברהם אל עפרון". התוצאה היתה גרסה כפולה בהבנת פעולת הקניין: "ויקם שדה עפרון השדה והמערה אשר בו, וכל העץ אשר בשדה", בהדגשת האופי הקלאי, "לאברהם למקנה לעיני בני חת". אבל: "ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה על פני ממרא", ורק אז, "ויקם השדה והמערה אשר-בו לאברהם לאחזת קבר מאת בני חת".

פרפראות לפרשה

ויהיו חיי שרה. "ויהיו" בגימטריא 37, כי שנים אלו היו עיקר השנים הטובות של שרה אמנו, משנולד יצחק עד שמתה שרה היו 37 שנים.

ברש"י: בת ק' כבת כ'. יש מפרשים שכך דרכו של אדם, בימי צעירותו קשור הוא בטבעו לתאוות העולם הזה ולעומת זה חזק הוא בזריזות, אמנם באיש זקן הדרך היא הפוכה שזריזותו חלשה אבל לעומת זאת הוא לא קשור לתאוות העולם הזה כמו בצעירותו, וזה בא הכתוב להודיענו ששרה היו לה שתי המעלות גם יחד, שגם היתה כל ימיה כמו בת כ' לענין הזריזות וגם היתה בת ק' רחוקה מתאוות העולם הזה כל ימיה.

שני חיי שרה, ומפרש רש"י **כולם שוין לטובה.** והנה באמת לשרה היה הרבה צער ויסורים בחייה, עד תשעים שנה לא היו לה בנים וגם נלקחה בבית פרעה ובבית אבימלך, וגם מיסורי רעב היה לה, ובכל זאת קבלה הכל באהבה, וזה הפירוש **כולם שוין לטובה**, שאף הימים הקשים היו נחשבים בעיניה לטובה.

לספוד לשרה ולבנתה. למה כתוב קודם לספוד ואח"כ לשון בכיה שלא כדרך האבלים שבתחלה הם בוכים ואח"כ מספידים, ומתרגלים כי כשצדיק מת בתחלה לא מרגישים כל כך את ההעדר וככל שעובר הזמן אז מרגישים את החסרון של הצדיק, ולכן כתוב קודם לספוד ואח"כ לבנתה, שהבכיה באה אחר כך כשמרגישים החסרון.

ולבנתה כתוב כ' קטן. הבעל הטורים אומר שבכה רק קצת מפני שהיתה כבר זקנה. יש עוד פירוש שלא יאמרו שאברהם מתחרט מהעקידה, שהרי בגלל העקידה שנתבשרה שרה מתה, לכן בכה רק קצת. ויש עוד פירוש שזה נראה כאילו כתוב **ולבנתה**, מפני שבאותו פרק מתה גם הבת של אברהם.

יש שתי פרשיות שמדובר בהם ממיתה ובכל זאת נקראת הפרשה בלשון חיים, פרשת **חיי שרה**, שמדובר ממיתה שרה ואברהם, ופרשת **ויחי**, שמדובר בה ממיתה יעקב ויוסף ונקראו **ויחי**, כי צדיקים גם במיתתם נקראים חיים.

בני חת. בפרשה מוזכרים **בני חת** עשר פעמים, אמר ר' אלעזר כמה דיו נשפך וכמה קולמוסין משתברים כדי לכתוב 10 פעמים **בני חת**. אלא להורות לנו שכל המברר מקחו של צדיק כאילו קיים את עשרת הדברות.

וירא – אני יודע!

1. כי ע"י בשורת העקדה נפטרה שרה 2. שם אדם גדול בענקים 3.
4. ארבע מאות "ויקם שדה עפרון" 5. כמו שנתברכו אבותינו, בכל
6. מכל כל 6. כי היא שוכנת בין שני נהרות 7. "ואכלת ושבעת" 8.
9. קפצה 9. אליעזר, רבקה ולבן 10. שיחתו, בנים 11. שנה, כדי שתכין
- את הנדוניה 12. זיווגו של האדם מן השמים 13. פעולותיו של יצחק
14. "ויאֱהָבָהּ" 15. מכך שאברהם נתן להם מתנות ושילחם 16. "זקן
- בא בימים"

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

ספור לשבת

הרב בן ציון אבא שאול פתח את שיעורו בישיבת פורת יוסף בקושיה חמורה על הגמרא, שאף אחד מן התלמידים לא הצליח להשיב עליה. לאחר כמה דקות מבוכה, פרס הרב אבא שאול בפני תלמידיו פירוש מפולפל ומבריק, שלשמעו התמלאו כל התלמידים השתאות והערצה. מיד כשסיים הרב אבא שאול לתרץ את הקושיה, החל להציע הסבר נוסף, מפולפל אף יותר מקודמו, שגרף גם הוא הנהוני הסכמה והתפעמות. כשסיים הרב בן ציון אבא שאול להציע את התירוץ השני, עצר את השיעור והכריז: "שני התירוצים שהצעתי אומנם עמוקים ומפולפלים, אך אמת אין בהם," ומיד הסביר את הבעיות הטמונות בכל פירוש.

שוב היו התלמידים נבוכים אל מול הקשיים בסוגיית הגמרא, אך לא לאורך זמן. במהרה הציע הרב אבא שאול פירוש שלישי, פירוש המבוסס סברה פשוטה (לא מתחכמת ומתפלפלת), ומתיישב על לב השומעים. חתם הרב אבא שאול את השיעור ואמר לתלמידיו: "את הפירושים המפולפלים הבאתי כדי ללמדכם על הפיתוי שבפלפול. אך בסופו של דבר – אין טובה מן הדרך הישרה והפשוטה.

כך סיפר הראשון לציון, הרב מרדכי אליהו: מעשה ברב גדול וחשוב מחוץ לארץ שהגיע לביקור בארץ הקודש ובא אל העיר צפת. ההתרגשות לקראת בואו הייתה גדולה ורבים מבני העיר הגיעו לקבל את פניו ולשמוע את דבריו.

לפתע, באמצע הביקור נשבו רוחות והחל לרדת גשם. כמה מן האנשים מיהרו לפתוח את המטריות כדי להגן על הרב החשוב מפני הגשם. אמר להם הרב בחיך: "סוף סוף אני זוכה שהגשמים של ארץ ישראל ישטפו את פניי, ואתם מסתירים אותם ממני?"

אָבִינוּ מִלְכֵנוּ מְנַע מִגְּפָה מִנְחָלְתָּךְ וְשָׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוּלֵי עַמְּךָ

בס"ד

מורשת עדי

עלון בית-הכנסת בעדי

עלון 715 שבת תולדות בכסלו תשפ"ג 26 נובמבר 2022

לע"נ יהושע בן אסתר נלב"ע ז' חשוון, חיים בן נעמי כ' תשרי, חיים בן יעקב א אדר, גילה פירחה בת גרציה י"ח תמוז, ברוריה בת חנה כ תמוז, חנה בת מסעודה כג בתמוז, תנצב"ה

לרפואת: אסתר בת רחל, עפר בן הניה, רחל בת יהודית-דודי, מרי בת רחמה, יהודה יצחק בן איריס, יעקב בן סימי, שמחה בת כוכבה, ניר בן שמחה, גל בן רחל, אברהם בר אב, נעמה בת מירב, מירב בת מרים יהושע בן גבריאלה (גבי), זיוה ז'ולית בת חסיבה

השבוע בדברי הימים

כניסת שבת: 1605 צאת שבת 17135

ב כסלו - ה'תקצ"ה - הפעם האחרונה שזמן שאילת גשמים בגולה התחיל בתאריך זה (ראה הרחבה) ה'תצ"ג - נוסד העיתון "הפלסטיין פוסט" ה'תש"ג - גרמניה הנאצית משלימה כיבוש צרפת ה'תש"ה - אנצו סרני, מצנחני היישוב, הוצא להורג בידי הנאצים ה'תש"ג - "פורים היטלר" יהודי קזבלנקה נצלו מידי הנאצים חיברו מגילה בשם מגילת היטלר ה'תש"ד - נפטר ר' עקיבא סופר מפרשבורג, בעל מח"ס "דעת סופר" ה'תשכ"ג - נפטר הרב אהרן קוטלר מייסד ישיבת לייקווד (ארה"ב)

ג כסלו ימי בית שני - הוצאו פסילי האלילים מן העזרה ונקבע בו יום-טוב. ה'תרס"ב (1902) - נוסדה המושבה סג'רה (אילנה). ה'תרע"ט - נפטר הרב רפאל טבוש עדס ענתבי, מגדולי פייטני ארם צובה ומחבר השיר רפא צירי, מעוזי, עזרני אל חי, אתה אל כביר, מלך רחמן, ועוד ה'תש"ל - נפטר אברהם קריניצי, ראש עיריית רמת גן.

ד' כסלו - החתם סופר (דרשות חלק ב') כותב שיום זה הוא יום שמחה, לפי ביאורו שא' בכסלו שקול כנגד יום כיפור, ולפיכך יום זה מכוון כנגד חג הסוכות ולכן יש לתת צדקה ומתנות לאביונים ביום זה. לדבריו, לכן ביום זה שאלו עם ישראל את הנביא זכריה (ספר זכריה, פרק ד') האם לנהוג את הצומות, כיוון שראש חודש כסלו היה יום צום, ולאחר מכן ארבעה ימים המתינו "לבקש את פני ה'" כמו ארבעת הימים שבין יום כיפור לסוכות שיש לחכות בהם ל"פני ה'", ולאחר מכן נגשו לשאול את שאלתם. ה'תרל"ח - נפטר הרב יעקב דוד קאליש, זצ"ל, האדמו"ר הראשון לבית אמשינוב. ה'ת"ש - נפטר הרב נחום ווידנפלד, רב בדומברובה שבגליציה ומחבר שו"ת "חזון נחום" (ה'תש"ה - חביבה רייך הי"ד, פרטיונית יהודיה, מצנחני היישוב, הוצאה להורג על ידי הגרמנים (הרחבה תשע"ו). ה'תשל"ו - נפטר ד"ר אברהם יעקב ברור, רב, גאוגרף והיסטוריון ישראלי ה'תשנ"ה - נפטר הרב רפאל כדיר צבאן, זקן רבני תוניס, רב העיר נתיבות וחבר מועצת הרבנות הראשית

ד"ר מרדכי ארגמן - כל הזכויות שמורות ©

ה' כסלו - ה'שצ"ב - נפטר רבי שמואל אליעזר הלוי איידלס זצ"ל - המהרש"א. ה'תרצ"ד - נוסד מושב העובדים כפר הרא"ה בעמק חפר. ה'תרצ"ח - חמישה חברי גרעין "במעלה" נרצחים על ידי ערבים סמוך לקרית ענבים. לזכרם מוקם שם היישוב מעלה החמישה. ה'תש"ט - חנוכת כביש הגבורה, סלילת הכביש איפשרה קשר תחבורתי רציף ונוח בין ירושלים לשפלה ומישור החוף. ה'תשמ"ח - ליל הגילשוניס. ה'תשס"ג - מחבל רוצח חמישה בקיבוץ מצר, בהם אם ושני פעוטיה.

ו' כסלו ה'תש"ן - נפטר יהושע חנקין, מראשי הפעילים לרכישת קרקעות להתיישבות בארץ ישראל (הרחבה תשע"ט) ה'תשי"ח - נפטר הרב חיים מיכאל דב ויסמנדל, רב חרדי מפעילי ההצלה הבולטים בתקופת השואה ה'תשכ"ד - נשיא ארצות הברית ג'ון פ. קנדי נרצח ה'תשכ"ח - נפטר הרב דב מאיר רובמן, ראש ישיבת "אור תורה" בוולקומיר שבליטא ומייסד וראש ישיבת תפארת ישראל ותפארת הכרמל ה'תשל"ד - נפטר דוד בן-גוריון, ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל ה'תשנ"ה - נפטר רבי יחזקאל שרגא ליפשיץ הברשטאם, האדמו"ר השלישי בשושלת סטרופקוב ה'תשס"ג - אסתר רזיאל-נאור, חברת כנסת ופעילה באצ"ל ה'תשל"ו - החלטה 3379 של העצרת הכללית של האו"ם משווה את הציונות לגזענות, (בוטלה ב-1991)

ז' כסלו - מות הורדוס (מגילת תענית, פרק ט). ה'תרע"ט - מסתיימת מלחמת העולם הראשונה בשעה 11:11; פולין מכריזה עצמאות. ה'תשי"ב - נפטר הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל (ראה הרחבה תשעד).

תולדות - מי יודע?

הרב זאב ויטמן <https://www.yeshiva.org.il/midrash/22861>

התשובות נכתבו ע"י צוות אתר ישיבה.

א. סעודות ומשתאות בפרשתנו:

הראשונה - אֲדָם לְאָדָם, השניה - משתה בבאר שבע, השלישית - מטעמי עזים בתיים, הרביעית - מעדני צייד מהשדה, החמישית בהפטרה (בתשמ"ה- שבת ערב ראש חודש) - סעודה חגיגית, וכמוה גם למחרת היום - השישית.

ב. פעילות סודית כנגד ראש המשפחה נובעת ממחלוקת על הראוי לירושה. זאת מצא בפרשה וגם בהפטרה.

ועוד מצא בריחה מחשש הריגה, שוב בשתייהן חוזרת ומופיעה.

התמצא פרטים נוספים דומים בין אלו שני הספורים?

ג. "ויבא מן השדה" - איש שדה,

"צא השדה" נאמר למי שבגדיו "כריח שדה".

התדע כמה שנים חלפו בין הביאה והיציאה? (רש"י)

ד. מצא: מי סתם ומי שטם, מי ברוך ה' ומי ברכו ה',

ועוד ברכה נכבדה ונאמנה, שבירושלים קמה והייתה לשכונה!

ה. תחפושות: כעננית והיא יהודית. רשע והוא רב.

פרשת תולדות

תולדות מתחילה בפרק כ"ה פסוק יט, ומסתיימת בפרק כ"ח פסוק ט. מקור שמה בפסוק הפותח אותה: "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יַצְחָק, בֶּן-אֲבְרָהָם", היא הפרשה ה-6 בתורה וה-6 בחומש בראשית. הפרשה נכתבת ב-173 שורות בספר תורה ויש בה 4 פרשיות (מיקום 44), מתוכן 2 פרשיות פתוחות ו-2 סתומות. בפרשה יש 106 פסוקים (מיקום 29), 1432 מילים (מיקום 34) ו-5426 אותיות (מיקום 33). לפי ספר החינוך יש בפרשת תולדות 0 מצוות (מיקום 37), מתוכן 0 מצוות עשה (מיקום 34) ו-0 מצוות לא תעשה (32). כותב רש"י: "וואלה תולדות יצחק - יעקב ועשיו האמורים בפרשה" - שהם במרכז הפרשה. תחילה הפרשה מתארת את התפילה של יצחק אבינו ושל רבקה אימנו. כתב רש"י: "לנכח אשתו - זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת". תרגום יונתן בן עוזיאל מפרש כי יצחק הלך לחר המוריה להתפלל, מקום אשר עקדו אביו ו"ויהפוך יצחק בתפילתו דעתו של הקב"ה ממה שגזר על אשתו". הקב"ה מקבל את תפילתם וכך מתחילה העלילה של הפרשה: על העדר האות אלף "והנה תומם" מבאר רש"י: "ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע". עשיו מכר את בכורתו ויצא

מרמה שהיא חכמה. ימים אחדים שהיו לעשרים שנים.

ו. מי הוא: מיותר על זכותו מחשש למוות?

מצפה למוותו של לא יודע יום מותו.

גורם לאמירת קצתי בחיי, ע"י דורשת אל ש-די.

דרישה כזו אף היא בגללו,

מאי רצון לחיות עקב התרוצצותו. הסבר!

ז. מי הוא: שבגלל קיום מצוות כיבוד הורים,

קושר קשרי נישואין שניים? כמו-כן, מקפיד הוא על גיל

הנישואין, וזאת בנישואיו הראשונים. הסבר!

מה עוד מסופר על מעשיו, הנובעים בגלל כיבוד הוריו?

ח. שני אחים מנחה מביאים, לברכה מצפים וכמהים.

הגדול נדחה ורבתה הקנאה, תכנית הריגה – זו התוצאה.

כל זאת בפרשה, ולא בראשונה!

ט. צוואר שני אחים בפרשה. על האחד – עול ששם אב,

על האחר – עור ששמה אם. התוכל לנסות ולזכור?

איזהו העול ואיזהו העור?

י. מצא: שלוש שבועות בפרשה, ועוד אחת בהפטר.

(חלקן נזכר קיומן - התדע למצוא היכן?)

שאלת גשמים בגולה

בתלמוד הבבלי העניית י א נקבע שבבבל יש להתחיל לשאול את

הגשמים ביום ה-60 מתקופת תשרי, כיוון שאז מתחיל הצורך

לגשם **בבבל**. בהתאם לכך נוהגים בכל המקומות בחוץ לארץ.

במאות ה-20 וה-21, זה חל ב-5 בדצמבר כשחודש פברואר

שאריו 28 יום, או ב-6 בדצמבר כשחודש פברואר שאריו 29

יום, ומתחילים לפי היום ההלכתי, דהיינו בתפילת ערבית של

היום שלפניו. **הרא"ש** מובא בארבעה טורים, אורח חיים, סימן קי"ז תמה

על המנהג לשאול בכל המקומות לפי ההלכה שנקבעה בבבל

לפי צורכי הגשם המקומיים בה. לכאורה, על פי העקרונות

שנקבע בתלמוד הקובע שכל מקום שואל גשמים על פי צרכיו,

אין סיבה שכל העולם ינהג כבבבל, ובמקומות שצריכים גשם

בכל השנה יש לשאול גשם כל השנה. על אף דבריו, **בשולחן**

ערוך נפסק שבכל מקום שאינו ארץ ישראל נגזרים אחרי בבל

ומתחילים לשאול גשם 60 יום אחרי תקופת תשרי. עם זאת,

אומרים **שהרב חיים הלוי סולובייצ'יק** חשש לדברי הרא"ש,

ואמר "ותן טל ומטר לברכה" בברכת שומע תפילה במשך כל

השנה. אנו, שזוכים להיות תושבי ארץ ישראל כמובן נוהגים

לשאול גשמים ב-ז' בחשוון כמנהג ארץ ישראל בזמן שבית

המקדש קיים ואולם לפי הגיון הדברים **כשבית המקדש**

לאסוננו עדיין הרב ועימו הטעם לדחית שאלת הגשמים לצורך

חזרת עולי הרגל לבתיהם, עלינו לבקש גשמים כבר משמיני

עצרת, אז הם מוזכרים בברכת גבורות, למען הדיוק ממוצאי

החג שהרי אין מבקשים בברכת השנים במועד עצמו ואולם,

אנו משמרים את המנהג הקדום שמימי הבית, מתוך געגועים

ושאיפה לחידושו במהרה בימינו אמן. יחד עם זאת, קושיית

שאלת הגשמים רלבנטית בימינו, חרף העובדה כי חלק גדול

מעמנו יושב בארץ, במיוחד לאור הניידות והארעיות הרבים

המאפיינים אורח חיים עכשווי נביא שיעור מענין מאתרו

"עולמות" של הרב צבי רייזמן איש עסקים, נדבן ומחבר ספרי

הלכה ומחשבה, ע"י הרב יעקב יהודה זילברליכט:

שאלת גשמים

בין ז" במרחשון ועד ס" לתקופה ובארצות הדרומיות

א. בסוגיית הגמרא ובפוסקים מפורשים שני תאריכים לשאלת

גשמים: בארץ ישראל בליל ז" במרחשון, ובחו"ל ביום ס"

לתקופה. ודנו הפוסקים כיצד ינהגו הנוסעים ארץ ישראל

לחו"ל או מחו"ל לארץ ישראל בימים אלו.

ב. **בן ארץ ישראל הנוסע לחו"ל לאחר ליל ז" במרחשון** (מה

הדין כשנוסע לתקופה ארוכה, אך אשתו ובניו נותרו בארץ

ישראל/ הנוסע בכוונה להשתקע בחו"ל)

ג. **בן ארץ ישראל הנוסע לחו"ל קודם ליל ז" במרחשון** (מה

הדין כשנוסע למקומות שאין בהם ישוב יהודי, כגון להשתטח

על קברי צדיקים).

ד. **בן חו"ל הבא לארץ ישראל** - כיצד ינהג בארץ ישראל

כשבדעתו לחזור לחו"ל לאחר ס" לתקופה, וכשבדעתו לחזור

קודם לכן • כיצד ינהג כשחזר לביתו בחו"ל קודם ס" לתקופה.

שבע רצון: "ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם

וילך ויבז עשו את-הבכרה" (כ"ה, ל"ד). בעקבות הרעב, יצחק מבקש

לדדת מצרים כמו אביו. הקב"ה מצווה לו, לא לעשות כן והוא זכה

להבטחה כמו אברהם אביו: "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ובאבך

כי-לך ולירעך אתן את-כל-הארצות האל והקמתי את-השבעה אשר

נשבעתי לאברהם אביך: והרביתי את-זרעך פכוכבי השמים ונתתי

לזרעך את-כל-הארצות האל והתברכו בזרעך כל גווי הארץ" (כ"ו, ג-ד).

הוא נשאר בארץ גרר וזוכה ב"מאה שערים" - יכול פי מאה מאשר

כמות הזרעים: ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה

שערים ויברכהו ה' (כ"ה). כאשר יעקב אביו מגיע לגיל 63 [לפי סדר

רבה - "אביו יעקב היה בשעה שהתברך בן ס"ג שנה"] הוא זוכה לברכתו

של יצחק: "ויתן-לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן

ותירש: יעבדוך עמים (וישתחו) [וישתחו] לך לאמים הוה גביר לאחיד

וישתחו לך בני אמה ארביד ארוו ומברכיך ברוך" (כ"ז, כ"ח-כ"ט). רבקה

אימנו קוראת ליעקב "ויתאמר אליו הנה עשו אחיד מתנחם לך להרדף.

ועתה בני שמע בקלי וקום ברח-לך אל-לבן אחי חרנה. וישבת עמו

ימים אחדים עד אשר-תשוב חמת אחיד. מה עד-שוב אף-אחיד ממה

ושכח את-אשר-עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אפשר גם-

שניכם יום אחד" (כ"ז, מ"ב-מ"ה)

הפרשה מקיפה כ-77 שנה מחיי יצחק אביו: משנת 2088 לבריאת

העולם, כאשר יצחק היה בן 40, בעת הולדת יעקב אביו ועשיו עד

ליציאתו של יעקב אביו לחרן בן 77. סדר רבה כתב: "נמצא עומד על

הבאר בחרן בן ע"ז". (יש חפיפה של זמנים בין הפרשיות, למשל אברהם

אביו נפטר בשנת 2123 לבריאת העולם, אירוע המוזכר בסוף הפרשה

הקודמת **פרשת חיי שרה** אך גם מוזכר במהלך פרשה זו בעת פרשת נזיד

העדשים וכך כתב רש"י: "הלעיטני מן האדם האדם - עדשים אדומות, ואתו

היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה... ובישל יעקב

עדשים להברות את האבל).

הפרשה ניתנת לחלוקה הבאה:

רבקה זוכה להריון אחרי עקרות עשרים שנה ותפילה של בני הזוג. וכל

זאת, ברגע של מבחן היא אומרת: "וינתרצו הפנים בקרבה ויתאמר

אם-כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה' (כ"ה, כ"ב).

הריון ולידת יעקב ועשיו - הבשורה: "ויאמר ה' לה שני (גיים) [גוים]

בבטןך ושני לאמים ממעך: יפרדו וילאם מלאם יאמץ ורב יעבד צעיר"

(כ"ה, כ"ז).

טיבם של הבנים - "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה

ויעקב איש תם ישב אהלים: ויאהב יצחק את-עשו פי-ציד פניו ורבקה

אהבת את-יעקב" (כ"ז, כ"ח)

מכירת הבכורה - "ויאמר יעקב השבעה לי פיוס וישבע לו וימכר את-

בכרתו ליעקב" (ל"ג)

יצחק בגור - ההגנה המלכותית: "ויצו אבימלך את-כל-העם לאמר

הננע באיש הזה ובאשתו מות ימות" (כ"ז, כ"ד). הצלחה כלכלית: "ויגדל

האיש וילך הלוף וגדל עד פי-גדל מאד" (כ"ז, כ"ה) והשלמת חפירת הבארות

ובנייה מחדש של **באר שבע**: "ויקרא אתה שבעה על-כן שם-העיר באר

שבע עד היום הזה" (כ"ז, כ"ה)

הברכה ליעקב - רבקה שומעת ומתכננת: "הנה שמעתי את-אביך

מדבר אל-עשו אחיד לאמר: הביאה לי ציד ועשה-לי מטעמים ואלכלה

ואברכיך לפני ה' לפני מותי" (כ"ז, כ"ו). יעקב זוכה בברכה. אך גם רואה

את התוצאה: "ויהי פאשר פלה יצחק לברך את-יעקב ויהי אף יצא

יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מצידו" (כ"ז, כ"ז).

הברכה לעשיו - הוא מקבל את הברכה המתאימה לו: "הנה משמני

הארץ ויהי מושבע ומטל השמים מעל. ועל-חרבך תחיה ואת-אחיד

תעבד והיה פאשר תריד ופרקת עלו מעל צנאך" (כ"ז, כ"ט-מ')

יעקב לזרכו ועשו למשפחתו - וישמע יעקב אל-אביו ואל-אמו וילך

פדנה ארם... ט וילך עשו אל-ישמעאל ויקח את-מחלת בת-ישמעאל

בן-אברהם אחות נבילות על-נשיו לו לאשה" (כ"ח, א-ט).

מתוך פניני הלכה הרב אליעזר מלמד שליט"א

בשבוע שעבר: יב – האם מותר ליהודי לעבוד בשדה של גוי

השבוע: (ו): א – מצוות שמירת כספים

מצווה מהתורה שבסוף שנת השמיטה ישמיטו כל ישראל את החובות

שאחיהם בני ישראל חייבים להם, ולא יתבעו אותם מהם יותר.

שנאמר (דברים טו, א-א): "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר

השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה בריעה, לא יגש את רעהו

ואת אחיו, פי קרא שמיטה לה'. את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את

ה. הדין באופנים השונים הנ"ל כשרוצה לעבור לפני התיבה כשליח ציבור.

ו. טעה ולא שאל גשמים במקומות הסמוכים לגבולות ארץ ישראל על פי ההלכה [כגון רמת הגולן או חצי האי סיני] בין ז" במרחשון ועד ס" לתקופה, האם צריך לחזור ולהתפלל.

ז. בחצי כדור הארץ הדרומי [הכולל את מדינות ברזיל, ארגנטינה, אורוגוואי, דרום אפריקה ואוסטרליה] ימי החורף [בהם הימים קצרים והלילות ארוכים והקור שולט] הם בין פסח ועד סוכות. עם זאת, במדינות הנ"ל, הגשמים יורדים כמעט בכל עונות השנה [ובעיקר בימות הקיץ שלהם] - ודנו גדולי הדורות בענין הזכרת ושאלת גשמים, האם עליהם לשנות מהזמנים שקבעו חז"ל.

ח. שאל מטר בין פסח לסוכות במדינות אלו - האם חייב לחזור ולהתפלל.

ט. ההתקדמות הטכנולוגית באפשרויות ניצול מי גשמים היורדים בקיץ, והשפעתה על דיני שאלת והזכרת גשמים.

א. בסוגיית הגמרא במסכת תענית, (א) מפורשים שני תאריכים לשאלת גשמים: בארץ ישראל בליל ז' במרחשון [לדעת רבנן גמליאל, שנפסק הלכה כמותו], ובגולה ביום ס' לתקופה [של תשרי, וראה בהערה 34 (מתוך ש"ס מהדורת שוטנשטיין) מהי "תקופה", ואימתי תאריך זה יוצא בימי השנה - בתפילת ערבית שלפני ה-5 או ה-6 לדצמבר, תלוי אם בחודש פברואר יש 28 או 29 יום]. ופירש רש"י מדוע בחו"ל איחרו את שאלת הגשמים לתאריך זה: "לפי שהוא מקום נמוך ואין צריכים מטר כל כך". וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' קיז סע' א' "ברכת השנים צריך לומר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר. ומתחילים לשאול מטר בחוצה לארץ בתפילת ערבית של יום ס' אחר תקופת תשרי, ובארץ ישראל מתחילין לשאול מליל ז' במרחשון."

ב. בשו"ע (או"ח סי' קיז ס"ה) נפסק: "לא שאל מטר ונזכר קודם שומע תפילה, אין מחזירים אותו, ושואל בשומע תפילה."

ב. בסוגיית הגמרא במסכת תענית יד, (ב) מסופר על בני לנינה ששאלו את רבי: "כגון אנו דאפילו בתקופת תמוז בעינן מיטרא [גשם], היכי נעביד, כיחידים דמינן ובשומע תפלה [כיחיד השואל צרכיו בשומע תפילה, רש"י שם], או כרבים דמינן ובברכת השנים". ורבי השיב להם: "כיחידים דמינן, ובשומע תפלה", וכן נפסק להלכה בשו"ע סי' קיז סע' ב' "יחידים הצריכים למטר בימות החמה, אין שואלין אותו בברכת השנים, אלא בשומע תפלה, ואפילו עיר גדולה כנינה, או ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה, או אשכנז בכללה, כיחידים דמו בשומע תפילה". אמנם מסיים השו"ע: "ומיהו אם בארץ אחת כולה הצריכים מטר בימות החמה, טעה בה יחיד ושאל מטר בברכת השנים, (אם רוצה) חוזר ומתפלל בתורת נדבה בלא שאלה בברכת השנים (אבל אינו מחויב לחזור כלל)."

ב. החיד"א הביא בחיבורו ברכי יוסף את דברי מהר"ר זרחיה גוטה ומהר"י מולכו כ"י בן חוצה לארץ הנמצא בארץ ישראל, וכן ארץ ישראל הנמצא בה. וטעמא, דבן חוצה לארץ הנמצא בארץ ישראל הוא צריך לחיי שעה באותם הימים עמהם. ובן ארץ ישראל הנמצא בחוצה לארץ, הוא יחיד בחוצה לארץ ואין היחיד שואל, וכתב החיד"א "וכן דעתי הקצרה נוטה. ודלא כהרדב"ז והפרי חדש."

דעת הפרי חדש הובאה בבאר היטב ס"ק ד' ובמשנה ברורה ס"ק ה' שכתב: "בן א"י בחו"ל או להיפך, אם דעתו בתוך שנה לחזור, שואל כמקומו. ואם דעתו אחר שנה, שואל כמקום שהוא שם, אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו, כן כתב הפרי חדש, והביאו הפרי מגדים. ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו, דכל אחד ישאל בבני העיר הנמצא בה, ודלא כהפרי חדש, עיי"ש.

בשבע הבא א"ה: ב - האיסור להימנע מלהלות ומגמת המצווה

פיוט

משירת הבקשות של יהודי מרוקו לפרשת תולדות, פונה ליפה, עשויה להיות בה בעת השכינה וכנסת ישראל. בכל בית משובצים ביטויי שיר השירים, של אהבה ושל געגוע לבת ציון:

מה יפית זָפָה שְׁחַר נִשְׁקָפָה	הן לָךְ נִכְסָפָה
יָה חֲנוּן רֹחֵי תֵאָבֵה	
שְׁעִשְׁנֵי לָבִי בֹאֵי לְמִסְבִּי	אַל נָא תִדְאָבִי
יָה חֲנוּן עֵת דִּוְדִים קִרְבָּה	
הָר צִיּוֹן אֲבָנָה שְׁמָה אֲחִנָּה	אֲפָקוֹד אֶת צֹאנֵי
יָה חֲנוּן אוֹהֲבִים נְדָבָה	
חִזְקִי בֵּת צִיּוֹן פְּצִחֵי שִׁיר הַגִּיּוֹן	תִּחְזִי אֶפְרָיִם
יָה חֲנוּן רְצוּף אֲהַבָּה	
קִרְכֵי אֵל נוֹרָא נוֹתֵן הַתְּרָה	אַל עוֹטָה אוֹרָה

ולכאורה מדברי הבאר היטב משמע דהם מיירי דווקא באין דעתו לחזור, וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובסי' יד אהרן כי שם מקורם.

ובבאר היטב (שם) הביא שיטה שלישית בשם מהריק"ש והלכות קטנות, שגם באין דעתו לחזור באותה שנה, מכל מקום שואל כבן ארץ ישראל נומקור שיטה זו בתשובת הרדב"ז.

ובביאור מחלוקתם, כתב האגרות משה "דמוהרי"ק סובר דכיון דצריך למטר שבא"י בשביל אשתו ובניו הנמצאים שם, אף שמצדו שהוא נמצא בכאן [בחוו"ל] אין צורך לו למטר, צריך לומר טל ומטר כבני א"י **בשביל הצורך לאשתו ובניו שהוא גם צורכו**. והפרי חדש סובר שאולי **בתר דידיה**, דכיון שלא יחזור בשנה זו הרי אין צורך לו בשנה זו למטר שבא"י, ואף שבשביל אשתו ובניו יש צורך, אזלינן רק בתר דידיה, ועיי"ש בהכרעת האגרות משה למעשה.

בהרחבה בשו"ת משנת שלמה והביא כי יש המורים בנדונים הנ"ל, לומר "ותן ברכה" בברכת השנים, ולשאלו הגשמים בשומע תפילה על ידי זה, כדי לצאת ידי המחלוקת **מספק**, וכתב כי אין להורות כן **לכתחילה**, אלא יש לברר **ולהכריע** מה הדין, כי העצה לשאול גשמים בשומע תפילה אינה הכרעה לכתחילה, עיי"ש.

בן ארץ ישראל הנוסע לחו"ל קודם ליל ז' במרחשון

ג. יש לעיין האם מתחיל לשאול גשמים בז' במרחשון כשנמצא בחו"ל. וכתב הברכי יוסף ס"ק ז' "ני"ל דישאל כבני חוצה לארץ, אף דאכתי לא מטא לעיר". ובספר הליכות שלמה סעיף (ט) הביא בשם הגרש"ז אויערבך, שכתב ש"אם דעתו לחזור לא"י בימות הגשמים, או שאין בדעתו לחזור התוך השנה אלא שאשתו ובניו נשארו בא"י, שואל טל ומטר מז' חשון בשומע תפילה". ובהערות נתבאר טעם הוראתו: "דכיון שהוא בן א"י, חל עליו חיוב לשאול טל ומטר בז' בחשון. ומכל מקום לא ישאל בברכת השנים, כיון שאין מנהג הציבור בחו"ל לשאול אז. ואין נפק"מ בזה אם בדעתו לחזור אחרי סי' יום לתקופה או קודם סי' יום, דכיון דבשעת חלות החיוב נמצא בחו"ל, מתחיל לשאול בברכת שומע תפילה, וכשיחזור לא"י ישאל בברך עלינו". ועוד מובא שם (הערה 71) כי הגרש"ז הורה לומר בשומע תפילה נוסח זה: "ותן טל ומטר בארץ הקודש ובמקומות הצריכים לכך" [ועוד כתב שם: "אבל אם יצא לכתחילה לכמה שנים, שואל כבני חו"ל, אף אם נשארו בני ביתו בא"י"].

ובפסקי תשובות הוסיף: **וכשנוסע למקום שאין ישוב יהודים בני חו"ל** ודעתו לחזור באותה שנה, **כגון להשתטח על קברי צדיקים**, שפיר טפי לשאול כבני ארץ ישראל מליל ז' חשון, ושוב לא יפסיק מלשאול על הגשמים, אף שנכנס אחר כך בחו"ל למקום ישוב יהודים.

בן ארץ ישראל הנוסע לחו"ל לאחר ליל ז' במרחשון

ד. כתב הברכי יוסף ס"ק ו' "נראה לי דכיון דכבר התחיל לשאול מז' במרחשון הן בעודנו בארץ ישראל, יהיה לו מושך מנהגו, וישאל כבני ארץ ישראל, דלא ליהוי כחוכא ואיטולא". וכתב בספר הליכות שלמה הערה כז' "ואין נפק"מ בין מי שדעתו לחזור קודם סי' לתקופה (דבזה פשיטא שלא ישנה ממנהגו בהיותו בחו"ל ושוב ישנה בחזרתו לא"י) למי שדעתו לחזור לאחר סי' יום מהתקופה. אמנם אם רוצה לשאול ותן טל ומטר בברכת שומע תפילה כדי לצאת כל הדעות, רשא"י. ובפסקי תשובות הוסיף: "אבל אם נוסע להשתקע בחו"ל עם אשתו ובניו למשך שנה ויותר, יפסיק מלשאול וימתין עד סי' לתקופה כבני חו"ל".

ד. בן חו"ל הבא לארץ ישראל

יש לעיין כיצד ינהג בארץ ישראל כשבדעתו לחזור לחו"ל לאחר סי' לתקופה, וכשבדעתו לחזור קודם לכן. בספר הליכות שלמה סעיף כא הכריע: "אם בדעתו לחזור לאחר סי' יום לתקופה, שואל טל ומטר בברכת השנים מז' מרחשון. ואם בדעתו לחזור בתוך זמן זה ישאל בשומע תפילה, כל זמן שהוא בא"י". ובהערות הוסיף: "ובזה אם שכח אינו חוזר, דכיון שמה ששואל להיות בא"י בברכת שומע תפילה אינו חיוב אלא חומרא, וגם אנו ממעטים בתפילת נדבה ביזמנינו, לכך אם

ה' חנון דגול מרבקה

מה יפית יפה - פנייה לשכינה, עפ"י האמור בשיר השירים ז, ז: מה יפית ומה נעמית אהבה בפתעוניגם. **שחר נשקפה** - גם כאן ביטוי ליופיה של השכינה, הרעיה, שאף הוא לקוח משיר השירים (ו, י): מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה פחמה אַימה פנדגלות. המלים הללו מהדהדות את המדרש על הגאולה העתידית, המדומה לאילת השחר (ראו יומא יד, ע"א). **הן לך נקספה, רוחי תאבה** - ביטויים של געגוע לשכינה. **שעשועי לפי** - בד לבי משתעשע ושמת, ביטוי של חיבה. **בואי למסבי** - לחופתי, להסב ולחגוג עימי. עפ"י שיר השירים א, יב: עד שהפלת במסבו נרדי נתן ריחו. **אל נא תדאבי** - אל נא תצטערי, כי: **עת דודים קרבה** - עת הגאולה והשראת השכינה קרבה. **הר ציון אבנה וגו'** - וואו תתקיים הבטחת האל להשיב שכינתו ולגאול את עם ישראל. **אפקוד את צאני** - עם ישראל נמשל לצאן במקומות רבים בתנ"ך, למשל ביחזקאל לד, יב, שם מתואר כיצד לעתיד לבוא יפדה האל את צאנו מן הגלות: **בפקדת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות פן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומות אשר נפצו שם ביום ענן וערפל. אהבם נדבה** - האל מבטיח כי יאהב את עמו, בין אם הם ראויים ובין אם לאו. **שיבוץ מהושע, יד, ה: ארפא משובתם אהבם נדבה. בת ציון** - כינוי לכנסת ישראל. **תחזי אפריון** - תראי בבנין בית המקדש. הביטוי אפריון נזכר בשיר השירים ג, ט: אפריון עשה לו הפלך שלמה מעצי הקבנון. רש"י שם מפרש מילה זו כמכוונת אל אהל מועד. **רצוף אהבה** - כלי קודש הקודשים שבבית המקדש, עפ"י פירוש רש"י לפסוק בשיר השירים (ג, י): עמנדי עשה קסף רפדתו זב קרבנו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבלות רישלם. **אל עוטה אורה** - כפי האמור בתפילת השחר, בברכת "יוצר המאורות": עוטה אור כשלמה, נוטה שמיים כיריעה. **דגול מרבקה** - מוקף בחילות וצבאות רבים של מלאכים ועושי דברו. עפ"י פרוש רש"י לשיר השירים ה, י: דודי צח ואדום דגול מרבקה.

מספר האגדה

פרקי דרבי אליעזר פרק לא

"ויוקרא את עשו בנו" (בראשית כז, א)

הגיע ליל פסח,

קרא יצחק לעשו בנו הגדול ואמר לו:

בני, הלילה הזה כל העולם פלו אומר בו הלל;

הלילה הזה אוצרות טללים נפתחים

עשה לי מטעמים ועד שאני בעולמי אברךך.

ויוח הקדש משיבה ואומרת: "אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו

למטעמתיו..." (משלי כג, ו)

הלך עשו להביא ונתעבב שם.

אמרה רבקה ליעקב: בני, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחו בו,

הלילה הזה עליונים אומרים שירה

עשה מטעמים לאביך, ועד שיהא בעולמו בברךך.

הלך והביא שני גדיי עזים.

פרפראות למרשה

על פני כל אחיו נפל, וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק, "נפל" פירש רש"י ישכון, אבל הבעל הטורים אומר לשון נפילה, וזה הסמיכות לאלה תולדות, שכשתפול מלכות ישמעאל אז תצמח מלכות בית דוד.

הארמי אותיות הרמאי (בעל הטורים)

ויעתו יצחק לה. שואלים המפרשים למה כתוב **ויעתו** ולא כתוב **ויתפלל**, ומפרשים שהתפלל חזק, ויש להבין למה היה צריך להתפלל בחוזק, ומפרשים שאם היה נולד עשו לפני זה היה צריך אברהם למות מקודם, כי הרי כשעשו היה בן 15 אז מת אברהם שלא יראה את עשו יוצא לתרבות רעה, לכן היה צריך להתפלל הרבה, כי מן השמים עיכבו שעשו לא יולד לפני כן, שלא יצטרך אברהם למות כמה שנים לפני הזמן.

תולדות - "זה" ו"אנכי"

הרב אורי שרק

בין שמותיו של הקדוש ברוך הוא, שניים מציינים את מלכותו בעולמות שברא: "זה" ו"אנכי". כשהקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם הזה הוא נקרא "זה", כמו בכתוב "ואמר ביום ההוא הנה א-לוהינו זה", בהנהגת העולם הבא, שיש בו גילוי פנים אל פנים, נקרא "אנכי", כמו ב"אנכי ה' א-לוהיך". רש"י על הכתוב "ויתרוצצו הבנים בקרבה" אומר: "היו מריבים בנחלת שני עולמות". מנין לרש"י זאת? לאור האמור, זה מובן. רבקה אמרה "למה זה אנכי", משום שהיא לא הצליחה ברוח קדשה להכריע אם העובר שבקרבה קשור לעולם הזה או לעולם הבא, ואם כן, כיצד יש לכנות את הקב"ה ביחס לאותו ולד, האם "זה" או "אנכי"? משום כך "ותלך לדרוש את ה'", והתשובה: שני גויים בבטן, שתי מגמות לשני ולדות.

שכח לשאול אינו חוזר ומתפלל. ומטעם זה גם נראה דמייד כשחוזר לחו"ל יפסיק. "סוראה סיכום הדינים בפסקי תשובות.

הדין באופנים השונים הנ"ל כשרוצה לעבור לפני התיבה שליח ציבור - בפסקי תשובות.

מקומות הסמוכים לגבולות ארץ ישראל על פי ההלכה [רמת הגולן או חצי האי סיני - [הגר"ע יוסף חידוש בשו"ת יחיה דעת. בנדון חיילים המשרתים שם על פי יסודות מחלוקת הפוסקים שהובאה לעיל] **אות ב** [בנדון בן א"י שנסע לחו"ל, כי במקומות אלו לכתחילה יש לשאול טל ומטר בז' בחשוון כדי תושבי א"י, ומכל שכן אם התחילו לשאול טל ומטר בז' בחשוון ואחר כך נתגייסו לצה"ל ויצאו לסיני ולגולן, שאין להם להפסיק ולשאול טל ומטר. ומכל מקום ואמרו ברכו [למנהג בני ספרד, או לא אמרו וטל ומטר למנהג בני אשכנז], אינם צריכים לחזור עד ס' יום בתקופה"

שאלת והזכרת גשמים בחצי כדור הארץ הדרומי

ה. בחצי הדרומי של כדור הארץ, הכולל את מדינות ברזיל, ארגנטינה, אורוגוואי, דרום אפריקה ואוסטרליה, **ימי החורף** [בהם הימים קצרים והלילות ארוכים והקור שולט] הם בין פסח ועד סוכות. עם זאת, במדינות הנ"ל, הגשמים יורדים כמעט בכל עונות השנה [ובעיקר בימות הקיץ שלהם] - ודנו גדולי הדורות בענין הזכרת ושאלת גשמים, האם עליהם לשנות מהזמנים שקבעו הז"ל.

והנה בשו"ת הרא"ש דן האם מותר לשנות את המנהג, ולהזכיר ולשאול גשמים גם לאחר פסח, במקומות הנצרכים לכך, והרחיב בביאור שיטתו של הרמב"ם על פי המבואר בדבריו בפירוש המשניות למסכת תענית ובחיבורו הי"ד החזקה. ולמרות שצידד להזכיר ולשאול גשמים לפי צורך המקומות, מכל מקום נמנע הרא"ש לשנות את המנהג למעשה. ובב"ח כתב ש"קבלה" בידו להיזהר ולא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתיקנו חכמים, אפילו בשומע תפילה", ציין שמועה על שני גדולים שעשו מעשה בזה ונפטרו באותה שנה "ותלו הדבר דאטרחו קמי שמיא."

להלכה פסק השו"ע "אם אמר מוריד הגשם בימות החמה, מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה; ואם סיים הברכה, חוזר לראש התפלה. **אפילו במקום שצריכים גשם בימות החמה**, אם הזכיר גשם במקום טל, מחזירין אותו"

וכתב המשנה ברורה (סי"ק כד) "ואף דלענין שאלה פסק לקמן בסימן קי"ז ס"ב דאם שאל באופן זה מטר בברכת השנים בימות החמה, אין מחזירין אותו, שאני הזכרה דשבח הוא ואין דרך להזכיר שבח בדבר שהוא קלה בשאר מקומות" [וראה בדברי הביאור הלכה (שם) שהרחיב בביאור הדברים על פי תשובת הרא"ש הנ"ל].

ו. על סמך דברי הרא"ש כתב רבי חיים שבתי [מרבני סלונקי, נפטר בשנת ת"יז] תשובה ארוכה בשו"ת תורה חיים שבה פסק לאנשי ברזיל לא להזכיר ולשאול גשם בברכת השנים בכל השנה, אלא בזמן הנצרך להם לגשמים, בימים שבין פסח לעצרת, ישאל בשומע תפילה. וכן הורה למעשה, רבי שאול סתהון, רבה הראשי של ארגנטינה בשנות העשרים של המאה שעברה, בשו"ת דבר שאול שיש להם לילך אחר ימות הגשמים שלהם, דהיינו בימות הקיץ שלהם אין שואלים ולא מזכירים גשמים כלל, ובימות החורף שלהם יש לומר בשומע תפילה ותן טל ומטר לברכה."

נידון דידן התברר בהרחבה גם על ידי רבי אברהם עבר הירשוביץ, רבה של מלבורן באוסטרליה, בספרו בית אברהם ושם הביא את תשובתו של רבי יצחק אלחנן ספקטור, רבה של קובנה, שכתב: "על פי דין הם חייבים להזכיר ולשאול גשמים כמו במדינותינו, ואף במקומות שאין צריכים לגשמים גם כן צריכים להזכיר ולשאול בימי החורף כמבואר בשו"ע סי' קיז בלי שום חולק, ולדברי השו"ע אנו שומעים, וכן נהגו בכל המדינות תפוצות ישראל."

ובפסקי תשובות הביא מדברי הפוסקים "שהוסיפו עוד לומר, שאפילו במדינות אשר גשמי הקיץ שם מזיקים להם, מכל

כאשר מתייאש עשו מלהשיג את חיי העולם הבא, "כי עיני אנכי", מציע לו יעקב לרכוש ממנו את בכורתו בעולם הזה. מקדים עשו את ניטשה ואומר: "הנה אנוכי הולך למות". כששם שמים חדל לחיות בקרב, גם עולם הזה מאבד משמעות, ולכן הוא מוותר גם עליו: "ולמה זה לי, בכורה?"

במהלך השנים, כשיצא יעקב לגלות חרן, עתיד הוא לקבל אישור נבואי על יכולתו לאחד את העולמות, כשהוא צופה בסולם המחבר את השמים ואת הארץ: "אכן יש ה' במקום ה"זה" ו"אנכי", לא ידעתי."

שתי ברכות יעקב

הרב אהרון ליכטנשטיין

בפרשת השבוע מברך יצחק את יעקב בשתי ברכות. הראשונה ניתנת לו כאשר יצחק חושב שהוא עשו:

"וַיִּתֵּן לָהּ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירֵשׁ; וְעֵבֶדְךָ עֲמִים וְיִשְׁתַּחֲוּ לָךְ לְאֲמִים הִנֵּה גְבִיר לְאֲחִיךָ וְיִשְׁתַּחֲוּ לָךְ כְּגִי אֲמִךָ אֲרִיז אֲרוּר וּמְבָרֵכְךָ בְּרוּךְ" (כ"ז, כ"ח-כ"ט)

ואילו השניה ניתנת לו לאחר שהתברר ליצחק על הרמאות, קודם שיעקב עזב לפדן ארס: "וַיֹּאֵל שְׂדֵי יַבְרָךְ אֲתָךְ וַיַּבְרָךְ וַיִּרְבֶּךָ וַיְהִיֶּךָ לְקַח עֲמִים; וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרַכַּת אַבְרָהָם לָךְ וַיִּלְוְרָעָךְ אֲתָךְ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֲרֶץ מִגְרִיז אֲשֶׁר יִתֵּן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם" (כ"ח, ג-ד)

המדרש מתייחס לכפל הברכות, ומסביר שיצחק ברך את יעקב פעם נוספת כדי לתת תוקף לברכה הראשונה: "ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו וגו' - אמר ר' אבהו: לפי שהיו מפוקפקות בידו... שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו לא נטל הברכות" (בראשית רבה, ט"ז)

לפי דברי המדרש אין הבדל בתוכן של שתי הברכות, והברכה השניה רק נותנת תוקף מחודש לראשונה. למרות זאת, אנו ננסה להציע הסבר נוסף. לכאורה, דמותו של יצחק כפי שהיא משתקפת בפרשה, היא של אב זקן וחסר אונים, שלא רק שאינו מבחין ברשותו של עשו, אלא גם נופל בפח ההטעיה של יעקב. נדמה, שתיאור התורה על עוורונו של יצחק, הוא רק ביטוי לאוזלת היד הכללית בה הוא מצוי. ואמנם, ניתן לראות זאת בבירור בבקשת יצחק מעשו ללכת להביא לו אוכל: "וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זֶקְנָתִי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי; וְעַתָּה שָׂא נָא כְלִיף תְּלִיף וְקִשְׁתְּךָ וְצַד הַשֶּׁדֶה וְצוּדָה לִי צִידָה צִיד; וְעֲשֵׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבֵּאתָ לִי וְאֶכְלָה בְּעִבּוֹר תִּבְרָכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרִם אֲמוֹת" (כ"ז, ב-ד)

בולט לעין שהתפקידים המשפחתיים התחלפו, והאב, שאמור להיות הדמות המחנכת והתקיפה, הופך להיות תלוי ונרפס, הנזקק לרחמיו של בנו - "לא ידעתי יום מותי... ועתה שא נא".

דווקא לאור תיאור זה, בולט לעין השינוי שחל בדמותו של יצחק כאשר הוא מעניק ליעקב את הברכה השניה. בברכה זו אנו מגלים שיצחק, שרק לפני מספר פסוקים היה נרפס ותלוי, נהפך להיות אב מצווה ומחנך בלשון תקיפה שאינה משתמעת לשני פנים:

"וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֶהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן; כֹּסֶם לָךְ פְּדִינָה אָרֶם בֵּיתָה בְּתוּאֵל אֲבִי אֲמִךָ וְקַח לָךְ מִשָּׂם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אֲחִי אֲמִךָ" (כ"ח, א-ב)

שתי שליחויות

נדמה, שהסבר לשינוי זה אפשר למצוא בסיבה בגללה שולח יצחק את יעקב, הקשורה לאופיה הכפול של עזיבת יעקב את ביתו. כאשר מתארת התורה את עזיבת יעקב נאמר: "וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אֲבִיו וָאֵל אִמּוֹ וַיִּלָּךְ פְּדִינָה אָרֶם" (כ"ח, ז). לכאורה לא מובן מדוע ישנה כפילות בפסוק - "אל אביו ואל אמו"? התמיהה מתחזקת כאשר אנו מוצאים שגם אופיה של עזיבת יעקב מתואר בשתי צורות שונות: בפרשתנו כתוב "וילך פדנה ארס", ואילו בהושע נאמר "ויברח יעקב שדה ארס" (הושע י"ב, י"ז)?

הפתרון לכפילות אלו, טמון בכך שעזיבת יעקב את ביתו אכן נבעה משני מניעים שונים. רבקה שלחה את יעקב מחוץ כיוון שראתה ש"הינה עֶשָׂו אֲחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ לְהַרְגֶּךָ" (כ"ז, מ"ב) - כלומר, מפחד תגובתו של עשו לרמאות. לעומת זאת, יצחק שולח את יעקב מסיבה שונה לגמרי: "קוֹם לָךְ פְּדִינָה אָרֶם בֵּיתָה בְּתוּאֵל אֲבִי אֲמִךָ וְקַח לָךְ מִשָּׂם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבָן אֲחִי אֲמִךָ... וַיִּתֵּן לָךְ אֶת בְּרַכַּת אַבְרָהָם לָךְ וַיִּלְוְרָעָךְ אֲתָךְ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֲרֶץ מִגְרִיז אֲשֶׁר יִתֵּן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם" - כלומר, יעקב נדרש ללכת לפדן ארס כדי להתחתן עם אחות מבנות לבן ולהמשיך את המורשת המשפחתית שהתחילה באברהם. מבחינת רבקה אין זה משנה להיכן יברח יעקב - העיקר שיתרחק מעשו; אולם יצחק שולח את יעקב דווקא לפדן ארס

מקום יזכירו וישאלו על הגשמים אז, שהוא זמן חורף שלנו, כי מדברי הריטב"א בתענית מוכח שחולק על הרמב"ם בפירוש המשניות שם, ולדבריו אין רשאים להוסיף על הזמנים שקבעו חז"ל לענין ההזכרה והשאלה על הגשמים, **וכל שאר המדינות וארצות נגזרים אחר רוב ישוב העולם**. וכיון שנוסח חז"ל הוא ותן טל ומטר לברכה, הרי כוונת האדם הוא לאותן מקומות שהגשמים אכן המה לברכה, אלא שרשאים לשאול על הגשם בשומע תפילה בימות הגשמים שלהם."

ז. וראה סיכום שיטות הפוסקים בדברי האדמו"ר מליובאוויטש בספר שערי הלכה ומנהג ובמה שכתב כי אע"פ שהסברא נוטה לומר שבכל מקום צריכים להתנהג בהתאם לצרכי המקום, אולם נתבאר בתשובת הרא"ש הנ"ל, כי בפועל נקבע הדין לפי המנהג לשאול על הגשמים בזמן ששואלים על הגשמים בארץ ישראל.

וראה גם בשו"ת תשובות והנהגות שדן הגר"מ שטרנבוך בנושא זה, ביחס ליושבי דרום אפריקה, ולאחר שהסיק שיש לשאול גשמים בתקופה הנצרכת להם בשומע תפילה, כתב: "ומעיקרא אמרתי שגם הש"ץ יגיד. אבל שוב ראיתי במשנ"ב סי' קי"ז סק"ט מהאחרונים שלא לומר בציבור בחזרת הש"ץ ותן טל ומטר, אלא התפילה המיוחדת לגשמים רק יחיד לעצמו יאמר. ולדעת הרמב"ם בפירוש המשניות כשצריך לגשמים חייבין לומר מעיקרא דדינא. ואם כן ראוי להחמיר ולהתפלל. וכפי ששמעתי חשש הגר"ח מבריסק זצ"ל לעצמו שכאשר היה צריך גשם במדינה, דקדק מאד לומר ותן טל ומטר בתפילה בלחש שלו בשומע תפילה שבוה יוצא עכ"פ בדיעבד."

אמנם בשנים האחרונות, בעקבות ההתקדמות הטכנולוגית באפשרויות ניצול מי הגשמים היורדים בקיץ, נקטו הפוסקים יש לנהוג בארצות הדרומיות כהכרעת השו"ע, וכפי שסיכם את דבריהם בפסקי תשובות "והנה בימינו עקב התפתחות והתקדמות הטכנולוגיה, למדו ברוב מדינות אלו לנצל היטב את גשמי הקיץ שלהם לזריעה ולנטיעה, שכאמור הם רוב גשמי השנה, ויש בגשמים אלו ברכה מרובה לגידולי השדות. וגם למדו לשלוט על הגשמים, שלא יהיו הצפות וביצות וכדומה, ואין בהם משום נזק לבריאות האדם ולגרימת חלאים, וכל כך השכילו לנצל ימים גשומים אלו, עד שבמקרה של עצירת גשמים בימי קיץ אלו אצלם שהוא חורף שלנו, יש בזה משום נזק לחי ולצומח, וגשמי החורף פחותים אצלם במעלתם על גשמי הקיץ. ועקב כך הסכימו פוסקי זמננו, שלכל הדעות יש להם לנהוג לעניין הזכרת מוריד הגשם ושאלת ותן טל ומטר לברכה כפי זמני תקנת חז"ל והשו"ע, בין סוכות לפסח, **כי אין אנו שואלים על קור וחום אלא על הגשם כדי שתצמיח האדמה**, ואף אם ימי הזרע אצלם הוא גם בימי החורף שלהם, דהיינו לאחר הפסח, מכל מקום גם במדינות שלנו נמצא כזה, ובכל זאת נפסק בשו"ע הכא ובסימן קי"ז שאין להזכיר ולשאול אתן טל ומטר דעלמא. אלא רשאים להזכיר בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה בעונה שזקוקים לו, וכמבואר בשו"ע סי' קי"ז ס"ב. ומסיים הפסקי תשובות: "אלא דין אהניא ליה במדינות אלו, שבדיעבד אם שאל טל ומטר בברכת השנים בין פסח לסוכות אין חייב לחזור התפילה, אלא רשאי לחזור בתורת נדבה."

כסלו

החודש התשיעי ליציאת מצרים. השם בבלי. כוסילימו. מזלו קשת. שבטו בנימין. ראש חודש חל בימים של ב' ג' ד' ה' ו' צירופו ו.י.ה.ה. מר"ת של הפסוק "וירא יושב הארץ הכנעני" (בראשית נ, יא) האות סמך.

רש"י אומר שהשם כסלו הוא תלם, ולפי זה נקרא החודש בשם כסלו, על שם התלמים הנוצרים בשעת החרישה הנעשית אחרי היורה בעונת הזריעה שהיא חודש כסלו. ויש אומרים בהקשר לכך שהשם כסלו מצביע על הרפש והבוץ של המים המתרבים בחודש זה "כסלא לאוגיא" (ברכות ו). יש מפרשים כסלו מלשון כסיל שהוא שם של כוכב מזלי הקשור לגשם היורד. ההסבר המקובל ביותר בדרשנות הרבנית לשם כסלו הוא מלשון כסל – בטחון כפי שאומר איוב כי "ד' יהיה בכסלך" שהוא לשון אמונה ובטחון והוא בא להסביר את סוד

מקום יזכירו וישאלו על הגשמים אז, שהוא זמן חורף שלנו, כי מדברי הריטב"א בתענית מוכח שחולק על הרמב"ם בפירוש המשניות שם, ולדבריו אין רשאים להוסיף על הזמנים שקבעו חז"ל לענין ההזכרה והשאלה על הגשמים, **וכל שאר המדינות וארצות נגזרים אחר רוב ישוב העולם**. וכיון שנוסח חז"ל הוא ותן טל ומטר לברכה, הרי כוונת האדם הוא לאותן מקומות שהגשמים אכן המה לברכה, אלא שרשאים לשאול על הגשם בשומע תפילה בימות הגשמים שלהם."

ז. וראה סיכום שיטות הפוסקים בדברי האדמו"ר מליובאוויטש בספר שערי הלכה ומנהג ובמה שכתב כי אע"פ שהסברא נוטה לומר שבכל מקום צריכים להתנהג בהתאם לצרכי המקום, אולם נתבאר בתשובת הרא"ש הנ"ל, כי בפועל נקבע הדין לפי המנהג לשאול על הגשמים בזמן ששואלים על הגשמים בארץ ישראל.

וראה גם בשו"ת תשובות והנהגות שדן הגר"מ שטרנבוך בנושא זה, ביחס ליושבי דרום אפריקה, ולאחר שהסיק שיש לשאול גשמים בתקופה הנצרכת להם בשומע תפילה, כתב: "ומעיקרא אמרתי שגם הש"ץ יגיד. אבל שוב ראיתי במשנ"ב סי' קי"ז סק"ט מהאחרונים שלא לומר בציבור בחזרת הש"ץ ותן טל ומטר, אלא התפילה המיוחדת לגשמים רק יחיד לעצמו יאמר. ולדעת הרמב"ם בפירוש המשניות כשצריך לגשמים חייבין לומר מעיקרא דדינא. ואם כן ראוי להחמיר ולהתפלל. וכפי ששמעתי חשש הגר"ח מבריסק זצ"ל לעצמו שכאשר היה צריך גשם במדינה, דקדק מאד לומר ותן טל ומטר בתפילה בלחש שלו בשומע תפילה שבוה יוצא עכ"פ בדיעבד."

אמנם בשנים האחרונות, בעקבות ההתקדמות הטכנולוגית באפשרויות ניצול מי הגשמים היורדים בקיץ, נקטו הפוסקים יש לנהוג בארצות הדרומיות כהכרעת השו"ע, וכפי שסיכם את דבריהם בפסקי תשובות "והנה בימינו עקב התפתחות והתקדמות הטכנולוגיה, למדו ברוב מדינות אלו לנצל היטב את גשמי הקיץ שלהם לזריעה ולנטיעה, שכאמור הם רוב גשמי השנה, ויש בגשמים אלו ברכה מרובה לגידולי השדות. וגם למדו לשלוט על הגשמים, שלא יהיו הצפות וביצות וכדומה, ואין בהם משום נזק לבריאות האדם ולגרימת חלאים, וכל כך השכילו לנצל ימים גשומים אלו, עד שבמקרה של עצירת גשמים בימי קיץ אלו אצלם שהוא חורף שלנו, יש בזה משום נזק לחי ולצומח, וגשמי החורף פחותים אצלם במעלתם על גשמי הקיץ. ועקב כך הסכימו פוסקי זמננו, שלכל הדעות יש להם לנהוג לעניין הזכרת מוריד הגשם ושאלת ותן טל ומטר לברכה כפי זמני תקנת חז"ל והשו"ע, בין סוכות לפסח, **כי אין אנו שואלים על קור וחום אלא על הגשם כדי שתצמיח האדמה**, ואף אם ימי הזרע אצלם הוא גם בימי החורף שלהם, דהיינו לאחר הפסח, מכל מקום גם במדינות שלנו נמצא כזה, ובכל זאת נפסק בשו"ע הכא ובסימן קי"ז שאין להזכיר ולשאול אתן טל ומטר דעלמא. אלא רשאים להזכיר בשומע תפלה ותן טל ומטר לברכה בעונה שזקוקים לו, וכמבואר בשו"ע סי' קי"ז ס"ב. ומסיים הפסקי תשובות: "אלא דין אהניא ליה במדינות אלו, שבדיעבד אם שאל טל ומטר בברכת השנים בין פסח לסוכות אין חייב לחזור התפילה, אלא רשאי לחזור בתורת נדבה."

זוהי התשתית לויכוח שנתגלע בין יצחק לרבקה בהמשך. רבקה ידעה ששני הבנים שבקרבה ייפרדו לשני גויים ולשני לאומים, אך יצחק לא ידע זאת. מעולם לא הפלה ה' בצורה כל כך בוטה בין שני אחים: ישמעאל לא היה בנה של שרה; בני יעקב כולם נבחרו; ויצחק לא יכול היה לדעת שהקב"ה יפלה בין שני הבנים התאומים ויבחר ביעקב על פני עשו. יצחק אהב את עשו כי ציד בפיו - הוא ראה בו הבן הבכור, שיינהיג את המשפחה המורחבת. רבקה ידעה שכל בן הוא עם בפני עצמו, ולכן אהבה את יעקב.

הפער שבין שני ההורים השפיע גם על היחס שבין בניהם: עשו חי בשדה, לבוש אדרת שיער ועוסק בציד. יעקב הוא איש אוהלים, אינו לבוש כעשו ועיסוקו ברוחניות. כל דמות בביתם של יצחק ורבקה חיה לבדה. יצחק מתפלל לבדו לנוכח אשתו, רבקה ההרה אינה משתפת בעלה בדבר ה', יעקב ועשו שונים זה מזה כמעט באופן ניגודי, וכך

נצחונם של בני מתתיהו שהאמינו בה' והאמינו שבעזרתו ינצחו אע"פ שהיו מועטים ומחוסרי אמצעים וכלי נשק.

אורכו של כסלו משתנה, בשנה שלמה ובשנה כסדרה אורכו 30 יום, ואילו בשנה חסרה הוא בן 29 יום. א' בכסלו לעולם לא יחול בשבת (כי אין שנה שלמה המתחילה ביום שלישי), אך הוא יכול לחול בשאר ימי השבוע. כסלו נזכר במקרא פעמיים בשמו, פעם אחת בזכריה (ז, א) ובפעם השנייה בנחמיה (א, א). יש הדורשים את השם כסלו מלשון פסל או פסלה, מילים שפירושו "תקווה", וכוונתו תוחלת לגשמי החורף. ייתכן קשר ל"כסיל", שמה העברי של קבוצת הכוכבים אוריון הנראית היטב בשמיים בחודש זה. בביתא ישראל החודש נקרא כסלו. כאמור מזל החודש הוא מזל קשת, אך בלוח השנה במגילות קומראן מזלו הוא מזל גדי.

תולדות – אני יודע!

למרות ההקשר הרווח אין זה כלל ברור כי עשו מכר את הבכורה ליעקב במחיר נזיד עדישים: 'ויאמר עשו אל-יעקב הלעיטני נא מן-האדם האדם הזה פי עיני אנכי על-כן קרא-שמו אדום. לא ויאמר יעקב מכרה כיום את-בכרתי לך. לא ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה-זה לי בכרה. לא ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את-בכרתו ליעקב. לא ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את-הבכרה. – בשום מקום לא נאמר כי התמורה בעד הבכורה היתה נזיד העדישים. נאמר במפורש כי עשו מכר את הבכורה, לא מצוין מכירה. יותר מזה: נכתב במפורש שעשו בז לבכורה, היא היתה חסרת ערך מבחינתו. ואכן ניתן להתלות באילנות גבוהים בענין זה: רבי שלמה בן הרב מאיר (נכדו של רש"י שנולד לאחר פטירתו וקרוי על שמו, מבעלי התוספות) מציין כי יעקב שלם כסף מלא לעשו, וכי הלחם ונזיד העדישים שלאחר-מכן היו מעין סעודה משותפת לציון העיסקה המוצלחת. מוצלחת למי? – לשניהם: עשו שבז לבכורה קבל שכר נאה עבורה. יעקב שהשתוקק לה - זכה בה. לבכורה יש כפל משמעות: חלק כפול בירושה (וכך מסביר גם האבן עזרא ואף ידוע לנו כי העברת בכורה היתה נפוצה במזרח הקדום, למשל: 'בכור לאם ובכור לאב במקרא - שאלת בכור לאב בספרות המזרח' לפרופ' גרשון ברין) והקדשה לכהונה. העדפת הבן הצעיר חוזרת לא פעם בתורה, יוסף צעיר מאחיו בני לאה, פרץ אבי המלכות ביהודה צעיר בניה של תמר (ושל יהודה), אפרים צעיר ממנשה, דוד צעיר בני ישי משה צעיר מאהרון ועוד ועוד. בולטת העובדה כי הבנים הצעירים זוכים ב"בכורה" בזכות יכולותיהם ותכונותיהם. לעומת זאת לבכורים שמורה הכהונה - כך הכהן הראשון, אהרון וכך כל הבכורים, שהומרו לאחר חטא העל בלוויים, אך עדיין חלה חובת הפדיון. ייתכן שעניי יצחק, שלא כעיני רבקה כהו מראות זאת, לפי התנהלותו בהמשך כנראה שלא, אך בעוד עשו בז לבכורה=כהונה יעקב השתוקק לה וקנה אותה מעשו. ואכן יעקב לא נטל אלא את הברכות ולא נטל ברכוש. עובדתית, יעקב, לא מצאנו, שזכה בעדיפות ברכוש אביו אלא עשה חיל רב ברכוש ומצא לשלוח מתנות יקרות מאוד לעשן לפייסו. מי שרימה הוא קודם כל עשו שמכר את הבכורה וגרוע מזה - 'וישטם עשו את יעקב על הבכרה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבבו יקרבו ימי אבלי אביו ואתה יעקב את יעקב הציל את המגיע לו כדן מעשו.

תולדות – מי יודע? המשך מעמודה ימנית

רבקה אומרת 'קצתי בחיי מפני בנות חת', על רבקה נאמר ויתרוצצו הבנים בקרבה... ותלך לדרוש את ה'.
ז. עשו. וירא עשו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל... על נשיו לו לאשה. ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית... וברש"י - 'כשהיה בן ארבעים אמר אבא בן ארבעים שנה נשא אשה אף אני כן'. ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (ע"פ אונקלוס שם).
ח. קרבנות קין והבל בפרשת בראשית וברכות יעקב ועשו בפרשתנו.
ט. 'ותקח רבקה... ואת עורות גדיי העזים הלבשה על ידיו ועל חלקת צוואריו'. יצחק מברך את עשו ויהיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך'.
י. שבועת עשו ליעקב במכירת הבכורה. ה' אומר ליצחק 'והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך'. שבועת יצחק ואבימלך. שבועת יהונתן ודוד בהפטרות 'מחר חודש'

א. 'ועקב נתן לעשו לחם ונזיד עדישים'. אבימלך ואנשיו באו ליצחק לבאר שבע ויעש להם משתה ויאכלו וישתו. המטעמים שנתנו יעקב ועשו ליצחק כדי שיברכם. בהפטרות 'מחר חודש' מסופר על הסעודות של שאול בראש חודש ביום הראשון והשני.
ב. יעקב מתחפש, זוכה בברכות ובורח מפני עשו. יהונתן עוזר לדוד ומודיע לו על כוונת שאול אביו להורגו.
ג. במכירת הבכורה נאמר - 'ויבא עשו מן השדה' (ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה). בנתנית הברכות יצחק מבקש מעשו 'וצא השדה וצודה לי ציד' (על בגדי עשו נאמר 'וירח את ריח בגדיו... ראה ריח בני כריח שדה').
ד. במכירת הבכורה יעקב היה בן 15. רש"י כותב שבאותו היום מת אברהם, ובמיתת אברהם (בגיל 175) יצחק היה בן 75 (נולד לאברהם בגיל 100) ויעקב בן 15 (נולד ליצחק בגיל 60). בנתנית הברכות יעקב היה בן 63 (רש"י בפסוק האחרון בפרשה). נמצא שעברו 48 שנים בין מכירת הבכורה לברכות.
ד. 'וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים', וישטום עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו, אבימלך אומר ליצחק 'אתה עתה ברוך ה', 'ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה'.
ה. 'ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי'. על עשו נאמר 'ורב יעבוד צעיר'. 'בא אחיך במרמה ויקח ברכתך' ובאונקלוס 'על אחיך בחכמתא... רבקה אמרה ליעקב 'קום ברח לך אל לבן אחי חרנה, וישבת עמו ימים אחדים', למעשה יעקב היה בבית לבן עשרים שנה.
ו. עשו. מוותר על הבכורה בגלל 'הנה אנכי הולך למות'. ויאמר עשו בליבו יקרבו ימי אבלי אביו, יצחק אמר 'הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי'. המשך בעמודה שמאלית ←

ספור לשבת

בחור מבריק, שהכול צפו לו עתיד מזהיר כתלמיד חכם גדול, ניגש לראש הישיבה, הרב ישועה בסיס, וסיפר לו על מצבו הכלכלי הקשה, והאחרון החליט להעניק לו מלגת קיום, כדי לאפשר לו להתפנות ללימודו. המלגה הייתה צנועה, ואפשרה לתלמיד לקיים את משפחתו בצמצום. רק לקראת שבת קודש היה החבור קונה ביד רחבה לכבוד שבת. לאותו בחור היה שכן קנאי, שצרה עינו בידו הרחבה של החבור. ניגש השכן אל הרב ישועה בסיס וסיפר לו שהבחור מבזבז את המלגה שהוא מקבל בקניית מותרות, וראיה לכך שבכל יום שישו הוא חוזר לביתו עם סלים מלאים במאפים וממתקים. הרב שמע את דברי השכן בכובד ראש. "אכן המצב חמור. חייבים לעשות מעשה."
השכן הלך לדרכו שמח וטוב לב. מה גדולה הייתה הפתעתו כאשר לקראת שבת שב אותו בחור מן השוק, אוחז בידו שקית גדולה יותר של ממתקים ומאפים. כאשר דרש השכן בשלמו סיפר לו החבור: "השבוע החליט ראש הישיבה להגדיל את המלגה שלי. מתחילה הקציב לי הרב סכום קטן, אך לאחר שמישהו סיפר לו שאני קונה ביד רחבה לכבוד שבת, החליט להגדיל את המלגה שלי."

